لە بلاوکراوەکانی یەکێتی مافپەروەرانی کوردستان - زنجیرە (2)

یاسای سزادان

تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری

تاوانی جوێنپێدان و بوختانپێکردن (تانە و تەشەر)

د. کمال سعدی مصطفی
مامۆستا لە کۆلێژی یاسا و رامیاری
زانکۆی سەلاحەددین

له بلاوكراوەكانی یەكێتی مافپەروەرانی كوردستان
زنجیرە (٢)

یاسای سزادان

تاوانەكانی رۆژنامەگەری

تاوانی جوێنپێدان و بوختانپێكردن ، تانەو تەشەر

د. كمال سعدی مصطفی
مامۆستا لە كۆلێژی یاساو رامیاری – زانكۆی سەلاحەددین

هەولێر - ٢٠٠٤

ناوی کتێب : یاسای سزادان - تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری

دانانی : دکتۆر کەمال سەعدی مستەفا

بلاوکرنەوەی: یەکێتی مافپەروەرانی کوردستان

چاپی یەکەم : ٢٠٠٤

پیتچنین و کاری کۆمپوتەری : دانەر خۆی

تیراژ : ١٠٠٠ دانە

چاپخانە : منارە

دەسپێك:

تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری، بریتین لەو تاوانانەی کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە ڕوودەدەن، جا یاسادانەر لە ڕێگای دەقەکانی یاسای سزادان یان یاسای ڕۆژنامەگەری و یاسای چاپەمەنی یان یاسا تایبەتییەکانی تردا خەسڵەتی نارەوایەتی بەم کردارانە دەبەخشێت. بەم پێیە، دەقنووسکردنی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری لە یاسای وڵاتێکەوە بۆ یاسای وڵاتێکی تر دەگۆڕێت.

یاسادانەری فەرەنسی و لوبنانی کاریان بە سیستەمی یەکبوونی یاسا (وحدة التشريع) کردووە لە دەقنووسکردنی ئەو تاوانانەدا. جا یاسادانەری فەرەنسی بۆ ئەم مەبەستە. لە یاسای ڕۆژنامەگەری ساڵی ١٨٨١ی هەموارکراودا لە بابی چوارەمدا لەژێر ناونیشانی " ئەو کەتن و گەورەکەتنانەی کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە یان هەر ڕێگایەکی تری بڵاوکردنەوەوە ڕوودەدەن " (DDELITS COMMIS PAR LA VES CRIMES ET OIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION) لە ماددەی (٢٣) تاکو ماددەی (٤١) دەستنیشانکردووە.

هەروەها یاسادانەری لوبنانی، لەژێر ناونیشانی " تاوانەکانی چاپەمەنی" ئەو تاوانانەی لە ماددەی (١) تاکو ماددەی (٢٥)ی مەرسومی یاسایی ژمارە (١٠٤)ی ساڵی ١٩٧٧ کە جێگای ماددەی (٥١) تاکو ماددەی (٧٩)ی یاسای چاپەمەنی ساڵی ١٩٦٢ی گرتۆتەوە، دەستنیشان کردووە.

بەڵام یاسادانەری میسری، لە یاسای سزادانداهەندێ تاوانی ڕۆژنامەگەری لە بابی چواردەی کتێبی دووەمدا لەژێر ناونیشانی " ئەو کەتنانەی لە ڕێگای ڕۆژنامەگەری و ڕێگاکانی ترەوە ڕوودەدەن " لە ماددەی (١٧١) تاکو ماددەی (٢٠١) دەقنووس کردووەو هەندێکی تریشی لە بابی حەوتەمی کتێبی سێیەمدا لەژێر ناونیشانی " تانەوتەشەر و جوێنپێدان و ئاشکراکردنی نهێنی – القذف والسب وافشاء الاسرار " لە ماددەی (٣٠٢) تاکو ماددەی (٣١٠).

هەروەها لە بابی پانزەمی کتێبی دووەمدا لەژێر ناوونیشانی " ئەو گەتنانەی پەیوەندییان بە ئاینەوە هەیە " لە ماددەی (١٦٠) تاکو ماددەی (١٦١) دەقنووس کردووە.

هەروەها لە یاسای پارتە سیاسییەکانی ژمارە (٤٠)ی ساڵی ١٩٧٧و یاسای پاراستنی بەرەی ناوخۆو ئاشتی کۆمەڵایەتی - حماية الجبهة الداخلية والسلام الاجتماعي) ژمارە (٢٣)ی ساڵی ١٩٧٨و یاسای (حماية القيم من العيب) ژمارە(٩٥)ی ساڵی ١٩٨٠ کۆمەڵێك کرداری تری دەستنیشان کردووە کە بە تاوانی رۆژنامەگەری دادەنرێن[1].

بەڵام یاسادانەری عێراقی، تاوانەکانی رۆژنامەگەری لە یاسای سزادان ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراوو یاسای چاپەمەنی ژمارە (٢٠٦)ی ساڵی ١٩٦٨ای هەموارکراوو یاسای سەندیکای رۆژنامەنووسان ژمارە (١٧٨)ی ساڵی ١٩٦٩ ی هەموارکراوو یاسای مافی دانەر ژمارە (٣)ی ساڵی ١٩٧١و چەندین یاسایتر دەقنووسکردووە

یاسای سزادانی عێراقی ژمارە ١١١ی ساڵی ١٩٦٩ هەموارکراو گشت ئەو کردارانەی دەستنیشان کردووە کەلەلایەن رۆژنامەنووسەوە و لە رێگای رۆژنامەوە ئەنجام دەدرێت و بەتاوان دادەنرێ لەگەڵ دیارکردنی سزای هەریەکێك لەو تاوانانە.

لەبەر زۆری ئەو ماددانە، بەشێوەیەکی گشتی ناوی ماددەکان دەهێنین لەگەڵ کورتەیەکی ناوەرۆکەکانیان و لەسەر گرینگترینیشیان هەڵوەستەیەك دەکەین.

شایەنی ئاماژەیە، ئەو ماددانەی کردارە تاوانکاریەکانی بڵاوکردنەوەیان دیارکردووە بریتین لە ماددە: (٨١، ٨٤، ١٥٦، ١٧٠، ٢١١، ٢١٣، ٢٢٤، ٢٢٩، ٢٢٥، ٢٣٦، ٣٧٢، ٤٠٢، ٤٣٣، ٤٣٧، ٤٧٦).

---

١ - بۆ زانیاری زیاتر لەم بارەیەوە، بڕوانە شريف كامل ، الجرائم الصحفية، ج/٢، شركة دار الاشعاع للطباعة، القاهرة، ١٩٨٦، ل٧-٨.

یاسادانەری عێراقی، لە ماددە (٨١) تاکو ماددەی (٨٤) دا تەرخانکردووە بۆ سزادانی سەرنووسەری ڕۆژنامە یان بەرپرسی لاپەڕە یان نووسەری بابەتی تاوانکاری بۆ ئەو تاوانانەی بڵاوکردنەوە کە لە ڕێگای ڕۆژنامەوە ئەنجام دەدرێن.

هەروەها بۆ سزادانی ئەو کەسەی کە کتێبێك یان وێنەیەك یان هەر شێوازێکی تری ڕادەربڕین بێ لە دەرەوە دەهێنێ کە لە کردنی تاواندا بەکارهاتووە. هەروەها لە حاڵەتی دیارنەبوونی ئەو کەسەی کە ئەم شتانەی لە دەرەوە هێناوە، فرۆشیار و بڵاوکەرەوەکەی لەگەڵ ئەو کەسەی کە لە دیواریشی داوە سزابار کردووە.

هەروەها ئەوەشی دیارکردووە کە وەرگێڕانی بابەتەکە یا وەرگیرانی لەسەر چاوەیەکی تری ناوەوە یان دەرەوەی وڵات بەرپرسیارێتی بڵاوکردنەوە ڕەش ناکاتەوەو هەردەمێنێ.

هەروەها بڕیاری داوە، ئەگەر حوکمی دادگا بە تۆمەتبار کردن لە گەورەکەتێنێك کە لە ڕێگای ڕۆژنامەوە ئەنجام درابێت دەرچوو ئەوا دادگا بۆی هەیە فەرمان بدات بە ڕاگرتنی ڕۆژنامەکە بۆ ماوەیەك کە لە سێ مانگ زیاتر نەبێت.

هەروەها یاسادانەری عێراقی، لە ماددە/ ١٥٦ تاکو ١٧٠ بۆ دیارکردنی ئەو کردارە تاوانکاریانە تەرخان کردووە کە لە ڕێگای بڵاوکردنەوەوە دژی ئاسایشی وڵات دەکرێن.

هەروەها لە ماددە/ ٢١١ دا بڵاوکردنەوەی هەواڵی درۆ یان دەستنووسی دەسکرد و ساختەکاری کە بە درۆ درابێتە پاڵ کەسێك بە تاوان داناوە ئەگەر هاتوو ببێتە هۆی شێواندنی ئاسایشی گشتی یان زیان گەیاندن بە بەرژەوەندی گشتی.

هەروەها لە ماددە/ ٢١٢ دا هاندانی خەڵکی بۆ ئەنجامدانی کەتنی کوشتن یان دزین یان تێکدان یان سووتان یان هەر کەتنێکی تر کە ببێتە هۆی شێواندنی ئاسایشی گشتی بە تاوان داناوە هەتا ئەگەرهاتوو ئەم هاندانەش هیچ ئاکامێکی نەبێت.

هەروەها لە ماددە/٢١٣ دا هاندانی خەلکی و بلاوکردنەوەی گیانی یاخی بوون لە ریزگرتنی یاسا وەیان جوانکردنی کاریک لەبەرچاوی خەلك کە لە هەقیقەتدا کەتنە یان گەورەکەتن بیت بە تاوان داناوە.

هەروەها لە ماددە/ ٢٢٤ تاکو ٢٢٩ تەرخانکردووە بۆ دەستنیشانکردنی ئەو کردارە تاوانکاریانەی لە ریگای بلاوکردنەوە دژ بە دەسەلاتی گشتی و فەرمانبەران و ئەو کەسانە دەکرین کە خزمەتگوزاری گشتییان پێ سپێردراوە.

لە ماددە/ ٢٢٩ دا هاتووە: ((هەرکەسێك سوکایەتی یا هەرەشە لە فەرمانبەرێك یا هەرکەسێك بکات کە ئەرکی خزمەتگوزاری گشتی پێ سپێردرابێ یا سوکایەتی یا هەرەشە لە ئەنجومەنێك یا دەستەیەکی رەسمی یا دادگایەکی دادییەتی یا کارگێرێك لەکاتی ئەرکی خۆیدا یا بەهۆی ئەرکەکەیەوە بکات بە گرتن سزا دەدرێت)).

هەروەها لە بابی چوارەم دا لەژێر ناوونیشانی (تاوانەکانی دژ بە رەوتی دادپەروەری)دا ماددە/٢٣٥ و ٢٣٦ ی تەرخانکردووە بۆ ئەو تاوانانەی کە لە ریگای بلاوکردنەوەدا دژ بە رەوتی دادپەروەری ئەنجام دەدرێن.

هەروەها ماددە/ ٤٢٢ تاکو ٤٢٧ی بۆ تاوانەکانی تانەوتەشەرو جوێنپێدان و ئاشکرا کردنی نهێنی تەرخان کردووە و لە حالەتی ئەنجامدانی ئەم تاوانانە بە ریگایەك لە ریگا ئاشکراکان سزایەکی توندی بۆ داناوە کە بلاوکردنەوە لە رۆژنامەدا یەکێکە لەو ریگایانە.

بەلام یاسای چاپەمەنی ژمارە (٢٠٦)ی ساڵی ١٩٦٩، لە ماددەی (١٦)و(١٧)دا، ئاماژەی بە کۆمەڵێك بابەت کردووە کە بلاوکردنەوەیان لە رۆژنامەو چاپەمەنییەکاندا قەدەغەیە[٢]. هەروەها سزای سەرپێچیکردنیشیانی لە ماددەی (٢٨)دا دیارکردووە، کە بریتییە لە زیندانیکردن بۆ ماوەیەك لە (٣٠) رۆژ زیاتر نەبێت یان غەرامەیەك لە (٥٠) دینار زیاتر نەبێ، یاتیش هەردوو سزاکان

---

٢ . بۆ ناوەرۆکی ماددەی (١٦)و(١٧)ی یاسای چاپەمەنی عێراقی بروانە خاڵی (٢-٤-٤) لەژێر ناوونیشانی ((ئاگاکاری و راگرتن و هەڵوەشاندنەوە لە یاسای چاپەمەنیی عێراقیدا)) لەم تێزەدا.

بەیەکەوە. بەڵام ئەگەر هاتوو سزای کردەوەکە لە هەر یاسایەکی دیکە تونتر بوو. لەو حاڵەتەدا حوکمەکانی ئەو یاسایەی دوایی دەسەپێ.

هەروەها یاسای سەندیکای رۆژنامەنووسانی عێراقی ژمارە (١٧٨)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراو. لە ماددەی (٢٥)دا. کۆمەڵێک کردەوەی دەستنیشان کردووە. کە ئەنجامدانیان لەلایەن رۆژنامەنووسەوە. بەرپرسیارییەتی تاوانکاریو پیشەییان لێ دەکەوێتەوە.

هەروەها یاسای مافی دانەری عێراقی ژمارە (٣)ی ساڵی ١٩٧١ لە ماددەی (٤٥)دا ئەو کردارانەی دیارکردووە کە ئەنجامدانیان بە تاوانی تەقلیدکردن دادەنرێت، هەروەها سزاکەشی دیارکردووە [٢].

ئەمەو، یاسادانەری هەرێمی کوردستان. سەرەڕای ئەوەی هەندێک ئەرکی خستۆتە ئەستۆی رۆژنامەنووس لە ماددەی (٢٠)ی یاسای سەندیکای رۆژنامەنووسانی کوردستان ژمارە (٤)ی ساڵی ١٩٩٨و ماددەی (٩)ی یاسای چاپەمەنی ژمارە (١٠)ی ساڵی ١٩٩٣ی هەموارکراودا هاتووە کەچی سزا تاوانکارییەکانی دەستنیشان نەکردووە، بۆیە دەبێ بگەڕێینەوە بۆ بنەما گشتییەکانی یاسای سزادانی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراوو یاسای مافی دانەری ژمارە (٣)ی ساڵی ١٩٧١. کە دوو یاسای بەرکارن لە هەرێمی کوردستانی عێراقدا.

یاسای سزادانی عێراقی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ ماددەی (٤٣٣ ٤٣٦)ی بۆ تاوانەکانی تانەوتەشەرو جوێنپێدان (جرائم السب والقذف) تەرخانکردووە. چونکە ئەم دوو تاوانە زۆر بێک دەچن وهەردووکیان دەبنە مایەی ناووناوبانگ زڕاندنو لەکەدارکردنی شەرەفو کەرامەتی ئەوکەسەی کە تاوانەکەی دەرهەق دەکرێ. هەروەها لەو تاوانانەن کە لە رێگای قسە یان وێنە یان نووسینەوە ئەنجام دەدرێنو بۆ توندکردنی سزاکەشیان مەرجە بە رێگایەک لە رێگایەکانی ئاشکرایی ئەنجامدرابێت. بەڵام سەرەڕای ئەمە، لەرووی بابەتی خستنەپاڵەکەوە (موضوع الاسناد) لەیەکتر جیاوازن، لەکاتێکدا بابەتی خستنەپاڵەکە لە تاوانی

---

٢ - بۆ زانیاری زیاتر لەم بارەیەوە بڕوانە (کمال سعدي مصطفى): حق الملكية الادبية والفنية في القانون العراقي والمقارن، سەرچاوەی پێشوو، ل١٨٣ بەدواوە.

تانەوتەشەردا "ڕووداوێکی دیاریکراوە" کەچی لە تاوانی جوێنپێداندا "ڕووداوێکی نادیاریکراوە بە شێوەیەک لە شێوەکان شەرەف و کەرامەت لەکەدار دەکات "[4].

جێی سەرنجە، ئەم جیاوازییەی نێوان تاوانی تانەوتەشەر و تاوانی جوێنپێدان وایکردووە کە تاوانی یەکەم ترسناکتر بێت لە تاوانی دووەم، چونکە خەڵک زیاتر باوەڕ بەو ڕووداوە دیاریکراوانە دەکەن کە دراوەتەپاڵ کەسانێک نەک ڕووداوە گشتییەکان، چونکە مەزەندەی بوونی هەندێک بەڵگە دەکەن لە دانەپاڵی ئەو ڕووداوانەدا، لەکاتێکدا لە حاڵەتی جوێنپێداندا زیاتر بۆنەوە دەچن کە دانەپاڵی ئەو ڕووداوانە گوزارشت لە ڕقوکینە بکات. ئەم جیاوازییەش وایکردووە کە سزای تاوانی تانەوتەشەر لە سزای جوێنپێدان قورستر بێت. هەروەها هۆیەکانی ڕێگاپێدانیشیان لەیەکتر جیاواز بێت.

یاسادانەری فەرەنسی، لە یاسای ڕۆژنامەگەری ساڵی ١٨٨١دا لە بابی چوارەمدا لەژێر ناوونیشانی " ئەو کەتن و گەورەکەتنانەی کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە یان هەر ڕێگایەکیتری بڵاوکردنەوە ڕوودەدەن " لە ماددە (٢٩ ٣٥) دا حوکمەکانی ئەو دوو تاوانەی دەقنووسکردووە.

بەڵام یاسادانەری میسری، لەجیاتی ئەوەی لە بابی چوارەدو لە کتێبی دووەمدا دەقنووسی بکات، کە تایبەتە بەو کەتنانەی کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەری و هەر ڕێگایەکیتری بڵاوکردنەوەوە تەرخانکراوە. لە بابی حەوتەمی کتێبی سێیەمدا لەژێر ناوونیشانی "تانەوتەشەر و جوێنپێدان و ئاشکراکردنی نهێنی" لە ماددە (٢٠٢ ٢١٠) ئەو تاوانانەی ڕێکخستووە.

---

٤ - د. محمود نجيب حسني ، شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الأشخاص، منشورات دار النهضة العربية، مطبعة جامعة القاهرةو الكتاب الجامعي، القاهرة، ١٩٧٨، ل٥٠٦، هەروەها بڕوانە مصطفى مجدي هرجة، التعليق على قانون العقوبات في ضوء الفقه والقضاء – القسم الخاص، الكتاب الثالث، ط/٦، منشورات منشأة المعارف بالأسكندرية، ١٩٨٨، ل٥٥.

ئەمەو لەبەرئەوەی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری هەڕەشە لە نیزامی کۆمەلایەتی و ڕامیاری دەوڵەت دەکەن بەو شێوەی کە لە ئاکامی بڵاوکردنەوە لە چاپکراوی خولەکیدا ڕوودەدەن و لەم حاڵەتەشدا تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری لەوانەیە کاریگەرییان لە تاوانەکانی تری یاسا گشتییەکانی تر زیاتربێ، چونکە زووتر و خێراتر بڵاودەبێتەوە.

بۆیە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری لەڕووی ڕایەڵەکانییەوەو ئەو بنچینانەی کە حوکمی بەرپرسیارێتیە یاساییەکەی دەکەن. پابەندی هەندێک بنچینەی یاسایی و حوکمی تایبەتین و جیاوازییان هەیە لەگەڵ تاوانەکانی تر بەر لە باسکردنی تاوانەکانی بوحتانپێکردن و جوێنپێدان. لە خوارەوە لە سێ خاڵدا بە کورتی تیشک دەخەینە سەر پێناسە و سروشت و ڕایەڵەکانی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری.

١- پێناسەی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری (٥)

زۆربەی یاساکانی سزادان و یاساکانی ڕۆژنامەگەری و چاپەمەنی بایەخیان بە پێناسەی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری نەداوە[٦]، چونکە یاسادانەر هەرچەند هەوڵ و تەقەلا بۆ ئەم پێناسەکردنە بدات، هەر پێناسەیەکی ناتەواو دەبێت و ماهیەتی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری و ڕەهەندەکانی بەتەواوەتی تێیدا بەرجەستە ناکات، بۆیە یاسازانان چەندین پێناسەی جیاجیایان بۆ تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری داناوە و سەرەڕای جیاوازیشیان لەو پێناسانەدا، کەچی لە ناوەرۆکدا یەك دەگرنەوە.

هەندێکیان پێناسەی دەکەن و دەڵێن: ((تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری بریتین لەو جۆرە تاوانانەی کە پەیوەندییان بە هزر و باوەڕ و مەزهەب و پرنسیپەکان بەهەموو جۆر و شێوەکانیانەوە هەیە، جا ئەو پرنسیپانە چ ڕامیاری بن یان ئابووری یان کۆمەڵایەتی یانیش فەلسەفی بن))[٧].

---

٥ ئەم بابەتە لە بنەڕەتدا بەشێکە لە تێزی دکتۆرانامەکەم بە ناونیشانی ((چوارچێوەی یاسایی ئازادیی ڕۆژنامەگەری لە کوردستانی عێراقدا)) کە پێشکەش کۆلێژی یاسا و ڕامیاری کراوە لە ٢٠٠٢/٦/٢٨ بۆ وەرگرتنی بڕوانامەی دکتۆرا لە یاسا.

٦ - یاسادانەری عێراقی یەکێکە لەوانەی کە پێناسەی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری نەکردووە تەنها لە ماددە (٨١)ی یاسای سزادانەدا ئیکتیفای بە ناوونیشانی ((بەرپرسیارێتی لە تاوانەکانی بڵاوکردنەوە)) کردووە بێ ئەوەی پێناسەی ئەم تاوانانە بکات، تەنانەت وتەی زاراوەی بڵاوکردنەوەشی دیارنەکردووە، هەروەکو تۆزێکیتر لە باسکردنی بەرپرسیارێتی تاوانکاریدا باس دەکری.

٧ - د.عبدالله اسماعيل البستاني ، حرية الصحافة في العراق، ط/١، منشورات جمعية بيروت الامة، مطبعة الرابطة، بغداد، ل١٦٣.

هەروەها یاسازانی فەرەنسی پرۆفیسۆر بۆرگین پێناسەی دەکات و دەڵێ:
((تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری بریتین لەو تاوانانەی کە پەیوەندییان بە بەکارهێنانی ڕاگەیاندن بە شێوەیەکی خراپ هەیە))[8].

هەروەها هەندێکی تریش پێناسەی دەکەن و دەڵێن : ((تاوانەکانی بڵاوکردنەوە ئەو تاوانانەن کە لە ڕێگای هۆکارەکانی ڕاگەیاندنەوەو لە ئاکامی بەکارهێنانی ئازادی ڕاگەیاندن بە شێوەیەکی خراپ ڕوودەدەن))[9].

لەم پێناسانەی سەرەوەدا بۆمان دەردەکەوێ کە، پێناسەی یەکەمیان تەنها باسی ناوەڕۆکی بڵاوکردنەوەی کردووە، بێ ئەوەی باسی ئەوە بکات کە ئەو هزرو باوەڕانە بەکارهێنانێکی خراپی ئازادی بیر وڕای لەخۆ گرتووە، هەروەها بەبێ ئەوەی ئەو هۆکارانەش دەستنیشان بکات کە ڕەنگبێت بەهۆیانەوە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری ڕووبدەن

هەروەها، سەبارەت بە پێناسەی دووەمیشیان، ڕوون و ئاشکرا نیەو ئەویش هەروەکو پێناسەی پێشوو بەلای ناوەڕۆکی ئەو تاوانانەو ئەو هۆکارانەشدا نەچووە کە بەهۆیانەوە ئەنجام دەدرێن.

دەتوانین بڵێین، پێناسەی سێیەم، هەرچەندە تایبەتە بە تاوانەکانی بڵاوکردنەوە، بەڵام خۆی لەخۆیدا تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریش دەگرێتەوە، چونکە ڕۆژنامەگەری کەناڵێکە لە کەناڵەکانی بڵاوکردنەوەو تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریش لە ئاکامی بەکارهێنانی ئازادی ڕۆژنامەگەری لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە بە شێوەیەکی خراپ ڕوودەدەن. لە هەردوو پێناسەکانی تر باشترە چونکە زۆربەی ڕەگەزەکانی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری لەخۆ گرتووە.

---

٨ - د.لطيفة حميد محمد : جرائم النشر في التشريع العراقي، رسالة مقدمه الى كليه القانون ، جامعه بغداد كجزو من متكلبات نيل شهاده الدكتوراهفى القانون الجنائيلعام ١٩٩٩ ، ل٥.

٩ - د.ابراهيم الدقوقي ، قانون الاعلام، ط/١، منشورات جامعة بغداد، مطبعة وزارة الاوقاف والشؤون الدينية، بغداد، ١٩٨٦، ل٢٠.

٢- سروشتی تاوانەكانی ڕۆژنامەگەری

یاسازانان بیر وڕایان لەبارەی سروشتی تاوانەكانی ڕۆژنامەگەرییەوە لێك جیاوازە، هەندێكیان دەڵێن[١٠]، تاوانەكانی ڕۆژنامەگەری تاوانێكی ئاساییں وەكو گشت تاوانەكانی تری یاسای گشتیو جیاوازییان لەگەڵ تاوانەكانی تری یاسای گشتی تەنها لە ڕووی ئەو هۆكارانەوەیە كە ئەو تاوانانەی پێ ئەنجام دەدریو جیاوازیان هەیە لەگەڵ ئەو هۆكارانەی كە تاوانەكانی تری پێ ئەنجام دەدرێت. بۆ نموونە، ڕۆژنامەو گۆڤارو نیزگەو تەلەفزیونو نینتەرنێت. بۆ ئەنجام دانی ئەم تاوانانە، شوێنی شیرو تیرو خەنجەرو چەقۆو دەمانچەو تفەنگو كەرەستەكانی تر دەگرنەوە.

ئەو یاسازانانە بێیان وایە، ئەو هۆكارانەی كە ئەو تاوانانەی پێ ئەنجام دەدرێت، هیچ لە سروشتی ئەو تاوانانە ناگۆڕێت. تەنها ئەوەندە نەبێت، بەكارهێنانی ئەم هۆكارانە لە سەپاندنی سزادا بە زەرفێكی توند (ظرف مشدد) دادەندرێت[١١].

بەڕای ئەو یاسازانانە، یاسا هەندێك كردەوەی بە تاوان داناوەو سزاشی بۆ داناوە، لە كاتێكدا ئەنجامدانی ئەو كردارانە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە بێت

---

١٠ - د.ابراهیم الداقوقي ، قانون الاعلام، سەرچاوەی پێشوو، ل٢٠١.

١١ - یاسای سزادانی عێراقی لە بڕگەی یەكەمی ماددەی (٤٣٣)دا بلاوكردنەوەی بوختانپێكردنی لە چاپەمەنیدا بە زەرفێكی توند داناوە لە سەپاندنی سزای تاوانەكانی بوختانپێكردندا.

هەروەها یاسای سزادانی میسریش لە ماددەی (٣٠٧)دا ئەنجامدانی بوختانپێكردن (قذف)ی لە ڕێگای بلاوكردنەوە لە یەكێك لە ڕۆژنامەكان یان چاپەمەنییەكاندا بە زەرفێكی توند داناوە بۆسەپاندنی سزای تاوانەكانی بوختانپێكردن.

یان لە ڕێگای هەر ئامرازێکیتری بڵاوکردنەوەوە بێت. لە سەبارەتی سزادا، بە زەرفێکی توند دادەندرێت[١٢].

سەبارەت بە پابەندبوونی ئەو تاوانانە بە هەندێک حوکمو بنەمای تایبەتی. ئەو یاسازانانە دەڵێن. ئەمە ئەوە ناگەیەنێت کە نابێ ئەو تاوانانە پابەندی هەندێک حوکمی تایبەتی بن کە زۆر یان کەم جیاوازییان لەگەڵ ئەو حوکمانەدا هەبێ کە تاوانەکانی تری یاسای گشتی پابەندیبوونە.

هەندێک یاسازانی تریش هەن[١٣]. دەڵێن. تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری سروشتێکی تایبەتیان هەیە، چونکە تەنها لە ڕێگای کردارێکی ماددییەوە ڕوونادەن. بەڵکو لە ئاکامی بڵاوکردنەوەی بیروڕاو هزر بە شێوازێکی خراپەوە ڕوو دەدەن

ئێمە پێمان وایە، تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری جیاوازییەکی زۆریان لەگەڵ تاوانەکانیتری یاسای گشتی هەیەو جیاوازییان تەنها لەو ئامرازانەدا نیە کە ئەو تاوانانەی پێ ئەنجام دەدرێت لەچاو تاوانەکانی تری یاسای گشتی، بەڵکو لە جیاوازی سروشتو ئاکامەکانیاندایە. بۆ نموونە، تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری بە پێچەوانەی تاوانەکانی تری یاسای گشتی هیچ ئاکامێکی ماددی ڕاستەوخۆیان لێ ناکەوێتەوەو لە دەستدرێژیکردنە سەر ئیعتباری ئەدەبیو ئاشکراکردنی نهێنیو چەواشەکردنو هاندان بەولاوە، مەگەر بە دەگمەن ئەگینا ڕەچاوی زیاتریان لێ ناکرێ. بۆیە بە تاوانی تایبەتی دادەندرێنو جیاوازییان لەگەڵ تاوانەکانی تر هەیەو ئەم جیاوازییەش دەگەڕێتەوە بۆ جیاوازی سروشتی ئەو تاوانانە لەچاو تاوانەکانیتر.

بۆیە، چونکە دەرەوەی هەندێک یاسادانەر لە بنەما گشتییەکان (القواعد العامە)ی تاوانەکانی یاسای گشتی، لە ڕێکخستنی تاوانەکانی چاپەمەنیو

---

١٢ - هەروەکو یاسادانەری عێراقیش لە یاسای سزادانی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراودا ئەم ڕێگایەی گرتۆتەبەر.

١٣ - د.شریف کامل‌و د.عمر سالم، بروانە د.لطیفة، جرائم النشر في التشریع العراقي، سەرچاوەی پێشوو، ل٥٧.

ڕۆژنامەگەریداو خۆبەستنەوەیان بە هەندێك بنەمای تایبەتی شتێكی ئاسایییە، بەڵكو سروشتی ئەو تاوانانە دەیسەپێنێ و ئەو یاسادانەرانە مەبەستیان بووە، واز لەو بنەما گشتییانە بهێنن. بۆنموونە، هەندێك لەو یاسادانەرانە لەو بنەماگشتییە دەردەچن كە دەڵێ، دادگای تاوانی كەتن (جنحە) دادگایەكی تایبەتمەندە بە تەمەشاكردنی كێشەكانی تاوانی كەتن. بۆیە، لە یاساكانیاندا، دادگای تاوانی گەورەكەتنەكان (جنايات) تایبەتمەند دەكەن بە تەمەشاكردنی ئەو تاوانە كەتنانەی كە لە ڕێگای بڵاوكردنەوەو ڕۆژنامەگەرییەوە ڕوودەدەن[١٤].

---

١٤ - بڕوانە دەقی ماددە(٢١٥)ی یاسای (الاجراءات الجنائية) ی میسری ژمارە (٥٠)ی ساڵی ١٩٥٠ كە تیایدا هاتووە: ((دادگای جوزئی (جزئي) حوكمی هەر كردارێك دەكات كە بەپێی یاسا بە سەرپێچی یان كەتن (جنحة) دادەنرێ، تەنها ئەو كەتنانە نەبێت كە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە ڕوودەدەن ...)). هەروەها لە ماددەی (٢١٦)ی هەمان یاسادا هاتووە: ((دادگای كەتنە گەورەكان (الجنايات) حوكمی هەركردارێك دەكات كە بەپێی یاسا بە گەورەكەتن دانراوە هەروەها ئەو كەتنانەش كە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە ڕوودەدەن)).

یاسادانەری فەڕەنسی بەكلاكردنەوەی ئەو سەرپێچییانەی كە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە ڕوودەدەن كردوٓتە دەسەڵاتی دادگای كەتن(جنحة) تەنها ئەو سەرپێچییانە نەبێت كە بری غەرامەكەیان كەمە یانیش ئەو حاڵەتانەن كە لە ماددەی (٢٣)دا ئاماژەیان پێ كراوە ئەمەش دەقەكەیەتی بە زمانی فەڕەنسی :

((Article 23

Modifié par Loi 85-1317 13 Décembre 1985 art 18-I JORF 24 décembre 1985.

Seront punis comme complices d'une action qualifiée crime ou délit ceux qui, soit par des discours, cris ou menaces proférés dans des lieux ou réunions publics, soit par des écrits, imprimés, dessins, gravures, peintures, emblèmes, images ou tout autre support de

کەواتــە، ئــەو یاســادانەرانەی کــە لــە تاوانــەکانی چــاپەمەنیو رۆژنامەگەریــدا ڕێگایــان بــە (التوقیــف الاحتیــاطي) نــەداوە[15]. یــاخود ئــەو تاوانانــەیان هــەموو لــە دووتــۆی یاســای چــاپەمەنی یــان ڕۆژنامەگەریــدا کۆکــردۆتەوە[16]. لەبەر تایبەتمەندی ئەو تاوانانەتەمـەیان کردووەو مەبەسـتیان بووە لە تاوانەکانی تری یاسای گشتی جیایان بکەنەوە.

---

l'écrit, de la parole ou de l'image vendus ou distribués, mis en vente ou exposés dans des lieux ou réunions publics, soit par des placards ou des affiches exposés au regard du public, soit par tout moyen de communication audiovisuelle, auront directement provoqué l'auteur ou les auteurs à commettre ladite action, si la provocation a été suivie d'effet .

Cette disposition sera également applicable lorsque la provocation n'aura été suivie que d'une tentative de crime))prévue par l'article 2 du code pénal

یاسادانەری لوبنانی، جیاواز لە یاسادانەری میسریو فەرەنسی، لە برگەی یەکەمی ماددە (٢٨)ی یاسای ژمارە (٣٣٠)ی ساڵی ١٩٩٤دا دەسەڵاتی یەکلاکردنەوەی گشت تاوانەکانی چاپەمەنیو رۆژنامەگەری داوەتە دادگای تێهەڵچوونەوە بە پلەی یەکەم (محکمة الاستئناف بالدرجة الاولى) بە مەرجێك ئەو حوکمانە لە لایەن دادگای پیاچوونەوە (محکمة التمییز) تەمەشا بکرێنەوە. کە ئەمەش دەقەکەیەتی ، ((دادگای تێهەڵچوونەوە بە پلەی یەکەم تەمەشای گشت ئەو کێشانە دەکات کە پەیوەندییان بە تاوانەکانی چاپەمەنییەوە هەیەو حوکمەکانیش لەلایەن دادگای پیاچوونەوە وەك لایەنێکی تێهەڵچوونەوە تەمەشا دەکرێتەوە ....)).

١٥ - بڕوانە برگەی دووەمی ماددە(٢٨)ی یاسای لوبنانی ژمارە (٣٣٠)ی ساڵی ١٩٩٤ کە ئەمەش دەقەکەیەتی ، ((لە تاوانەکانی چاپەمەنیدا ڕێگا بە (التوقیف الاحتیاطي) نادرێت)).

١٦ - بڕوانە یاسای چاپەمەنی لوبنانی ساڵی ١٩٦٢ی هەموارکراو لە ماددەی (٩)ەوە تاکو ماددەی (٢٧) کە بەپێی مەرسومی یاسایی ژمارە (١٠٤)ی ساڵی ١٩٧٧ وەك بەدیلێك بۆ ماددەی (٥٠) تاکو ماددە (٧٠)ی ئەو یاسایە دەرچووەو بە مەرسومی یاسایی ژمارە

بۆیە دەڵێین، لادانی هەندێك یاسادانەر لە هەندێك بنەمای شێوەیی (قواعد شكلية) یان بنەمای بابەتی (قواعد موضوعية) سەبارەت بە هەندێك لە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری. یان کۆکردنەوەی ئەو تاوانانە لە دووتوێی یاسای چاپەمەنیو ڕۆژنامەگەریدا هەروەها ڕێگانەدانیان بە(التوقيف الاحتياطي) لە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریدا ئەوە دەگەیەنێ کە ئەو تاوانانە سروشتێکی تایبەتییان هەیەو لە تاوانەکانیتری یاسای گشتی جیاوازن.

بۆ زیاتر ڕوونکردنەوە، ئەگەڕێینەوەو لە ڕووی ڕابەڵەکانەوە سەیری تاوانە ئاساییەکانی یاسای گشتی بکەین. دەبینین، لە ڕووی ڕابەڵی شەرعییەوە بۆ تاوانە ئاساییەکانو تاوانە سەربازییەکان دابەش کراون. بەو بنیەی تاوانە ئاساییەکان لە یاسای سزادانو یاساکانی تری تەواوکەر دەقنووس کراونو تاوانە سەربازییەکانیش لە یاسای سزادانی سەربازیدا دەقنووس کراون[17] کەواتە دەگرێ ئەو تاوانانەی لە یاسای ڕۆژنامەگەریدا دەقنووس دەکرێن، پێیان بڵێین تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری. هەروەها لە ڕووی ڕابەڵی مەعنەوییشەوە بۆ تاوانە بە ئەنقەستەکان (الجرائم العمدية)و تاوانە نائەنقەستەکان (الجرائم غير العمدية)

---

(٨٩)ی ساڵی ١٩٩١ و (٣٣٠)ی ساڵی ١٩٩٤یش هەموار کراوە. بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە عادل بطرس ، قانون الاعلام، الجزء الثالث مطابع الغفالي، بيروت-لبنان، ١٩٩٥، ل ١٦٢ بەدواوە.

هەروەها یاسادانەری فەرەنسی لە یاسای ڕۆژنامەگەری ساڵی ١٨٨١ای هەموارکراودا بابی چوارەمی لەژێر ناونیشانی ((ئەو تاوانانەی لە ڕێگای ڕۆژنامەگەری یان هەر هۆکارێکیتری بڵاوکردنەوە ئەنجام دەدرێن - DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.)) لە ماددەی (٢٣) تاکو ماددەی (٤١) بۆ ئەم مەبەستە تەرخان کردووە.

١٧ - د.علي حسين الخلف و سلطان عبدالقادر الشاوي ، المبادئ العامة في قانون العقوبات، مطابع الرسالة، الكويت، ١٩٨٢،ل٣٢.

دابەش كراون[١٨]. لە كاتێكدا، تاوانەكانی ڕۆژنامەگەری بەزۆری تاوانی بە ئەنقەستن و بەدەگمەن بە هەڵە ڕوودەدەن. چونكە ڕایەڵی ماددی بۆ هاتنەدی بەرپرسێتی تاوانكاری لەم تاوانانەدا، بەس نییە، بەڵكو بۆ هاتنەدی ئەم بەرپرسیارێتییە دەبێ مەبەستی تاوانكاریش هەبێ كە ڕایەڵی مەعنەوی نیشان دەدات. هەروەها ئەم تاوانانە بە پێچەوانەی تاوانە ناساییەكان، لە ئاكامی كۆمەڵە كردارێكی هزرییەوە ڕوو دەدەن نەك ماددی، بۆیە ئاكامەكانیشیان بەزۆری لەسەر لایەنە هزری و مەعنەوییەكانەوە دەبێ نەك شتە ماددییەكان. هەروەها لەڕووی جۆری ئەو زیانانەش كە لێیان دەكەونەوە، دیسان لەگەڵ تاوانە ناساییەكان جیاوازییان هەیە، چونكە بە زۆری زیانی مەعنەویان لێ دەكەوێتەوە، هەندێ جار ئەبێ كە بە شێوەیەكی لاوەكی زیانی ماددییان لێ دەكەوێتەوە، وەك ئەوەدان لە وكەل و بەل و خزمەتگوزارییانەی كە كۆمپانیایەك پێشكەشی جەماوەر دەكات، ئەگینا ڕاستەوخۆ زیانی ماددییان لێ ناكەوێتەوە.

لە كۆتاییدا، بە دڵنیاییەوە دەڵێین، تاوانەكانی ڕۆژنامەگەری لەبەر ئەو تایبەتمەندێتییەی هەیەتی بە تاوانی تایبەتی دادەنرێن. هەر بەم بۆنەیەوە داوا لە یاسادانەری هەرێمی كوردستان دەكەین، لە پێناو ڕەخساندنی دەرفەتێكی زیاتر بۆ ڕۆژنامەنووسان و ئازادكردنی ڕۆژنامەگەری لەو كۆت و بەندانەی كە دەبنە ئاستەنگ لەبەردەمیدا ، ئەم تایبەتمەندییە لە یاسای چاپەمەنیدا لەبەرچاو بگرێت و سزا ئازادی سەندنەكان لە چوارچێوەیەكی زۆر تەسكدا بهێڵێتەوە لەجیاتی ئەوە جەخت لەسەر غەرامەی دارایی و قەرەبووی زیان لێكەوتوو بكاتەوە.

---

١٨ - د.علي حسين الخلف و سلطان عبدالقادر الشاوي ، المبادئ العامة في قانون العقوبات، مطبعة الرسالة، الكويت، ١٩٨٢، ل٣٢٣.

٢ ڕایەڵەکانی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری (ارکان جرائم الصحافة)

بەشێوەیەکی گشتی تاوان دوو ڕایەڵی هەیە[١٩] کە بریتین لە ڕایەڵی ماددی Element Materiel و ڕایەڵی مەعنەوی Element Moral[٢٠] ئەم ڕایەڵانەش دەوترێ ڕایەڵە گشتییەکانی تاوان[٢١]. بەڵام ئەو تایبەتمەندییەی کە گشت تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری بەیەکەوە کۆدەکاتەوە، بریتییە لە ڕایەڵی بەئاشکرایی. کە بەڕای ئێمە ڕایەڵێکی نیزامییە. بۆیە ئێمە پشگیری ئەو بۆچوونە ناکەین کە ڕایەڵی بەئاشکرایی لەم تاوانەدا بە بەشێک لە ڕایەڵی ماددی دەزانێ لەبەرئەوە هەڵوەستەیەک لەسەر ئەو ڕایەڵە گشتییانە دەکەین کە هاوبەشن لە نێوان تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری و تاوانەکانی تردا. ئینجا بە خەستی

---

١٩ بڕوانە د.فخري عبدالرزاق الحديثي ، شرح قانون العقوبات، القسم العام، مطبعة اوفسيت الزمان، بغداد، ١٩٩٢، ل١٧٧ بەدواوە.

٢٠ هەندێ یاسازان پێیان وایە تاوان سێ ڕایەڵی گشتی هەیە کە بریتین لە ڕایەڵی یاسایی و ڕایەڵی ماددی و ڕایەڵی مەعنەوی بڕوانە د.علي حسين الخلف و سلطان عبدالقادر الشاوي ، المبادىء العامة في قانون العقوبات، سەرچاوەی پێشوو، ل١٢٧-١٢٨، بەڵام یاسای سزادانی عێراقی لە کتابی یەکەم بابی سێیەم، فەسڵی سێیەمدا لە ماددەی (٢٨-٣٨)دا ئەمەی یەکلاکردۆتەوە بە دوو ڕایەڵی داناوە، ڕایەڵی ماددی و ڕایەڵی مەعنەوی.

٢١ بۆیە پێیان دەوترێ ڕایەڵە گشتییەکانی تاوان، چونکە گشت تاوانێک بێ جیاوازی (بدون استثناء) دەگرنەوە بەڵام ئەگەر تایبەت بوون بە تاوانێکی دیاریکراو، لەو حاڵەتەدا پێی دەوترێ ڕایەڵە تایبەتییەکانی تاوان و تایبەت دەبێ بە تاوانێکی دیاریکراو وەک تاوانی دزین و تاوانی ناڕەسپاکی و .....هتد بڕوانە د.علي حسين الخلف و سلطان عبدالقادر الشاوي ، المبادىء العامة في قانون العقوبات، مطبعة الرسالة، الكويت، ١٩٨٢، ل١٢٧.

لە ڕایەڵی بەمانشکرایی دەکۆڵینەوە، چونکە ئەم ڕایەڵە لە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریدا بە خەسڵەتێکی سەرەکی دادەندرێت.

لە خوارەوە لە سێ خاڵدا باسی ئەم ڕایەڵانە لە یاسای سزادانی عێراقیو بەراورددا دەکەین بەوسیفەتەی کە یاسایەکی بەرکارە لە هەرێمی کوردستانی عێراقدا :

یەکەم ڕایەڵی ماددی

یاسای سزادان لەسەر پرنسیپێکی گرنگ دامەزراوە، ئەویش ئەوەیە، تەنها بیرکردنەوەو بڕیاری ناوناخ(القرار الكامن في النفس) لە ئەنجامدانی تاوان بە تاوان دانانرێ مەگەر ئەم بیرکردنەوەیە لە شێوەیەکی ماددیو هەستپێکراوەوە بەرجەستە بێت کە پێی دەوترێ ڕایەڵی ماددی تاوان[٢٢]. ئەمەو یاسازانیی تاوانکاری (الفقه الجنائي) لەسەر پرنسیپی ((هیچ تاوانێک بەبێ ڕەفتاری ماددی ڕوونادات)) ڕێککەوتوون.

بێگومان ئەمەش لەگەڵ پرنسیپێکی تری هاوچەشن دەگونجێ، ئەویش ڕێزگرتنە لە ژیانی تاکەکەس، واتە دەبێ واز لە تاکەکەس بهێندرێ بیر لە چی دەکاتەوەو باوەڕی بەچی هەیەو نابێ یاسا سزای بەسەردا بسەپێنێ مەگەر ئەو بیروباوەڕەی کە یاسا ڕەتیدەکاتەوەو سروشتێکی ماددی هەستپێکراو وەرگرێت.

ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ، ئەو هیواو ئاواتو ئارەزووو بیرو هزرانەی کە لەناو مێشکیدا دەخولێنەوە بە ڕایەڵی ماددی دانانرێن هەتا نەگۆڕێن بۆ جالاکییەکی ماددی هەستپێکراو لە واقیعدا. لەم بارەیەوە یاسای سزادانی عێراق پێناسەی ڕایەڵی ماددی تاوان دەکاتو دەڵێ : ((ڕایەڵی ماددی تاوان بریتییە لە ڕەفتارێکی تاوانکاری لە کردنی کردارێک یان نەکردنی کردارێک کە یاسا فەرمانی پێکردووە))[٢٣].

---

٢٢ . د.محمد زكي ابو عامر : قانون العقوبات اللبناني – القسم العام، الدار الجامعية للطباعة والنشر، بيروت، ١٩٨١، ل٧٥.

٢٣ . بڕوانە ماددەی (٢٨) لە یاسای سزادانی عێراقی.

لە شیکردنەوەی ئەم پێناسەیەدا بۆمان دەردەکەوێ، ڕایەڵی ماددی لە تاوانی تەواودا لە سێ ڕەگەز پێکدێت، بریتین لە ڕەفتاری تاوانکاری و ئەنجامی زیانبەخش و پەیوەندی هۆکاری لەنێوان ڕەفتاری تاوانکاری و ئەنجامی زیانبەخشدا. لە خوارەوە لە سێ خاڵدا بە کورتی باسی هەریەکێک لەو ڕەگەزانە دەکەین :

١. ڕەفتاری تاوانکاری

ڕەفتاری تاوانکاری ئەو چالاکییە ماددییە دەرەکییەیە کە تاوانی لێ پێکدێت[٢٤]. تاوان بە گشتی پۆزەتیڤ دەبێت ئەگەر بێت و لە ئاکامی چالاکییەکی پۆزەتیڤەوە بێتە دی، یاخود نێگەتیڤ دەبێت ئەگەر بێت و لە ئاکامی چالاکییەکی نێگەتیڤییەوە بێتە دی[٢٥]. تاوانی ڕۆژنامەگەریش وەکو گشت تاوانێکی تر، تەنها لە ڕێگای ڕەفتاری تاوانکاری پۆزەتیڤەوە ڕوو نادات، بەڵکو لە ڕێگای نەکردن و وازلێهێنانیشەوە ڕوودەدات. بۆنموونە، تاوانی بوختانپێکردن و جوێنپێدان (ئابڕوو تەشەردان لە خەڵکی)، تاوانێکی پۆزەتیڤە[٢٦]. بەڵام ڕاست

---

٢٤ یاسای سزادانی عێراقی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراو لە برگەی (٤)ی ماددە (١٩)دا پێناسەی کرداری کردووەو دەڵێ : ((هەموو ئەو کارو کردەوانەیە کە یاسا بە تاوانی دادەنێت جا ج پۆزەتیڤی بێت یان نێگەتیڤی بێت وەک نەکردن و وازلێهێنان ئەگەر دەقێکی پێچەوانەی ئەمە دەرنەچێت و ڕەتینەکاتەوە – كل تصرف جرمه القانون سواء كان ايجابيا ام سلبيا كالترك والامتناع مالم يرد نص على خلاف ذلك)).

٢٥ . د. مصطفى ابراهيم الزلمي : المسؤولية الجنائية في الشريعة الاسلامية و مقارنة بالقانون، ج/١، مطبعة اسعد، بغداد، ١٩٨٢، ل ٣٢.

٢٦ . ڕەفتاری تاوانکاری لە تاوانی بوختانپێکردندا، لە ئاکامی خستنەپاڵەوەی ڕووداوێکی دیاریکراو دێتەدی کە دەدرێتە پاڵ کەسێکی دیاریکراوو لە شەرەف و کەرامەتی کەم بکاتەوەو ئەگەر ڕاستیش بێت ڕووبەڕووی سزای بکاتەوەو لەلای هاوڵاتیانیش ڕیسوای بکات.

نەکردنەوەی ئەو زانیارییە جەوتانەی کە لە ڕۆژنامەدا بڵاوکراونەتەوە. هەروەها بڵاونەکردنەوەی بەدواداچوونی ئەو بابەتانە لەلایەن خاوەنەکانیان یان ئەوکەسانەی پەیوەندیان پێوەهەیە. تاوانێکی نێگەتیفە[٣٦].

هەروەها لە تاوانی حوێنپێداندا، ڕەفتاری تاوانکاری لە ئاکامی ئاوزڕاندن و هەستپێندارکردنی تاوان دەرهەقکراو (المجنی علیه) دێتەدی. بۆنموونە، ڕۆژنامەنووسێك یەکێك بە درندە یان بە گەمژەڵ دابنێ.

هەروەها لە تاوانەکانی ئاشکراکردنی نهێنیدا، ڕەفتاری تاوانکاری لە ئاکامی ئاشکراکردنی ئەو زانیارییە نهێنیانەوە دێتەدی کە پەیوەندیان بە کاروباری سەربازی و سیاسەتی وڵاتەوە هەیە.

٣٧ ئەگەرهات و وەڵامەکە گەیشتە ڕۆژنامەکەو هەموو مەرجەکانی بابەتی و شێوەی تێدابوو، دەبێ بڵاوی بکاتەوەو بۆی نییە بڵاوی نەکاتەوەو وازی لێبهێنێ. ئەگینا بە ئەنجامدەری تاوانی نەکردن و وازلێهێنانی بڵاوکردنەوەی وەڵام دادەنرێت. بڕوانە دەقی ماددە (٢٨)ی یاسای دەسەڵاتی ڕۆژنامەگەریی میسری ژمارە (٩٦)ی ساڵی ١٩٩٦ ئەمەش دەقەکەیەتی ((اذا لم يتم التصحيح في المدة المحددة في المادة ٢٤ من هذا القانون يعاقب الممتنع عن نشره بالحبس مدة لاتقل عن ثلاثة اشهر وبغرامة لاتقل عن الف جنيه ولاتجاوز اربعة الاف جنيه او باحدى هاتين العقوبتين ...)).
هەروەها دەقی ماددە (١٣)ی یاسای ڕۆژنامەگەری فەرەنسی کە ئەمەش دەقەکەیەتی:

Article 13
Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Le directeur de la publication sera tenu d'insérer dans les trois jours de leur réception, les réponses de toute personne nommée ou désignée dans le journal ou écrit périodique quotidien sous peine de 3750 euros d'amende sans préjudice des autres peines et dommages-intérêts auxquels l'article pourrait donner lieu .

۲. ئەنجامی تاوانکاری

مەبەست لە ئەنجامی تاوانکاری ئەو گۆڕانکارییەیە کە لە ئاکامی ڕەفتاری تاوانکاری لە جیهانی دەرەوەدا ڕوو دەدات بە چەشنێك دەبێتە مایەی دەستدرێژیکردنەسەر مافێك یان بەرژەوەندییەك کە یاسادانەر پاراستنی سزایی بۆ دەستەبەر کردبێت[۲۸].

هەرچەندە، بەرپرسیارێتیی تاوانکاری لەم ڕووەوە جیاوازی هەیە لەگەڵ بەرپرسیارێتیی شارستانیدا. ئەگاتێکدا کە بەرپرسیارێتی شارستانی لەگەڵ زیاندا بە بوون و بە نەبوون دەخولێتەوە. چونکە زیان ڕایەڵێکە لە ڕایەڵەکانی ئەو بەرپرسیارێتییە. کەچی بە پێچەوانەی ئەوە. ئەگەر زیانیش نەبێت،

En ce qui concerne les Journaux ou écrits périodiques non quotidiens, le directeur de la publication, sous les mêmes sanctions, sera tenu d'insérer la réponse dans le numéro qui suivra le surlendemain de la réception

معدل بموجب الامر المرقم ۹۱٦ _ ۲۰۰۰ الصادر في التاسع عشر من ايلول ۲۰۰۰ ۲۲ ايلول ۲۰۰۰ اعتبارا من ۱ كانون الثاني ۲۰۰۲

((يلتزم رئيس التحرير بادراج خلال ثلاثة ايام من استلام اجوبة كل شخص معين او موظف في الجريدة او المنشور الدوري او اليومي تحت عقوبة ۳۷٥۰ يورو كغرامة بدون المساس بالعقوبات الاخرى والتعويضات القضائية التي يمكن ان تنص عليها المادة.

فيما يخص الجرائد والمنشورات الدورية غير اليومية، فان مدير النشر وبمقتضى نفس الاجراءات ملزم بنشر الرد في العدد اللاحق لليوم الذي يلي الاستلام. ينبغي ان يكون هذا النشر في نفس المكان وبنفس حجم الحروف للمقال الذي تمت به الاشارة (هيجان) وبدون اي (حشو) او (اقحام))).

۲۸ - د.حسين خلف و سلطان عبدالقادر الشاوي : المبادىء العامة في قانون العقوبات، سەرچاوەی پێشوو، ل۱٤۰.

بەرپرسیاریتیی تاوانکاری هەر دێتەدی. چونکە، ئەو بەرپرسیاریتییە لەگەڵ هەڵە (خطا) بە بوون و بە نەبوون دەخولێتەوە [٢٩].

٢. پەیوەندی هۆکاری

مەبەست لە پەیوەندی هۆکاری وەك رەگەزێك لە رەگەزەکانی رابەڵی ماددی تاوانی رۆژنامەگەری، ئەو پەیوەندییەیە کە رەفتاری تاوانکاری و ئەنجامە زیانبەخشەکەی بەیەکەوە دەبەستێتەوە، بە جۆرێك ئەوە بسەلێنێ کە ئەو رەفتارە تاوانکارییەی رووی داوە بۆتە هۆی روودانی ئەنجامە زیانبەخشەکە [٣٠].

هەندێجار زیاتر لە هۆکارێك بۆ روودانی ئاسانجی تاوانکاری لەگەڵ رەفتاری تاوانکاردا بەشداری دەکەن. لەو حاڵەتەشدا گرفتمان بۆ دێتە رێگاوە، ئەویش ئەوەیە، ئایا بەشداریکردنی ئەو هۆکارانە بەیەکەوە، پەیوەندی هۆکاری ناهێڵێ یانیش وەکو خۆی دەیهێڵێتەوە؟

یاسازانی و دادگەری (الفقه والقضاء) بۆ چارەسەرکردنی ئەم کێشەیە، چەند تیۆرێکیان داناوە، لەوانە تیۆری هۆکاری گونجاو (السبب الملائم) و تیۆری هاوسەنگی هۆکارەکان (تعادل الاسباب) [٣١]. یاسادانەری عیراقی بۆ بەدەرخستنی

---

٢٩ - بۆ زانیاری زیاتر لەم بارەیەوە بڕوانە (د. مصطفى ابراهيم الزلمي) موانع المسؤولية الجنائية في الشريعة الاسلامية والتشريعات الجزائية العربية، ط/١، منشورات الدار الجامعية للطباعة والنشر والترجمة، بغداد، ٢٠٠٢، ل٢٠-٢١.

٣٠ - د.حسين خلف و سلطان عبدالقادر الشاوي ، المبادىء العامة في قانون العقوبات، سەرچاوەی پێشوو، ل١٤١.

٣١ - بۆ ناوەرۆکی ئەم تیۆرانە بڕوانە (د.فخري عبدالرزاق صلبي الحديثي): شرح قانون العقوبات – القسم العام، سەرچاوەی پێشوو، ل١٩٥ بەدواوە، هەروەها د.حسين خلف و سلطان عبدالقادر الشاوي ، المبادىء العامة في قانون العقوبات، سەرچاوەی پێشوو، ل١٤٢ بەدواوە.

پەیوەندی هۆکاری لە نێوان ڕەفتاری تاوانکاری و ئەنجامی تاوانکاریدا کاری بە تیۆری هاوسەنگی هۆکارەکان کردووە[٣٢].

بەم پێیە ئەو کەسەی تاوانێکی ڕۆژنامەگەری ئەنجام دەدات، لێپرسینەوەی یاسایی لەگەڵ دەکرێت، ئەگەر بێت و ئەو تاوانەی ئەنجامی داوە، بە تەنها لە ئاکامی ڕەفتارە تاوانکارییەکەی ئەو ڕووی نەدابێ، بەڵکو پێشتر یان دواتر یان دەموودەست هۆکاتر هەبووبێت و بەشدارییان لە ڕوودانی کردبێت.

دووەم: ڕایەڵی مەعنەوی

لەو کاتەی ڕایەڵی ماددی ڕەگەزە ماددییەکەی تاوان لەخۆ دەگرێت، ڕایەڵی مەعنەویش ڕەگەزە دەروونییەکانی تاوان لەخۆ دەگرێت. چونکە تاوان بە تەنها قەوارەیەکی ماددی نییە، پێکهاتبێ لە کارو ئاکامەکانی، بەڵکو قەوارەیەکی دەروونیشە پێکهاتووە لە ڕەگەزە دەروونییەکان و پێی دەوترێ ڕایەڵی مەعنەوی[٣٣].

جا پەیوەندیی دەروونی لە نێوان تاوانکار (الجاني) و ئەو ڕەگەزە ماددییە ئارەزووانە بە یەکێک لەم دوو شێوەیە خۆی دەنوێنێ، یان لە شێوەی مەبەستی تاوانکاری (القصد الجرمي) یان لە شێوەی هەڵەی نامەبەست (الخطأ غير العمدي)[٣٤].

---

٣٢ - بڕوانە دەقی ماددە (٣٩)ی یاسای سزادانی عێراقی.

٣٣ - د.حسين خلف و سلطان عبدالقادر الشاوي : المبادئ العامة في قانون العقوبات، سەرچاوەی پێشوو، ل١٤٨.

٣٤ - مەبەستی تاوانکاری ڕۆڵێکی گرنگ دەبینێ لە ڕوودانی بەرپرسیێتیی تاوانکاریدا، لەکاتێکدا لە ڕووی حوکمدان بە قەرەبووکردنەوەدا لە بەرپرسێتیی شارستانیدا ئەم ڕۆڵە نابینێت.

جا لەبەرئەوەی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری بەگشتی تاوانی بەئەنقەستن[٣٥] بۆیە بە دەگمەن پێشبینی دەکرێ ئەو تاوانانە لە ڕێگای هەڵەی نامەبەستەوە ڕوودەدەن. بەڵکو تاوانکار بەزۆری ویست و ئارەزووی خۆی ئاراستە دەکات بۆ بەدیهێنانی تاوانەکەی. بۆیە لەو تاوانانەدا، مەبەستی تاوانکاری ڕابەڵی مەعنەوی دەنوێنێ. جا لەبەرئەوە. لە خوارەوە تەنها باسی مەبەستی تاوانکاری دەکەین.

یاسازانانی موسڵمان پێناسەی مەبەستی تاوانکارییان کردووەو دەڵێن: ((مەبەستی تاوانکاری بریتییە لە کردنی کارێك یان نەکردنی، هەروەها ڕازیبوون بەو ئاکامانەی لێی دەکەوێتەوە))[٣٦].

(ئۆرتلانیش)ی یاسازانان پێناسەی مەبەستی تاوانکاریی کردووەو دەڵێ : ((مەبەستی تاوانکاری بریتییە لە ئاراستەکردنی کارێك یان نەکردنی بۆ هێنانەدی ئەو ئامانجە زیانبەخشەی کە تاوانی لێ پێکدێت))[٣٧].

هەروەها یاسادانەری عێراقیش پێناسەی کردووەو دەڵێ : ((مەبەستی تاوانکاری بریتییە لە ئاراستەکردنی ویست و ئارەزووی تاوانکار بۆ ئەنجامدانی ئەو کارەی تاوانی لێ پێکدێت بە مەبەستی بەدیهێنانی ئەنجامی ئەو تاوانەی کە ڕوویداوە یان هەر ئەنجامێکی تاوانکاریتر))[٣٨].

---

٣٥ - چونکە تاوانکار لەو تاوانانەدا بەئەنقەست دەستدرێژی دەکاتە سەر ئەو ماف و بەرژەوەندییانەی یاسا دەیانپارێزێ جا ج هی کەسان بێت یان هی کۆمەڵ. هەندێ جار ئەبێت کە لە ئاکامی هەڵەیەکی چاپەمەنییەوە ڕوودەدەن بێ ئەوەی ڕۆژنامەنووسەکە دەستی تێدا هەبێت.

٣٦ - د.احمد الاشهب : المسؤولية الجنائية في الشريعة الاسلامية والقوانين الوضعية، منشورات جمعية الدعوة الاسلامية العالمية، ط/١، بنغازي، ١٩٩٤، ل٧٩.

٣٧ - بڕوانە د.احمد الاشهب : المسؤولية الجنائية في الشريعة الاسلامية والقوانين الوضعية، هەمان سەرچاوە، ل٧٩.

٣٨ بڕوانە بڕگەی (١)ی مادده (٣٣)ی یاسای سزادانی عێراقی ژمارە (١١١) ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراو.

لەم دەقەدا بۆمان دەردەکەوێ کە چەمکی مەبەستی تاوانکاری ئەوە دەگەیەنێ کە تاوانکار ئاگاداری ئەو ڕەگەزانەیە کە تاوانی لێ پێکدێنێت. هەروەها ویست و ئارەزووی خۆشی ئاراستە کردووە بۆ هێنانەدی و قبوولکردنی ئەو ڕەگەزانە. هەرچەندە ئەو هۆیەی پاڵی بە تاوانکارەوە ناوە بۆ پێکانی تاوانەکەی بەشێك نیە لە ڕەگەزەکانی مەبەستی تاوانکاری. بەڵام لە هەندێ تاواندا نرخ بۆ ئەو هۆیە دادەنرێ کە پاڵی بە تاوانکارەوە ناوە بۆ ئەنجامدانی تاوانەکەی و دەبێتە بەشێکیش لە مەبەستی تاوانکاری و پێی دەوترێ مەبەستی تایبەتی (القصد الخاص)[39].

کەواتە، مەبەستە گشتییەکەی تاوانکاری (القصد الجرمي العام) مەرجە بۆ بوونی گشت تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری و لە زۆربەی ئەو تاوانانەدا بەوەندە وازدەهێنرێ. بەڵام هەندێجار یاسادانەر هەندێ لەو تاوانانە بەو مەبەستە دەبەستێتەوە کە تاوانکار هەوڵی بۆ داوە یان ئەو هۆیەی کە پاڵی پێوە ناوە بۆ کردنی تاوانەکە[40].

بۆنموونە. تاوانی بڵاوکردنەوەی ئەو کاروبارانە. کە مەبەست لە بڵاوکردنەوەیاندا. کارتێکردن بێت لە دادوەرو شایەتەکان هەروەکو لە ماددە (٢٢٥)ی یاسای سزادانی عێراقیدا هاتووە کە ئەمەش دەقەکەیەتی : ((ئەو کەسەی بە یەکێك لە ڕێگاکانی ئاشکرایی کاروبارێك بڵاوبکاتەوە لەوانەبێ کار لەو دادوەرانە بکات کە ئەرکی یەکلاکردنەوەی کێشەیەکی بەرزکراوەی بۆ لایەنێك لە لایەنەکانی دادگا پێ سپێردرابێت یان کارمەندانی دادگا یان فەرمانبەرانی لێکۆڵینەوە یان کارکردن لە شارەزایان یان ناوبژیوانان (المحكمين) یان ئەو شایەتانەی کە داوایان لێدەکرێ لەو کێشەیەدا شایەتی بدەن ..... بە گرتن بۆ

---

٣٩ - د.فخري عبدالرزاق الحديثي : شرح قانون العقوبات القسم العام، القسم الخاص، ط/١، مطبعة الزمان، بغداد، ١٩٩٦، ل٢٠٢.

٤٠ - بڕوانە ماددەی (٢٨) لە یاسای سزادانی عێراقی کە ئەمەش دەقەکەیەتی : ((پاڵنەر بە هۆی کردنی تاوان نادرێ مەگەر یاسا پێچەوانەی ئەمە دەقنووس بکات)).

ماوەیەك لە ساڵێك زیاتر نەبێ لەگەڵ غەرامەیەك لە سەد دینار زیاتر نەبێ یانیش بە یەكێك لەو دوو سزایە سزا دەدرێ)).

بەم شێوەیە، لە تاوانەكانی ڕۆژنامەگەریدا، ئەگەر مەبەستی تاوانكاری بە هەردوو ڕەگەزەكەیەوە – ئاگاداری و ئیرادە (العلم والارادة) – هەبوو مانای ئەوەیە ڕایەڵی مەعنەوی هاتۆتە دی و ئەركی سەلماندنی ئەمەش دەكەوێتە ئەستۆی ئەو دەسەڵاتەی كە تۆمەتەكە ئاراستە دەكات و دەبێ ئەو دادوەرەی كە كێشەكە یەكلا دەكاتەوە بەڵگەی بوونی مەبەستی تاوانكاری لەلایەن تاوانكارەوە بەدەربخات ئەگەر بیەوێ حوكم بە تیدانەكردنی بدات[٤١].

سێیەم: ڕایەڵی بەئاشكرایی (ركن العلانیة)

بە ئاشكرایی (علانیة) لە ڕووی زمانەوانییەوە واتای بەدەرخستن و بڵاوكردنەوە دەگەیەنێت، بەڵام لەڕووی زاراوەییەوە بە مانای گەیاندنی زانیاری لەبارەی ڕووداوێك یان كردارێك بە خەڵك دەبەخشێت جا چ بەقسە بێت یان بەكردار یان بە نووسین یانیش بەهەر هۆكارێكیتری گەیاندن بێت.

هەندێ یاسازان بڵاوكردنەوە یان ئاشكرایی لە تاوانەكانی ڕۆژنامەگەری بە ڕایەڵی مادی دادەنێن بە بیانووی ئەوەی، گوایە بڵاوبوونەوە هۆی سەرەكییە لە سەپاندنی سزادا[٤٢].

٤١ - مجموعة احكام محكمة النقض المصریة، قرار رقم ١٥٥ في ١٩٨٣/٤/١٢ بڕوانە هیثم حنظل شریف : التنظیم الدستوري والقانوني لحریة الصحافة في العراق (دراسة مقارنة)، سەرچاوەی پێشوو، ل١٢٣.

٤٢ - د.عبدالله اسماعیل البستاني : حریة الصحافة، سەرچاوەی پێشوو، ل١٩٥، و د.محمد محیالدین عوض : العلانیة في قانون العقوبات، مطبعة النصر، القاهرة، ١٩٥٥، ل٢، و هیثم حنظل شریف : التنظیم الدستوري والقانوني لحریة الصحافة، رسالة مقدمة الی كلیة القانون جامعة بغداد كجزء من متطلبات نیل شهادة الماجستیر في القانون لعام ١٩٩٩، النسخة المعدة للمناقشة ، ل١١٧.

بەڵام هەندێکیتر بە ڕایەڵێکی تایبەتی دادەنێن و دەڵێن یاسادانەر گرنگیی پێ داوە بە نەبوونی ئەم ڕایەڵە تاوانی ڕۆژنامەگەری. بەو وەسفە یاساییەی کە بۆی کراوە، بوونی نییە[43]. بێگومان، مەترسیی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری لەسەر بەها باڵاو بەرژەوەندییە گشتییەکانی کۆمەڵ و تاکەکەس کە یاسا دەیانپارێزێت، تەنیا خۆی لە نووسین و تەواوەی لە حوکمی نەودانە نابینێتەوە، بەڵکو خۆی لە ئەنجامدانی ئەو تاوانانە بەشێوەیەکی ئاشکراوە دەبینێتەوە. بۆیە، دەتوانین بڵێین، کرداری نووسین لە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریدا، ڕایەڵی ماددی دەنوێنێ لەکاتێکدا، کرداری بڵاوکردنەوە، ڕایەڵی تایبەتی دەنوێنێ و بە نەبوونی ئەو ڕایەڵە تاوانی ڕۆژنامەگەری بوونی نییە.

ئێمەش پشتگیری ئەو ڕایە دەکەین و دەڵێین، بڵاوکردنەوەو ئاشکرایی لە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریدا، ڕایەڵێکی تایبەتییە لەپاڵ هەردوو ڕایەڵی ماددی و مەعنەوییداو بە نەبوونی ئەم ڕایەڵە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری وەکو ئەو وەسفەی بۆی کراوە ڕوونادات چونکە بڵاوکردنەوەو ئاشکرایی مەرجێکی بنەڕەتە بۆ سەپاندنی سزا تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریداو یاسا هیچ کارێکی بە هەرزو بێرورا نیە هەرچەندی زیان بەخشیش بێت مەگەر بە ئاشکرا گوزارشتی لێ بکرێت[44].

بۆنموونە، لە تاوانەکانی بوختانپێکردندا کە لە بڕگەی یەکەمی ماددەی (٤٣٣)و تاوانەکانی ئاشکراکردنی نهێنی کە لە بڕگەی یەکەمی ماددەی (٤٣٨)ی یاسای سزادانی عێراقیدا هاتووە، بڵاوکردنەوەو ئاشکرایی ڕایەڵێکی تایبەتییە لە ڕایەڵەکانی ئەم تاوانانە لەپاڵ هەردوو ڕایەڵی ماددی و مەعنەوییداو بە نەبوونی ئەم ڕایەڵە تاوانی بوختانپێکردنی ئاشکراو ئاشکراکردنی نهێنی بەگوێرەی ئەو وەسفەی لە دەقی ئەو دوو ماددەیەدا بۆیان کراوە ڕوونادات. بەڵام ئەم بنچینەیە ڕەهانییە . بەڵکو بڵاوکردنەوەو ئاشکرایی لە هەندێ تاواندا تەنها ڕۆڵی توندکردنی سزا دەبینێ هەروەکو لە ماددەی (٤٣٤)ی یاسای سزادانی عێراقیدا

٤٣ - د.لطيفة حميد محمد ، جرائم النشر في التشريع العراقي، سەرچاوەی پێشوو، ل٦٢.

٤٤ - احمد امين بك ، شرح قانون العقوبات الأهلي المجلد الاول، منشورات الدار العربية للموسوعات، بيروت، ١٩٨٢، ل١٥٦.

ئەم رۆڵەی بینیوە. ئەمەو هەندێك دەوڵەت لە یاساكانیاندا ئەو هۆكارانەیان دەستنیشان كردووە كە بە هۆیانەوە بڵاوكردنەوەو ئاشكرایی دێتەدی.

یاسادانەری میسری، لە ماددە (١٧١)ی یاسای سزادانی ژمارە (٥٧)ی ساڵی ١٩٢٨دا ئەم هۆكارانەی دەستنیشان كردووەو دەڵێ : ((هەریەكێك كەسێك یان زیاتر لە كەسێك بۆ كردنی كەتنێكی گەورە (جینایەتێك) یان كەتنێك (جونحەیەك) بە قسە یان بە هاواركردن یان بە كردەوە یان بە نووسین یان بە رەسم یان فۆتۆ یان بە هێما یان بە هەر ڕێگایەكیتر لە ڕێگاكانی ئاشكراكردن یان بە هەر هۆكارێكیتر لە هۆكارەكانی ئاشكرایی لیخرا بكات بە بەشدار دادەنرێ لە كردنیدا ، قسەكردنو هاواركردن بە ئاشكرا دادەنرێ ئەگەرهاتوو بە یەكێك لە ئامرازە میكانیكیەكان لە دانیشتنێك یان شوێنێكی گشتیدا دەرگێڕدرا .....))[٤٥].

لە دەقی ماددە (١٧١)دا بۆمان دەردەكەوێ كە یاسادانەری میسری سێ جۆرە هۆكاری بۆ گوزارشتكردنو سێ ڕێگای بۆ بڵاوكردنەوەو ئاشكراكردن بە نموونە هێناوەتەوە[٤٦] ئەمەشمان لە دەستەواژەی (بەهەر هۆكارێك لە هۆكارەكانی گوزارشتكردن) و (بەهەر ڕێگایەك لە ڕێگاكانی نواندن) كە لە دەقی ماددەی ناوبرادا هاتووە بۆ دەردەكەوێ.

---

٤٥ - ئەم دەقە بەرامبەر دەقی ماددە (٢٠٩)ی یاسای سزادانی لوبنانییە .

٤٦ - هەرچەندە د.عبدالحمید الشواربي پێی وایە یاسادانەری میسری ئەم هۆكارو ڕێگایانەی بە شێوەیەكی دیاریكراو (حصرا) هێناوەتەوە نەوەك بە نموونەو لەم بارەیەوە دەڵێ : ((یاسای میسری لە ماددەی (١٧١)ی یاسای سزادانداو وەسیلەكانی ئاشكراكردنی بە شێوەیەكی دیاریكراو دەستنیشان كردووە)) بڕوانە د.عبدالحمید الشواربي : جرائم الصحافة والنشر، سەرچاوەی پێشوو ل١٨.

هەروەها یاسادانەری فەرەنسی لە یاسای رۆژنامەگەری سالی ١٨٨١ی هەموارکراودا لە ماددەی (٣٣)[٤٧]دا هۆکارەکانی ئاشکراکردنی بەم شێوەیەی خوارەوە دەستنیشان کردووە

١ قسەکردن و هاوارکردن و هەڕەشەکردن لە کۆبوونەوە گشتییەکان و شوێنە گشتییەکاندا.

٢ بلاوکردنەوە لە ڕێگای نووسین و چاپەمەنیە فرۆشراوەکان یان ئەوانەی کە بۆ فرۆشتن و دابەشکردن لە شوێنە گشتییەکان و کۆبوونەوە گشتییەکاندا نمایش کراون

٣ بلاوکردنەوە لە ڕێگای ئەو ریکلامانەی کە لە شوێنە گشتییەکاندا هەلدەواسرێن و نمایش دەکرێن.

هەروەها یاسادانەری فەرەنسی سەبارەت بە هەندێک تاوانی رۆژنامەگەری، وەك تاوانەکانی خەبەردانی بە درۆ کە لە ماددەی (٢٧)[٤٨]دا

---

٤٧ - بۆ دەقی ماددەی (٣٣)ی یاسای رۆژنامەگەری فەرەنسی بڕوانە برگەی (٢.٩.٢.٥) پەراوێزی (٥٣٣) ئەم تێزەدا.

■ ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی فەرەنسی :

Article 27
Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

La publication, la diffusion ou la reproduction, par quelque moyen que ce soit, de nouvelles fausses, de pièces fabriquées, falsifiées ou mensongèrement attribuées à des tiers lorsque, faite de mauvaise foi, elle aura troublé la paix publique, ou aura été susceptible de la troubler, sera punie d'une amende de 45000 euros.
Les mêmes faits seront punis 135000 euros d'amende, lorsque la publication, la diffusion ou la reproduction faite de mauvaise foi sera de nature à ébranler la discipline ou le moral des armées ou à entraver l'effort de guerre de la Nation.

هـاتووه، هـەروەها تـاوانی ئیهانـەکردنی سـەرۆکی وڵاتو سـەرۆکی حکومـەتو وەزیـری دەرەوەی وڵاتـە بیانییـەکان کـە لـە مـاددەی (٣٦)[٤٩]دا هاتووه. هـەروەها تـاوانی ئانەوتەتـەردان لـەو سـەفیرو وەزیـرە مفەوەزانـەی کـە لەلایـەن حکومەتەکانیانەوە بۆ راپەڕاندنی کاری ئیداریو دیپلۆماتی بۆ فەرەنسا نێردراون کـە لـە مـاددەی (٣٧)[٥٠]دا هاتووه. تـەنها مـەرجی بـوونی رابـەڵی بەئاشـکرایی (علانیە)ی داناوە بـەبێ ئـەوەی ئەو هۆکارانـە دەستنیشان بکات کە بەهۆیانـەوە بڵاوکردنەوەکە ئەنجام دەدرێت. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە ئاشکرایی (علانیة) لەم تاوانانەدا لەرێگای یەکێك لەو هۆکارانەی کە لە ماددەی (٢٣)دا ئاماژەی پێ

---

٤٩ - ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی فەرەنسی :

Article 36
Modifié par Ordonnance 2000-916 [illegible] Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

L'offense commise publiquement envers les chefs d'Etats étrangers, les chefs de gouvernements étrangers [illegible] les ministres des affaires étrangères d'un gouvernement étranger sera punie d'une amende de 45000 euros.

٥٠ - ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی فەرەنسی :

Article 37
Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

L'outrage commis publiquement envers les ambassadeurs [illegible] ministres plénipotentiaires, envoyés, chargés d'affaires ou autres agents diplomatiques accrédités près du gouvernement de la République, sera puni d'une amende de 45000 euros

کراوە دێتە دی. ئەمەش خۆی‌لەخۆیدا ئەوە دەگەیەنێت کە دەقنووسکردنی ئەو هۆکارانە لە دووتوێی ماددەی ناوبراودا تەنها بۆ نموونەیەو دەگرێ لە ڕێگای هۆکاری تریشەوە بڵاوکردنەوە ئەنجام بدرێت‌و ئاشکرایی بێتەدی وەکو پەخشی لاسلکی‌و تەلەفزیۆنی‌و ئینتەرنێت.

بەڵام یاسادانەری عێراقی، لە برگەی سێیەمی ماددە (١٩)ی یاسای سزادانداا[51] بەم شێوەیەی خوارەوە هۆکارەکانی بەئاشکرایی (وسائل العلانية) ی دەستنیشان کردووە:

١ کردەوەو ئیشارەت‌و جوڵانەوە.

٢ قسەکردن‌و هاوارکردن.

٣ ڕۆژنامەگەری‌و چاپەمەنی.

٤ نووسین‌و ڕەسم‌و وێنەو فیلم‌و ئارم.

هەروەها ئەو ڕێگایانەش کە بەئاشکرایی پێ دێتەدی، بەم شێوەیەی خوارەوە دەستنیشان کردووە:

١ ئاشکرایی کردەوەو ئیشارەت‌و جوڵانەوە (علانية الاعمال والاشارات والحركات).

٢ ئاشکرایی قسەکردن‌و هاوارکردن (علانية القول والصياح).

٤ ئاشکرایی نووسین‌و ڕەسم‌و وێنەو فلیم‌و ئارم.

لە دەقی ماددە (١٩)ی یاسای سزادانی عێراقیدا بۆمان دەردەکەوێ کە یاسادانەری عێراقی‌لە ئاماژەکردن بەو هۆکارانەی کە لە ڕێگایانەوە گوزارشت دەکرێت، هەروەها ئەو ڕێگایانەش کە بەئاشکرایی (علانيه)ی پێ دێتەدی، هەمان ڕێچکەی یاسادانەری میسری گرتۆتەبەر.

---

٥١ - شایەنی ئاماژەپێکردنە، حوکمەکانی ئەم یاسایە لە هەرێمی کوردستاندا کاریان پێدەکرێت تەنها ئەوانە نەبێت کە دوای ڕاپەڕینی ساڵی ١٩٩١ دانراون یاخود هەموارکراون. بۆیە سەبارەت بە باسکردنی ڕەگەزی ئاشکرایی لە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریدا پشت بە حوکمەکانی ئەم یاسایە دەبەستین.

بەرای ئێمە، واچاکە یاسادانەری عێراقی خۆی لە ڕیزکردنی ئەو هۆکارانەی کە گوزارشتیان پێ دەکرێت هەروەها ئەو ڕێگایانەش کە ئاشکرایان (علانیە)ی پێ دێتەدی، دوور بخاتەوەو تەنها مەرجی بوونی ڕایەڵی بەئاشکرایی (علانیە) دابنێت، بێ ئەوەی ئەو هۆکارانە دەستنیشان بکات کە بەهۆیانەوە بڵاوکردنەوەکە ئەنجام دەدرێت یان ئاشکرا دەکرێت یان بە ڕاشکاوی بڵێ ئەم نمونانە وەکو نمونەی ئاشکرایی دێنینەوە. چونکە ئەمڕۆ لەسایەی تەکنەلۆژیای نوێوە، دنیا زوو زوو داهێنانی نوێ لە بواری گەیاندن و ڕۆژنامەگەریدا بەخۆیەوە دەبینێ، بە جۆرێک ڕیزکردنی ئەم وەسیلانە لە ڕووی پراکتیکەوە هیچ بایەخی نابێت.

بۆ ئاشنابوونی زیاتر بە تاوانەکانی بوختانپێکردن و جوێنپێدان – تانەوتەشهیر - (جريمة السب والقذف) کە بە گرنگترین تاوان دەژمێردرێن لەو تاوانانەی کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە ڕوودەدەن و تاکو ئێستا [redacted] هەرێمی کوردستاندا، دەیان کێشە دژی ڕۆژنامەنووسان، سەبارەت بەو تاوانانە بۆ دادگاکان بەرز بۆتەوە، هەروەکو دەشزانین ڕوودانی زۆربەی ئەو تاوانانە لەبەر لێکحاڵینەبوونی ڕۆژنامەنووسان و هاوڵاتیانەوەو نەزانینی سنووری ئازادیی ڕۆژنامەگەرییەوە ڕوویان داوە، بۆیە بە پێویستی دەزانین لە خوارەوە لە دوو خاڵدا باسی ئەو تاوانانەو هۆیەکانی ڕێگاپێدانیان لە یاسای سزادانی عێراقیدا بکەین:

یەکەم: تاوانی تانەو تەشەر (جريمة القذف أو التشهير)

جۆن. ئار. بیتنەر لە پێناسەکردنی تانەوتەشەردا دەڵێ: ((تانەوتەشەر بریتییە لە چاپکردنی بابەتێك کە ناسنامەی کەسێك دەسنیشان دەکاتو ناووناوبانگی لەکەدار دەکات، بە چەشنێك ڕووبەڕووی ڕقلێبوونەوەو بەکەمزانینو نارەزایی دەکات لەلایەن خەڵکەوە))[٥٢]

هەروەها (د. محمود نجيب حسني) دەڵێ: ((بەو حاڵەتە دەوترێ تانەوتەشەر، کە کەسێك بەئاشکراو بەمەبەست ڕووداوێکی دیاریکراو بداتەپاڵ کەسێکی‌ترەوە بەچەشنێك ئەگەر بێتو دەربکەوێ ئەو ڕووداوە ڕاستە، دەبێتەهۆی ڕووبەڕووبوونەوەی ئەوکەسەی کە ڕووداوەکەی دراوەتەپاڵ، بۆ سزایەکی یاسایی یاخیش بەکەمزانینی لەلایەن خەڵکەوە))[٥٣]

لەم دوو پێناسەیەی سەرەوەدا بۆمان دەردەکەوێت، پەیوەندییەکی بەهێز هەیە لە نێوان تاوانی بوختانپێکردنو تاوانی تانەوتەشەردا. بە چەشنێك هەندێك هەن، دەڵێن: ((بوختانپێکردن پەیوەندییەکی پتەوو بەهێزی هەیە بە تانەوتەشەرەوە، ئەمە وای کردووە کە هەردوو چەمکی بوختانپێکردنو تانەوتەشەر لە جیاتی یەکتری بەکاربهێنرێت، چونکە ئەوکەسەی لە پەخشێکی ڕادیۆیی یا تەلەفزیۆنیدا، بوختانی پێ دەکرێت، بەشێوەیەکی ئۆتۆماتیکی بەر تانەوتەشەر دەکەوێت))[٥٤].

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، یاسادانەری وڵاتانی عەرەبیو یاسادانەری عێراقیش، جیاوازییان نەکردووە لە نێوان تاوانی تانەوتەشەرو تاوانی بوختانپێکردندا، بۆیە هەر لەمیانی باسکردنی تاوانی بوختانپێکردندا، باسی تاوانی تانەوتەشەریشیان کردووە. بەڵام، لە وڵاتەیەکگرتووەکانی ئەمریکاو

---

٥٢ جون . ار . بيتنر ، مقدمة في الاتصال الجماهيري، ترجمة مركز الكتب الاردني، عمان، ١٩٩٠ ، ل٦١٥.

٥٣ - د. محمود نجيب حسني ، شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الأعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٥٠٥.

٥٤ - جون . ار . بيتنر : مقدمة في الاتصال الجماهيري ، سەرچاوەی پێشوو، ل٦١٥.

ئینگلتەرەدا، تاوانی ئانەوتەشەرییان لە تاوانی بوختانپێکردن جودا کردۆتەوەو بە یاسایەکی تایبەتی لەژێر ناوی ((یاسای تەشهیر)) ڕێکیانخستووە.

یاسای سزادانی عێراقی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراو، ماددەی (٤٣٣)ی بۆ تاوانی ئانەوتەشەر تەرخانکردووەو تیایدا دەڵێ : ((١- ئانەوتەشەر بریتییە لە لکاندنی ڕووداوێکی دیاریکراو بە کەسێکەوە بە یەکێك لە ڕێگاکانی ئاشکرایی بەجۆرێك ئەگەرهاتوو ڕاست دەربچێت ببێتە مایەی ڕووبەڕووبوونەوەی ئەوکەسەی کە ئانەوتەشەرەکەی لێدراوە بۆ سزا یان بەکەمزانینی لەلایەن هاونیشتمانانییەوە.

ئەوکەسەی ئانەوتەشەر لە کەسێك دەدات، بە زیندانیکردن یان بە غەرامەکردن یان بە هەردووکیان سزا دەدرێت. بەڵام ئەگەرهاتوو ئانەوتەشەرەکە لەڕێگای ڕۆژنامەگەری یان چاپەمەنی یان یەکێك لە ڕێگاکانی ڕاگەیاندنی ترەوە ئەنجامدرا، ئەوا بە باروەدۆخێکی توند دادەنرێت.

٢ لە ئەنجامدەری ئانەوتەشەر قبوڵناکرێ بەڵگە بۆ ئەو ڕووداوانە بێنێتەوە کە داوێتەپاڵ ئەوکەسەی ئانەوتەشەری لێدراوە، مەگەر ئانەوتەشەرەکە ئاراستەکرابێت بۆ فەرمانبەرێك یان ئەوکەسەی کە ئەرکی خزمەتگوزاری گشتی لە ئەستۆ بێت یان سیفەتی نوێنەرایەتی گشتی هەبێت یان ئەرکێکی لەو ئەرکانە لەئەستۆبێت کە پەیوەندییان بە بەرژەوەندییەکانی جەماوەرەوە هەیە، جا ئەو ڕووداوەی کە ئەنجامدەری ئانەوتەشەرەکە داویەتیە پاڵ یەکێك لەو کەسانە، ئەگەر پەیوەندی بە وەزیفەکەیان یان کارەکەیانەوە هەبێت، ئەگەرهاتوو بەڵگەی بۆ ئەو ڕووداوانە هێنایەوە کە داویەتییەپاڵیان، لەم حاڵەتەدا تاوانەکە نامێنێ))[٥٥].

---

٥٥ - ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی عەرەبی : ((١- القذف هو اسناد واقعة معينة الى الغير بأحدى طرق العلانية من شأنها لو صحت ان توجب عقاب من اسندت اليه او احتقاره عند اهل وطنه.

ويعاقب من قذف غيره بالحبس وبالغرامة او بأحدى هاتين العقوبتين.

لەم دەقەی سەرەوەدا بۆمان دەردەکەوێ، تاوانی ئانەوتەشەر وەکو گشت تاوانەکانیتری ڕۆژنامەگەریو بڵاوکردنەوە سێ ڕایەڵی هەیە، ڕایەڵی ماددیو ڕایەڵی مەعنەویو ڕایەڵی بەئاشکرایی. هەروەها لە ڕووی سزاوە، ئانەوتەشەر لە ڕێگای بڵاوکردنەوەو غەیری بڵاوکردنەوەوە جیاوازییان لەگەڵ یەکتریدا هەیە.

لە خوارەوە لە سێ خاڵدا باسی تاوانی ئانەوتەشەر دەکەین، خاڵی یەکەم تەرخان دەکەین بۆ ڕایەڵەکانیو خاڵی دووەمیش بۆ سزاکەیو خاڵی سێیەمیش بۆ هۆیەکانی ڕێگاپێدانی:

یەکەم : ڕایەڵەکانی

لە پێناسەی تاوانی ئانەوتەشەردا کە لە برگەی یەکەمی ماددەی (٤٣٣)دا هاتووە کە پێشتر ئاماژەمان پێی کرد، بۆمان دەردەکەوێ کە تاوانی ئانەوتەشەر سێ ڕایەڵی هەیە، ڕایەڵی ماددیو ڕایەڵی مەعنەوی، ڕایەڵی بەئاشکرایی.

١. ڕایەڵی ماددی

تەنها بیرکردنەوە لە ئەنجامدانی تاوان، بەتاوان دانانرێ، مەگەر ئەم بیرکردنەوەیە لە قەوارەیەکی ماددیی هەستپێکراودا بەرجەستەنەبێت کە پێی

واذا وقع القذف بطريق النشر في الصحف او المطبوعات او بإحدى طرق الاعلام الاخرى عد ذلك ظرفا مشددا.

٢ ولايقبل من القاذف اقامة الدليل على ماأسنده الا اذا كان القذف موجها الى موظف او مكلف بخدمة عامة او الى شخص ذي صفة نيابية عامة او كان يتولى عملا

دەوترێ ڕایەڵی ماددی تاوان. واتە ئەو هێواو ئاواتو ئارەزووو بیرو هزرانەی کە لەناو مێشکدا دەخولێنەوە بە ڕایەڵی ماددی دانانرێن هەتا نەبنە چالاکییەکی هەستپێکراو لە واقیعدا. بۆیە ئەگەر بگەڕێینەوە بۆ یاسای سزادانی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ دەبینین لە ماددەی (٢٨)دا بەم شێوەیەی خوارەوە پێناسەی ڕایەڵی ماددیی تاوانی کردووەو دەڵێ: ((ڕایەڵی ماددیی تاوان بریتییە لە ڕەفتارێکی تاوانکاری لە کردنی کردارێك یان نەکردنی کردارێك کە یاسا فەرمانی پێکردووە)).

لەم ماددەیەدا بۆمان دەردەکەوێ کە ڕایەڵی ماددیی لە تاوانی تەواودا لە سێ ڕەگەز پێکدێت. بریتین لە ڕەفتاری تاوانکاریو ئەنجامی زیانبەخشو پەیوەندی هۆکاری لەنێوان ڕەفتاری تاوانکاریو ئەنجامی زیانبەخشدا.

لە تاوانی ناتەوتەشەردا، ڕایەڵە ماددییەکە بریتییە لە لکاندنی ڕووداوێك بە کەسێکەوە بەچەشنێك ئەو ڕووداوەی کە دراوەتە پاڵ ئەو کەسە، ڕووداوێکی دیاریکراو بێت، هەروەها ئەگەر بێتو ڕاست دەربچێ، ببێتە مایەی سزادانی ئەوکەسە کە ناتەوتەشەری لێدراوە. یاخیش ببێتە مایەی بەکەمزانیی لەلایەن خەڵکەوە. هەروەکو لە پێناسەی تاوانی ناتەوتەشەردا بۆمان دەردەکەوێ کە لە ماددەی (٤٣٢)ی یاسای سزاداندا هاتووە: ((ناتەوتەشەر بریتییە لە لکاندنی ڕووداوێکی دیاریکراو بەکەسێکەوە ...))[56]. هەڵبەتە، مەبەست لە لکاندنی

---

٥٦ - ئەم دەقە بەرامبەر دەقی ماددە (٣٠٢)ی یاسای سزادانی میسرییە کە ئەمەش دەقەکەیەتی: ((یعد قذفا کل من اسند لغیره بواسطة احدی الطرق للبینة بالمادة ١٧١/ من هذا القانون امورا لو کانت صادقة لاوجبت عقاب من اسندة الیه بالعقوبات المقررة لذلك قانونا او اوجبت احتقاره عند اهل وطنه)). هەروەها دەکەوێتە بەرامبەر دەقی ماددە (٥٨٢)و(٥٨٣)ی یاسای سزادانی لوبنانی کە ئەمەش دەقەکەیەتی: المادة/٥٨٢ ((یعاقب علی الذم بأحد الناس المقترف بأحدی الوسائل المذکورة في المادة ٢٠٩ بالحبس حتی ثلاثة اشهر وبالغرامة حتی مئة لیرة او بأحدی هاتین العقوبتین ویقضی بالغرامة وحدها اذا لم یقع الذم علانیة)). المادة/٥٨٢

ڕووداوێکی دیاریکراو بەوکەسەی کە تانەوتەشەری لێدراوە، دەبێ بەوپەڕی تەئکیدەوە بێت.

بێگومان، مەرجیش نییە، ڕووداوی تانەوتەشەرەکە ببێتەمایەی سەپاندنی سزا بەسەر ئەوکەسەی کە تانەوتەشەری لێدراوە یان بەکەمزانینی لەلایەن خەڵکەوە، بەڵکو ئەوەندە بەسە کە ئەگەربێتو ڕاست بوایە ئەم ئاکامەی لێ بهاتایەتە دی. ئەمەشمان لەم دەستەواژەیە بۆ دەردەکەوێت کە لە بڕگەی یەکەمی ماددەی (٤٣٣)دا هاتووە کە دەڵێ: ((ئەگەرهاتوو ڕاست دەربچێت ببێتە مایەی ڕووبەڕووبوونەوەی ئەوکەسەی کە تانەوتەشەری لێدراوە بۆ سزا یان بەکەمزانینی لەلایەن هاونیشتمانانییەوە)).

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، لە تانەوتەشەردا، ئەنجامدەری تانەوتەشەرەکە دەست دەکات بە لکاندنی ڕووداوەکە بە کەسێکیترەوە لەسەر زاری خۆی یان زاری کەسێکیترەوە یان گێڕانەوەی گوایە پڕوپاگاندەیە یانیش بە ئاشکرا بیخاتەپاڵی یان بەشێوەیەکی نائاشکراو بەئاماژە (تلميح) بیداتەپاڵییەوە، هیچ لە سروشتی تانەوتەشەرەکە ناگۆڕێت[٥٧].

هەروەها دەبێ ئەو ڕووداوەی کە لەلایەن تاوانبارەوە دراوەتەپاڵ تاواندەرهەڵکراوەوە دیاریکراو بێت. ئەگینا بە تاوانی تانەوتەشەر دانانرێت بەڵکو بە تاوانی جوێنپێدان دادەنرێت[٥٨]. مەبەستیش لە ڕووداو هەموو ڕووداوێکی پۆزەتیفی یان نێگەتیفیو ماددی یان نەدەبییە کە دەبێتە مایەی

((لايسمح لمرتكب الذم تبريرا لنفسه بأثبات حقيقة الفعل موضوع الذم او اثبات اشتهاره)).

٥٧ - د. عبدالحميد الشواربي ، جريمة القذف والسب في ضوء القضاء والفقه، منشورات دار المطبوعات الجديدة بالاسكندرية، ١٩٨٥، ل٨٢.

٥٨ - د. عبدالحميد الشواربي ، جريمة القذف والسب في ضوء القضاء والفقه، سەرچاوەی پێشوو، ل٨٢.

ناووناوبانگ زڕاندن[٥٩]. ئەو تاوانەوتەشەرەش کە مەحکوم کراوە ئەوەیە کە کردەوەیەکی لەخۆگرتووە کە یاسا بە تاوانی داناوەو سزاشی بۆ دیاریکردووە، بێگومان پێش ئەوەی ڕووداوەکە دیاربکرێت، دەبێ ئەوکەسە دیاربکرێت، کە تاوانەکەی دەرهەق کراوە، جا گرنگ نیە ناوی بە ڕاشکاوی هاتبێت یان نەهاتبێت، کەسێکی سروشتی بێت یان مەعنەوی گشتی بێت یا تایبەتی، چونکە تانووتەدان لە کەسانێکی نادیاریکراو یا مەزهەب یا ڕامیاری و ئابووری و کۆمەلایەتییەکان بە تانەوتەشەر دانانرێن.

هەندێک یاسازانان دەڵێن، مەرجە ئەوکەسەی تانەوتەشەری لێدراوە لەژیاندا مابێ، چونکە شەرەف و کەرامەت بەشێکە لە کەسایەتی و لەبەرئەوەی کەسایەتیش بە مردن کۆتایی دێت، بۆیە ئەو مافەش بەدەوری خۆی کۆتایی پێدێت[٦٠].

هەروەها لە یاسای سزادانی میسریدا، هەرچەندە دەقێکی یاسایی ڕوون و ئاشکرای تێدا نیە تانەوتەشەری دەرهەق بە مردووان بە تاوان دابنێت و سزاشی بۆدابنێت، هەروەها یاسای ڕێکخستنی دەسەڵاتی ڕۆژنامەگەری ژمارە (٩٦)ی ساڵی ١٩٩٦یش هیچ دەقێکی ئاشکرای لەمبارەیەوە تێدانیە، بەڵام لە فصلی سێیەمدا لەکاتی دەستنیشانکردنی ئەرکەکانی ڕۆژنامەنووسی، لە ماددەی (٢٤)دا بەشێوەیەکی زمنی مافی وەڵامدانەوەو ڕاستکردنەوەی ئەو زانیاریانەی کە لە ڕۆژنامەدا دەرهەق بە مردووان بڵاودەکرێنەوە بە میراتگرەکان داوە لەمیانی بەکارهێنانی دەستەواژەی "ئەوکەسەی پەیوەندیدارە- ذوي الشأن" کە لە دووتۆی

---

٥٩ - د. عبدالحمید الشواربي ، جرائم الصحافة والنشر، سەرچاوەی پێشوو، ل ١٢.

٦٠ - بڕوانە (د. محمود نجیب حسني) شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء علی الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٥٢٢، هەروەها (احمد امین) شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – ، ط/٢، منشورات مکتبة النهضة، بیروت- بغداد، بلاسنة الطبع، ل٥٥٩، هەروەها (د. عبدالحمید الشواربي) : جریمة القذف والسب في ضوء القضاء والفقه، سەرچاوەی پێشوو، ل٨٥.

دەقی ماددەکەدا هاتووە[٦١]. هەروەها لە ماددەی (٢٨)دا ئەو سزایەی دەستنیشانکردووە کە دەسەپێندرێ بەسەر ئەوکەسەی کە لە ماددەی ناوبراودا هاتوون. ئەگەر هاتوو لێنەگەڕا وەڵامی ڕاستکردنەوەی زانیارییەکە بڵاوبکرێتەوە. لەوحاڵەتەشدا بەندیینشین دەکرێ بۆ ماوەیەك کە لە سێ مانگ کەمتر نەبێت لەگەڵ غەرامەیەکیش کە لە هەزار جونەیهی میسری کەمتر نەبێتو لە چوار هەزار جونەیهیش ڕەت نەکات. یا بە یەکێك لەو دوو سزایە[٦٢].

کەواتە بەڕای ئێمە. دەقنووس نەکردنی ئەم مافە مافی میراتگران لە وەڵامدانەوەو ڕاستکردنەوەدا ئەوە ناگەیەنێت کە ئەم مافەیان نەبێت. چونکە وێڕای دەقنووسکردنی دەستەواژەی ((ئەوکەسەی پەیوەندیدارە)) لە ماددەی (٢٤)دا کە پێشتر ئاماژەمان پێی کرد. هومارەسەکردنی ئەم مافە لەلایەن میراتگرانەوە پشت بە بنەما گشتییەکان دەبەستێت. هەروەها بێبەشکردنی میراتگران لەو مافە. دەبێتە هۆی ئازادکردنی ڕۆژنامەکان بۆ تانەوتەشەردان لە مردووانو شێواندنی یادداشتەکانیان (تشویه ذکراهم).

بەڵام یاسای چاپەمەنی عێراقی ژمارە (٢٠٦)ی ساڵی ١٩٦٨ی هەموارکراو. بە ڕاشکاوییەوە لە بڕگەی (أ)ی ماددەی (١٥)دا مافی وەڵامدانەوەو ڕاستکردنەوەی بە کەسوکاری مردووەکە تا پلەی چوارەم داوە. ئەگەرهاتوو

---

٦١ - ئەمەش دەقەکەیەتی: ((یجب علی رئیس التحریر او المحرر المسؤول ان ینشر بناء علی طلب ذي شأن تصحیح ماورد ذكره من الوقائع او سبق نشره من تصریحات في الصحف في غضون ثلاثة ایام التالیة لاستلامه التصحیح او في اول عدد یظهر من الصحیفة بجمیع طبعاتها ایهما یقع اولا وبما یتفق مع مواعید طبع الصحیفة ویجب ان یکون النشر في نفس المکان وبنفس الحروف التي نشر بها المقال او الخبر او المادة الصحفیة المطلوب تصحیحها)).

٦٢ - ئەمەش دەقەکەیەتی: ((اذا لم یتم التصحیح في المدة المحددة في المادة/٢٤ من هذا القانون یعاقب الممتنع عن نشره بالحبس مدة لاتقل عن ثلاثة اشهر وبغرامة لاتقل عن الف جنیه ولایتجاوز اربعة الاف جنیه او باحدی هاتین العقوبتین...)).

مردووەکە تانەوتەشەری لێدرابوو[٦٣]. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە یاسادانەری عێراقی مافی وەڵامدانەوەی تەنها نەبەخشیوە بە میراتگرەکان، بەڵکو بە کەسوکاری مردووەکانیشی تا پلەی چوارەم بەخشیوە.

لەکاتێکدا، یاسادانەری فەرەنسی لە یاسای ڕۆژنامەگەری ساڵی ١٨٨١ی هەمووارکراودا لە ماددەی (٣٤)دا بە ڕاشکاوییەوە بەدەری خستووە کە تانەوتەشەردان لە مردووان بەتاوان دانانرێ مەگەر شەرەف و کەرامەتی میراتگرەکان لەکەدار بکات. لەوحاڵەتەشدا میراتگر بەتاوانبەرهەژمارکراو (مجنی علیه) دادەنرێ کە لە ئاکامی ئەو تانەوتەشەردا زیانی لێکەوتووە. هەروەها یاسادانەری لوبنانی لە ماددە (٥٨٦)ی یاسای سزادانەدا هەڵوێستەکەی نزیکە لە هەڵوێستی یاسادانەری فەرەنسی هەیە[٦٤]. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت، ئەگەر هاتوو

---

٦٣ - ئەمەش دەقەکەیەتی: ((أ- على مالك المطبوع الدوري ان ينشر مجانا الرد الوارد اليه ممن قذف في مطبوعه او شهر به واذا كان القذف او التشهير يتعلق بمتوفى فلأقربائه حتى الدرجة الرابعة مثل هذا الحق....)).

٦٤ - ئەمەش دەقی ماددە(٣٤)ی یاسای ڕۆژنامەگەری فەرەنسییە:

Article 34

Modifié par Loi 29 Septembre 1919 JORF 1er octobre 1919.

Les articles 29, 30 et 31 ne seront applicables aux diffamations ou injures dirigées contre la mémoire des morts que dans le cas où les auteurs de ces diffamations ou injures auraient eu l'intention de porter atteinte à l'honneur ou à la considération des héritiers, époux ou légataires universels vivants.
Que les auteurs des diffamations ou injures aient eu ou non l'intention de porter atteinte à l'honneur ou à la considération des héritiers, époux ou légataires universels vivants, ceux-ci pourront user, dans les deux cas, du droit de réponse prévu par l'article 13.

واته ((لاتطبق المادة التاسعة والعشرون والمادة الثلاثون والمادة الواحدة والثلاثون فيما يخص التشنيع او السب الموجهة ضد ذكرى الموت، الا في حالة قيام اصحاب هذا التشنيع

تانەتەشەرەکە ناووناوبانگی میراتگرەکانی زڕاند یان شەرەف و کەرامەتی لەکەدارکردن و زیانی پێگەیاندن ئەوکاتە میراتگرەکان بۆیان هەیە داوای سزادانی ئەنجامدەرەکەی بکەن، ئەمەش لەبەرئەوەنییە تانەتەشەری لە میراتگرەکان دابێت. بەڵکو لەبەرئەوەی تانەوتەشەرەکە ناکامێکی نێگەتیڤی بۆسەر شەرەف و کەرامەت و ناووناوبانگی ئەوان هەبووەو زیانی لێداون.

لە میانی ئەم دەقانەی سەرەوەدا بۆمان دەردەکەوێ. کە لە عێراقدا، دەقێکی یاسایی نیە تانەوتەشەری دەرهەق بە مردووان خۆیلەخۆیدا (بذاتە) بە تاوان دانابێت، یانیش ڕێگای پێدابێت. هەروەها یاسادانەری هەرێمی کوردستان لە ئاست ئەمەدا بێدەنگ بووەو نە لە دوورو نەلە نزیکەوە باسی نەکردووە. لە کاتێکدا، یاسای ڕۆژنامەگەری فەرەنسی تانەوتەشەری دەرهەق بە مردووان خۆیلەخۆیدا بە تاوان دانەناوە، مەگەر شەرەف و کەرامەتی میراتگرەکان لەکەدار بکات. هەروەکو پێشتر ئاماژەمان پێی کرد.

بۆ بەرپەرچدانەوەی ڕای ئەو یاسازانانە کە دەڵێن: ((شەرەف و کەرامەت بەشێکە لە کەسایەتی و لەبەرئەوەی کەسایەتیش بە مردن کۆتایی دێت، بۆیە ئەو مافەش بەدەوری خۆی بە مردن کۆتایی پێدێت))، دەڵێین، چون هەندێك لە یاسازانانی موسڵمان دوای مردنی مرۆڤ و کۆتایی هاتنی کەسایەتیەکەی بەشێوەیەکی ڕاستەقینە (حقیقي)، کەسایەتیەکەی بە شێوەیەکی ئیعتباری بۆ دوای مردنی درێژ دەکەنەوە. بە مەبەستی وەرگرتنەوەی مافەکانی و دانەوەی قەرزەکانی، بەپێی ئەو بنەما شەرعییەی کە دەڵێ: ((هیچ میراتێك نیە

والسبات بغاية المساس بشرف او مكانة الورثة او الازواج او الاوصياء الاحياء عامة شاء اصحاب التشنيع ام لم يشاؤا المساس بشرف او اعتبار الورثة او الازواج او الاوصياء الاحياء عامة وحق لهؤلاء في الحالتين حق الرد المنصوص عليه بالمادة الثالثة عشر)). ئەمەش دەڵێ ماددە (٥٨٦)ی یاسای سزادانی لوبنانییە، ((تتوقف الدعوى على اتخاذ المعتدى عليه صفة المدعي الشخصي اذا وجه الذم او القدح ال ميت جاز لاقربائه حتى الدرجة الرابعة دون سواهم استعمال حق الملاحقة، هذا مع الاحتفاظ بحق كل قريب او وريث تضرر شخصيا من الجريمة)).

دوای دانەوەی قەرز قەبێت. لاتركة الا بعد سداد الديون)). دەبوایە ئەوەهاش لە حاڵەتی ئانەوتەشەر لێدانـدا کەسـایەتییەکەی بۆ دوای مردنـی درێـژ بکرێتـەوە، چونکە شـەرەف و کەرامـەتو ناووناوبـانگ بەشـێکە لـە کەسـایەتیو لێـی جـودا ناکرێتەوە. لێرەشدا بە لایەنە مەعنەوییەکەی مـافی دانـەر دەچێت. کـە بـەپێی بیروڕای هەنـدێك یاسازانانو لایـەنگرانی سیسـتەمی یـەکگرتوو (النظام الموحـد) System Union وە بە پشت بەستن بەم سیستەمە لایەنـە مەعنەوییەکەی مـافی دانـەر دەبەستنەوە بە کەسایەتی دانەرەکەو دوای مردنیشی لێی جودا ناکەنـەوەو ئەم لایەنە مەعنەوییەش لایەنێکی بنەڕەتە لە مافی دانەردا لەپاڵ لایەنی دارایی کە لایەنێکی لاوەکییە[٦٥]

هـەر لەسـەر ئـەم بنچینەیە، یاسادانەری ڕووسـیی یـەکێتی سـۆڤێتی پێشوو، ڕێگای بە دانەر داوە چۆن بـۆی هەیـە وەسـیەت بـۆ میراتگرەکانی بکات. ئەوەهاش بۆی هەیە بێ لە میراتگرەکانی وەسـییەت بـۆ کەسـانی تـریش بکات. بـۆ بەکارهێنانی گشت یا بەشێك لەو دەسەڵاتانەی کە یاسا بـۆ پاراستنی کەلـەپوورە هزرییەکەی (اثاره الفكرية) پێی بەخشیوە. بەڵام ئەگەر وەسییەتی نەکردبوو یا بەرلە مردنی کەسێکیتری ڕانەسپاردبوو بۆ پاراستنی کەلـەپووره هزرییەکـەی. لەم حاڵەتەدا مافی دانەر بۆ میراتگرەکانی دەگوێزرێتەوە[٦٦].

هـەروەها یاسـای سـزادانی عێراقـی لـە کتـابی دووەمـدا، لـە فەسـڵی سێیەمدا دەستدرێژیکردنی بۆسەر ڕێزی مردووانو گۆڕەکانیان بە تاوان داناوە[٦٧].

---

٦٥ - بۆ زانیاری زیاتر لەمبارەیەوە بڕوانە، کمال سعدی مصطفى ، حق الملكية الأدبية والفنية في القانون العراقي والمقارن، رسالة ماجستير في القانون، قدمت الى كلية القانون والسياسة بجامعة صلاح الدين- اربيل، عام ١٩٩٦، ل ٥٢-٥٥.

٦٦ - المادة/٤٨١ من القانون المدني لجمهورية روسيا الاتحادية الاشتراكية السوفيتية لعام ١٩٦٤ (النص الرسمي) ترجمة (د.ثروت انيس الاسيوطي) ، دار التقدم موسكو، ١٩٧٣.

٦٧ - بڕوانە دەقی ماددە (٣٧٣) کە تیایدا هاتووە: ((يعاقب بالحبس مدة لاتزيد على سنتين وبغرامة لاتزيد على مائتي دينار او باحدى هاتين العقوبتين. من انتهك أو دنس حرمة قبر او مقبرة او نصب لميت او هدم او اتلف او شوه عمدا شيئا من ذلك)).

کەواتە، لەسەر ڕۆشنایی ئەم دەقە، دەتوانین بڵێین، مادام دەستدرێژیکردنەسەر ڕێزی مردووان و گۆڕەکانیان بە تاوان دانراوە. کەواتە تانەوتەشەردان لە خودی مردووەکان لەپێشترە لە دەستدرێژیکردنەسەر ڕێزی گۆڕەکانیان. چونکە ئەگەر لەبەر خودی مردووەکە نەبێ، ئەو گۆڕە چ ڕێزێکی دەبێ؟ بە واتایەکیتر، ئەو گۆڕانە بەهۆی ئەو تەرمی ئەو مردووانەی تیایدا نێژراون ڕێزیان لێ گیراوە. بۆیە بەڕای ئێمە تانەوتەشەردان لە مردووان یا هەر دەستدرێژییەك بۆسەر ناووناوبانگو یادیان، پێویستە بە تاوان دابنرێت و بۆ ئەم مەبەستەش دەبێ کەسایەتی یاساییان بۆ دوای مردنەکەیان درێژ بکرێتەوە بەمەبەستی وەرگرتنی قەرەبووو سەپاندنی سزا بەسەر دەستدرێژیکەر. جا گرنگ نیە مردووەکە میراتگری هەبێت یا نەیبێت وەیان داوا بۆ دادگا بەرز بکاتەوە، بەڵکو داواکاری گشتی بۆی هەبێت ئەو داوایە بۆ دادگا بەرز بکاتەوە، چونکە دەستدرێژیکردنەسەر ڕێزی مردووان، دەستدرێژییە بۆسەر بەرژەوەندییە گشتییەکانی کۆمەڵ.

جا لەبەرئەوەی مافی دانەر لە پاراستنی کەلەپوورە هزرییەکەی بە مافی میراتلێگیراو (الموروث) دەچێت، لە پاراستنی ناووناوبانگو یادی لە هەر دەستدرێژییەك کە لەماوەی ژیانیدا یا لەدوای مردنیدا دەگرێتە سەری، چونکە مافەکە بەشێکە لە کەسایەتی دانەرەکە لە حاڵەتی یەکەمدا و کەسایەتی میراتلێگیراوەکە لە حاڵەتی دووەمدا. لە هەردوو حاڵەتیشدا تەمسیلی لایەنە مەعنەوییەکەی خاوەنەکەی دەکات و دوای مردنیشیان لێیان جیا ناکرێتەوە. جا ئەگەر یاسا پاراستنی یاسایی بۆ کەلەپووری هزری دانەر لە دوای مردنیشیدا دەستەبەر کردبێت، کە بەشێکە لە لایەنە مەعنەوییەکەی مافی دانەر، خۆ پاراستنی شەرەف و کەرامەت و ناووناوبانگو یادەکەی لە دوای مردنی لەو لەپێشترە. جا ئەگەر پشکیری دانەر کرابێت بۆ پاراستنی کەلەپوورە هزرییەکەی و لەم ڕوانگەیەوە مافی ئەوەی پێدرابێت یەکێك لە میراتگرەکانی یا هەرکەسێکیتر بێ لە میراتگرەکانی بەر لەمردنی ڕایسپێرێ بۆ داکۆکیکردن لەو مافەی لەهەر دەستدرێژییەکدا کە دەکرێتەسەری، وابزانم هەقی خۆیەتی مافی ئەوەتی پێبدرێت یەکێك لە میراتگرەکانی یا هەر کەسێکیتر بێ لەوان لەسەر ڕاسپاردەی خۆی بێت یا نەبێت، لە دوای مردنیدا داکۆکی لە پاراستنی ناووناوبانگو

یادەكەی بكەن، لەكاتێكدا ئەگەر میراتلێگیراو (المورث) هیچ وەصیەتی لەمبارەیەوە بۆ میراتگرەكانی یا كەسێكیتر بێ لەوان نەكرد. لەو حاڵەتەدا دەوڵەت جێگای ئەوان دەگرێتەوەو بۆی هەیە بەپێی ئەو بنچینە شەرعیەی كە دەڵێ: "دەوڵەت میراتگری ئەو كەسەیە كە میراتگری نیە الدولة وارث من لاوارث له"[٦٨] داوا لە دژی ئەوكەسانەی كە دەستدرێژی دەكەنەسەر ناووناوبانگ‌و یادی مردووان‌و ڕێزی لەكەدار دەكەن‌و تانەوتەشەری لێ دەدەن، بۆ دادگا بەرز بكاتەوە. هەروەها لەسەر بنچینەی ئەو زیانە مەعنەویەی كە لە ئاكامی دەستدرێژیكردنەسەر یادی مردووەكە كە لە خودی مردووەكە كەوتووە، دوای ئەوەی كەسایەتیە یاساییەكەی بەشێوەیەكی ئیعتباری بۆ دوای مردنی درێژ دەكرێتەوە، دەوڵەت بۆی هەیە بەپێی ئەو بنچینەیەی كە لەسەرەوە ئاماژەمان پێی كرد، وەك میراتگرێك قەرەبووی ئەو زیانانە وەربگرێتەوە دوای ئەوەی دەبنەبەشێك لە ڕەگەزە پۆزەتیڤەكانی ئەستۆی دارایی (الذمة المالية) میراتلێگیراوەكە. لە لایەكی تریشەوە، دەكرێ لە ڕێگای مافی گشتی (حق العام)ەوە ئەم كێشەیە چارەسەر بكرێ.

لەكۆتاییدا، لەبەر ڕۆشنایی ئەم بەڵگانەی سەرەوە دەڵێین، ئێمە لەگەڵ ئەو ڕایە نین كە دەڵێ "مەرجە ئەوكەسەی كە تانەوتەشەری لێدراوە لە ژیاندا مابێ" یا "تانەوتەشەردان لە مردووان بە تاوان دانانرێ، مەگەر شەرەف‌و كەرامەتی میراتگرەكان لەكەدار بكات، لەو حاڵەتەشدا خودی میراتگرەكە بە تاوانلێهەڵكراو دادەنرێ، كە لە ئاكامی ئەو تانەوتەشەرەدا زیانی لێكەوتووە". بۆیە داوا لە یاسادانەری هەرێمی كوردستان دەكەین، پاراستنی یاسایی بۆ

---

٦٨ یاسای باری كەسایەتی عێراقی ژمارە (١٨٨)ی ساڵی ١٩٥٩ی هەمواركراو لە ماددەی (٨٨)دا ئەوكەسانەی پۆلین كردووە كە مافی وەرگرتنی میراتیان هەیە، ئەمەش دەقەكەیەتی: ((میراتگرەكان بەمجۆرەی خوارەوە پۆلین دەكرێن: ١- میراتگرەكان بە خزمایەتی‌و هاوسەرێتی ڕاستەقینە. ٢- ئەوكەسەی دان بە ڕەچەڵەكی دانراوە. ٣- وەسیەتبۆكراو بە هەموو ماڵەكە. ٤- بەیتولمالی موسڵمانان)).

ناووناوبانگ و یادی مردووان بۆ خودی مردووەکان دابین بکات. کە بەشێکە لە لایەنە مەعنەوییەکەی کەسایەتییان.

٢- ڕایەڵی مەعنەوی

لەبەرئەوەی تاوانی تانەوتەشەر لە بنەڕەتدا تاوانێکی بەئەنقەستە، بۆیە ڕایەڵە مەعنەوییەکەی خۆی لە "مەبەستی تاوانکاریدا" دەنوێنێ[69]. جا هەرکاتێك تانەتەشەرچی (القاذف) ئەو هەواڵەی بڵاوکردەوە کە تانەتەشەری لەخۆگرتووەو بشزانێ ئەگەر بێت و ڕاست بێت دەبێتە مایەی سزادانی تانەوتەشەرلێندراو (المقذوف) یان بەکەمزانینی لەلایەن خەڵکەوە، وادەدەنرێ کە مەبەستی تاوانکاری لە بڵاوکردنەوەی ئەو هەواڵەدا هەبووە. جا گرنگ نیە مەبەستی لەمەدا زیانگەیاندن بووبێت بە تانەوتەشەرلێدراوەکە یانیش نیازی پاك بووبێت[70]. هەرچەندە دادوەر بۆی هەیە لە مەبەستی ئەنجامدەرەکە بکۆڵێتەوە بۆ سووککردنی سزاکە نەك بۆ نەهێشتنی تاوانەکە، چونکە تانەوتەشەر خۆیلەخۆیدا زیانبەخشەو لەهەموو حاڵەتێکدا دەبێتەمایەی لەکەدارکردنی ناووناوبانگی تاوانەدەرهەقکراو[71].

کەواتە بوونی مەبەستی تایبەتی تاوانکاری (القصد الجنائي الخاص) مەرج نیە بۆ بوونی تاوانی تانەوتەشەر، ئەگەرهاتوو ئەوکەسەی تانەوتەشەری لێدراوە یەکێك نەبوو لەو کەسانەی کە لە برگەی دووەمی ماددەی (٤٣٣)ی یاسای سزادانی ساڵی ١٩٦٩دا ڕیزبەڕ کراون، بەڵکو تەنها مەبەستی گشتیی تاوانکاری لە ڕوودانی تاوانەکەدا هەبێت بەسە، کە بریتییە لە بڵاوکردنەوەی ئەو هەواڵەی کە تانەوتەشەری لەخۆ گرتووە، کە دەزانێت ئەگەربێت و ڕاست بێت دەبێتەمایەی سزادانی تاوانەدەرهەقکراو یان بەکەمزانینی لەلایەن خەڵکەوە. جا نیازپاکی

---

٦٩ - د. محمود نجیب حسني ، شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء علی الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ٥٦٢.

٧٠ - احمد امین : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – ، سەرچاوەی پێشوو، ل٥٢٤.

٧١ - احمد امین : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – ، سەرچاوەی پێشوو، ل٥٢٤.

ئەنجامدەری تانەوتەشەرەکە هیچ کاردانەوەیەکی بەسەر بوونی ئەم مەبەستە نابێت ئەگەرهاتوو ئەو دەستەواژانەی کە بەکاری هێنابوون خۆیلەخۆیدا نابڕووبەر بێت[72].

دادگای پیاچوونەوەی میسری (محكمة النقض المصرية) لەمبارەیەوە لە بڕیارێکیدا دەڵێ: ((لە تاوانی تانەوتەشەردا، یاسا، بوونی مەبەستێکی تایبەتی تاوانکاری نەویستووە، بەڵکو بە بوونی مەبەستێکی گشتی تاوانکاری وازیهێناوە کە هەرکاتێك تانەوتەشەرچی هەواڵێکی لەو هەواڵانەی تانەوتەشەریان لەخۆگرتووە بڵاوکردەوە ئەم مەبەستە دێتەدی، چونکە ئەو دەزانێ ئەگەر ئەو هەواڵە ڕاست بێت دەبێتە مایەی سزادانی تانەوتەشەرلێدراو یان بەکەمزانینی لەلایەن خەڵکەوە، جا بۆ بوونی ئەم مەبەستە، نیازپاکی تانەوتەشەرچی هیچ ئاکامێکی نابێت، واتە ئەگەرهاتوو لەوباوەڕەدابووبێ کە ئەو هەواڵە کە تانەوتەشەری لەخۆگرتووەو داویەتییەپاڵ تاوانبەرهەڵکراو ڕاست بێت))[73]

کەواتە، گریمانەی بوونی مەبەستی تاوانکاری لە تاوانی تانەوتەشەردا دەکرێت، هەرکاتێك ئەو دەستەواژانەی کە لەلایەن ئەنجامدەردەکەوە بەکارهاتبوون، ئەگەربێت و خۆیلەخۆیدا نابڕووبەر بێت[74]. لەم حاڵەتەدا

---

٧٢ - المستشار معوض عبد التواب ؛ القذف والسب والبلاغ الكاذب، دار المطبوعات الجامعية، اسكندرية، ١٩٨٨، ل٥٤.

٧٣ - نقض ٢٢ مايو سنة ١٩٣٩ مجموعة القواعد القانونية، ج/٤ رقم ٢٩٨ص٥٥٧ لە (د. محمود نجيب حسني)؛ شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٥٦٢-٥٦٤ وەرگیراوە.

٧٤ - دادگای پیاچوونەوەی عێراقی (محكمة التمييز العراقي) لە بڕیارێکیدا دەڵێ: ((دادگا ڕاوێژ بە پسپۆڕان دەکات بۆ بڕیاردان ئایا ئەو دەستەواژانەی کە تاوانبار بەکاری هێناون تانەوتەشەریان دەرهەق بە دادخواز تیایە یان نا؟ ئینجا بڕیاری خۆی لەبەر ڕۆشنایی ئەوەدا دەردەکات)) بڕیاری دادگای پیاچوونەوەی عێراقی ژمارە (٢٠)ی ١٩٧٤/٣/٥ بڕوانە ابراهيم المشاهدي، المبادیء القانونية في قضاء محكمة التمييز، القسم الجنائي، مطبعة الجاحظ، بغداد، ١٩٩٠، ل٢٣٩.

هیچ پێویست بە سەلماندنی بوونی مەبەستە تاوانکارییەکە ناکات، بەڵکو تاوانبار بۆی هەیە لەجیاتی ئەوە، بێتاوانیی خۆی بسەلمێنێ[75]. بەلام تاوانبار بۆی نییە لەهەموو حاڵەتێکدا بێتاوانیی خۆی بسەلمێنێ لەرێگای سەلماندنی راستو دروستی ئەو رووداوانەی کە داوێتییە پاڵ تاوانلێکراو، تەنها لەو حاڵەتەدا نەبێت کە لە برگەی دووەمی ماددەی ناوبراودا ریزبەر کراون کە پێشتر ئاماژەمان پێی کرد. هەروەها پاساو هێنانەوە گوایە ئەوکەسەی تانەوتەشەری لێدراوە دەست پێشخەر بووە لەو دەمەقاڵێیەدو تاوانباری ئیستفزاز کردووە، ئەمە تاوانی تانەوتەشەرەکە رەش ناکاتەوە بەڵکو تەنها بە بارودۆخێکی سووککەرەوە دادەنرێتو دەبێتەمایەی سووککردنی سزاکە.

۲- رایەڵی بەئاشکرایی

بەئاشکرایی لەرووی زاراوەییەوە بەمانای گەیاندنی زانیاری هێنت لەبارەی رووداوێك یان کردارێکی دیاریکراوەوە بەخەڵك بەقسەبێت یان بەکردار یان بەنووسین یانیش بەهەر هۆکارێکیتری گەیاندن بێت.

لە تاوانی تانەوتەشەردا، بڵاوکردنەوەو ئاشکرایی رایەڵێکی تایبەتییە لە رایەڵەکانی ئەم تاوانە لەپاڵ هەردوو رایەڵی ماددیو رایەڵی مەعنەویدا و بە بەبوونی ئەم رایەڵە تاوانی تانەوتەشەری ئاشکرا بەگوێرەی ئەو وەسفەی لە دەقی ماددەی (٤٣٣)دا بۆی کراوە، روونادات. هەرچەندە تاوانی تانەوتەشەر هەمیشە تاوانێکی بەئەنقەستەو لە بنەرەتدا دەبێ بەشێوەیەکی ئاشکرا روویدات، بەلام سەرەرای ئەمە، یاسادانەری عێراقی لە دەستنیشانکردنی سزای تانەوتەشەردا جیاوازی کردووە لە نێوان تانەوتەشەری ئاشکراو تانەوتەشەری نائاشکرادا، هەروەکو تۆزێکیتر لەکاتی باسکردنی سزای تاوانی تانەوتەشەردا بۆمان دەردەکەوێت.

---

۷۵ - احمد امین ، شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – ، سەرچاوەی پێشوو، ل ٥٢٥.

یاسای سزادانی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراو لە برگەی سێیەمی ماددەی (١٩)دا بەم شێوەیەی خوارەوە هۆکارەکانی بەئاشکرایی (وسائل العلانية) ی دەستنیشانکردووە[٣٦]

١ کردەوەو ئیشارەت و جوڵانەوە ئەگەر هاتوو لە ڕێگایەکی گشتی یان شوێنێکی گشتیدا ڕوویدا بەجۆرێک ئەوکەسانەی کە لەو شوێنەن بتوانن بیبینن.

٢ قسەکردن و هاوارکردن لە شوێنەگشتییەکان بەجۆرێک ئەوکەسەی کە لەوشوێنەیە بتوانێ گوێی لێ بێت.

٣ ڕۆژنامەگەری و چاپەمەنی و کەناڵەکانی تری ڕاگەیاندن.

٤ نووسین و ڕەسم و وێنەو فیلم و ئارم، ئەگەر هاتوو لە شوێنەگشتییەکاندا نمایشکرا یان دابەشکرا یان بەزیاتر لەکەسێک فرۆشرا یان لەهەرشوێنێک بۆ فرۆشتن نمایشکرا.

کەواتە، ئەگەر هاتوو تاوانەتەشەرەکە بەئاشکرایی بە ڕێگایەک لەو ڕێگایانەی سەرەوە ڕوویدا، ئەوا بە تاوانەتەشەری ئاشکرا دادەندرێت و لەو حاڵەتەشدا سزایەکەی لە سزای تاوانەتەشەری نائاشکرا توندتر دەبێت جا ئەگەر هاتوو

---

٣٦ . ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی عەرەبی : ((٣- العلانية: تعد وسائل العلانية:

أ- الأعمال او الاشارات او الحركات اذا حصلت في طريق عام او في محفل عام او مكان مباح او مطروق او معرض لانظار الجمهور او اذا حصلت بحيث يستطيع رؤيتها من مكان في مثل ذلك المكان او اذا نقلت اليه بطريقة من الطرق الآتية.

ب- القول او الصياح اذا حصل الجهر به او ترديده في مكان مماذكر او اذا حصل الجهر به او ترديده بحيث يستطيع سماعه من كان في مثل ذلك المكان او اذا اذيع بطريقة من الطرق الالية وغيرها بحيث يسمعه من لادخل له في استخدامه.

ج- الصحافة والمطبوعات الأخرى وغيرها من وسائل الدعاية والنشر.

د- الكتابة والرسوم والصور والشارات والافلام ونحوها اذا عرضت في مكان مماذكر او اذا وزعت او بيعت الى اكثر من شخص او عرضت للبيع في اي مكان)).

تاوانەکە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە ڕوویدا، ئەوا بە تاوانی ڕۆژنامەگەری دادەندرێت، بەڵام ئەمە هیچ لە سروشتو سزای تاوانەکە ناگۆڕێت، چونکە ڕۆژنامەگەری بە هەموو جۆرەکانیەوە (چاپکراو، بیستراو، بینراو، بیستراووبینراو، ئینتەرنێت) هۆکارێکە لە هۆکارەکانی بەئاشکرایی.

دووەم : سزای تاوانی تانەوتەشەر

لە بڕگەی یەکەمی ماددە (٤٣٣)ی یاسای سزادانی عێراقیدا هاتووە: ((لەوکەسەی تانەوتەشەر لەکەسێك بدات بە زیندانیکردن یان غەرامەکردن یان بەهەردووکیان سزا دەدرێت، بەڵام ئەگەرهاتوو تانەوتەشەرەکە لەڕێگای ڕۆژنامەگەری یان چاپەمەنی یان یەکێك لە ڕێگاکانی ڕاگەیاندنی ترەوە ئەنجامدرا، ئەوا بە باروودۆخێکی توند دادەندرێت)).

لەم دەقەدا بۆمان دەردەکەوێت، یاسادانەری عێراقی جیاوازی کردووە لە نێوان تانەوتەشەر لە ڕێگای بڵاوکردنەوەو غەیری بڵاوکردنەوەدا، بۆیە لە حاڵەتی ئەنجامدانی لەڕێگای بڵاوکردنەوەدا سزاکەی توند کردووە.

کەواتە، لەحاڵەتی ئەنجامدانی تانەوتەشەرەکە بەڕێگایەك لە ڕێگاکانی غەیری بڵاوکردنەوەوە، دادگا بۆی هەیە ئەنجامدەری تانەوتەشەرەکە سزا بدات بۆ ماوەیەك کە لە سێ مانگ کەمتر نەبێتو لە پێنج ساڵیش زیاتر نەبێت[٣٧]. لەگەڵ غەرامەیەك لە نیودینار کەمتر نەبێتو لە پێنجسەردیناریش زیاتر

---

٣٧ - بڕوانە دەقی ماددە (٣٦)ی یاسای سزادانی عێراقی کە تیایدا هاتووە الجنحة هي الجريمة المعاقب عليها باحدى العقوبتين التاليتين: ١- الحبس الشديد او البسيط اكثر من ثلاثة اشهر الى خمس سنوات. ٢- الغرامة)) شایەنی ئاماژەپێکردنە، سزای ئەو غەرامەیەی کە لە بڕگەی دووەمی ماددەی ناوبراودا هاتووە بەپێی بڕیاری ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش ژمارە (٥)ی ١٩٩٨/١/١٧ گۆڕاوە بۆ گرتن (الحبس) بڕوانە ڕۆژنامەی ((الوقائع العراقية)) ژمارە (٣٧٠٦ لە ١٩٩٨/١/٢٦ .

نەبێت[٧٨]. بەڵام لە حاڵەتی ئەنجامدانی تاوانەوتەشەرەکە بە ڕێگایەک لە ڕێگاکانی بڵاوکردنەوە، بۆی هەیە سزایەکەی توونتر بکات بەجۆرێک ماوەی زیندانیکردنەکە بگەیەنێتە دە ساڵ[٧٩].

سێیەم : هۆیەکانی ڕێگاپێدانی

مەبەستمان لە تانەوتەشەری ڕێگاپێدراو، ئەو تانەوتەشەرەیە کە لە بنەڕەتدا بە تاوان دانراوەو گشت رایەڵەکانیشی هەنە، هەروەها لە بنەڕەتدا یاسا سزای بۆ داناوە، بەڵام ئەگەر رووبدا، لەبەر هەندێک ئیعتبار، لە هەندێک حاڵەتی دیاریکراودا، ئەنجامدەرەکەی سزا نادرێت.

---

٧٨ - بڕوانە ماددە (٩١)ی یاسای سزادانی عێراقی کە تیایدا هاتووە : ((عقوبة الغرامة هي الزام المحكوم عليه بأن يدفع الى الخزينة العامة المبلغ المعين في الحكم وتراعي المحكمة تقدير الغرامة حالة المحكوم عليه المالية والاجتماعية وما افاده من الجريمة او كان يتوقع افادته منها وظروف الجريمة وحالة المجنيعليه. ولايقل مبلغ الغرامة عن نصف دينار ولايزيد على خمسمائة دينار مالم ينص القانون على خلاف ذلك)). شایەنی ئاماژەپێکردنە، بڕی ئەو غەرامەیەی کە لە ماددەی ئاوبراودا هاتووە بەپێی بڕیاری ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش ژمارە (٢٠٦)ی ١٩٩٤/١١/٢٢ گۆڕاوەو کەمترین بڕی بۆتە (٢٠١) دینارو زۆرترینیش (١٠٠٠) دینار لە تاوانەکانی کەتندا، بڕوانە ڕۆژنامەی ((الوقائع العراقية)) ژمارە (٣٥٤٠ لە ١٩٩٤/١٢/٥.

٧٩ - بڕوانە دەقی ماددە (١٣٦)ی یاسای سزادانی عێراقی کە تیایدا هاتووە : ((اذا توفر في جريمة ظرف من ظروف المشددة يجوز للمحكمة ان تحكم على الوجه الاتي:- ١- ...... ٢- اذا كانت العقوبة السجن المؤقت او الحبس جاز الحكم بأكثر من الحد الاقصى للعقوبة المقررة للجريمة بشرط عدم تجاوز ضعف هذا الحد على ان لاتزيد مدة السجن المؤقت في اي حال خمس وعشرين سنة ومدة الحبس على عشر سنوات ....)).

یاسای سزادانی عێراقی لە ماددەی (٤١)دا پرنسیپێکی گشتی بۆ ڕێگادان بە تانەوتەشەر داناوە. ئەمەش دەقەکەیەتی : ((بە تاوان دانانرێت ئەگەر هاتوو کردەوەکە لە ئاکامی بەکارهێنانی مافێك کە یاسا دانی پێدانابێت ڕوویدات ....)). بەپێی ئەم دەقە، لەهەندێ حاڵەتدا، تانەوتەشەرەکە ڕوودەدات، مەبەستی تاوانکاریشی لەگەڵدایە، بەڵام بە مەبەستی مومارەسەکردنی مافێك کە یاسا دانی پێداناوە تانەوتەشەرەکە ڕێگای پێ دەدرێت و ئەنجامدەری تانەوتەشەرەکەش لە سزا دەبەخشرێت.

کەواتە، هەرکاتێك هۆیەك لە هۆیەکانی ڕێگاپێدانی تانەوتەشەرەکەو مەرجەکانی هەبوون. ئاکامێکی ڕاستەوخۆی بەسەر ڕێگاپێدانی ئەو تانەتەشەرەوە دەبێت. جا دەگری تانەوتەشەرەکە بە مەبەستی بەرگری لەخۆکردنی ڕەوا بێت. ئەگەرهاتوو، ئەو کەسەی کە بەرگری لەخۆی دەکات (المدافع) بۆ بەرپەرچدانەوەی تانەوتەشەری دەستدرێژیکەر (المعتدي) تانەوتەشەرەکەی ئاراستەی ئەو کردبێت. یانیش لە کاتی بەرگریکردنی لە مافی خۆیدا، لەبەردەم دادگا یا دەسەڵاتی لێکۆڵینەوە یا دەسەڵاتەکانی تردا، لەو سنوورەی کە داکۆکیکردنەکە پێویستی پێیەتی، تانەوتەشەرەکەی ئاراستەی نەیارەکەی (خصمه) کردبێت [٨٠]. یانیش لەکاتی بەرگریکردنی لە مافی خۆیدا، لەبەردەم دادگا یا دەسەڵاتەکانی لێکۆڵینەوە یا دەستەکانی تردا، لەو سنوورەی کە داکۆکیکردنەکە پێویستی پێیەتی، تانەوتەشەرەکەی ئاراستەی نەیار (خصم)ەکەی کردبێت.

هەروەها ئەوکەسەی کە تاوانی تانەوتەشەر ئەنجام دەدات، ئەگەرهاتوو لە حاڵەتی تووڕەبووندا، لە ئاکامی ئەو دەستدرێژییە ناڕەوایەی کە کراوەتە سەری، ئەمەی ئەنجامدا لەسزا دەبەخشرێت [٨١].

---

٨٠ - بڕوانە دەقی ماددەی (٤٢)ی یاسای سزادانی عێراقی کە تیایدا هاتووە: ((لاجريمة اذا وقع الفعل استعمالا لحق الدفاع الشرعي ...)).

٨١ - بڕوانە دەقی ماددە (٤٣٦)ی یاسای سزادانی عێراقی کە تیایدا هاتووە ، ((١- لاجريمة فيما يسنده احد الخصوم او من ينوب عنهم الى الاخر شفاها او كتابة من

هەروەها، یاسادانەری عێراقی لە بڕگەی دووەمی ماددەی (٤٣٣)ی یاسای سزادانەدا ڕێگای بە تانەوتەشەر داوە ئەگەرهاتوو بۆ فەرمانبەرێك یان ئەوكەسەی ئەركێكی گشتی پێ سپێردراوە یان سیفەتی بریكاری گشتی تیابێت یان ئەركێكی لەو ئەركانە لە ئەستۆدابێت كە پەیوەندی بە جەماوەرەوە هەیە، ئاراستەكرا، بەو مەرجەی تانەوتەشەرەكە پەیوەندی هەبێت بە فەرمانی یان كاری ئەوكەسەی كە تانەوتەشەرەكەی لێدراوە، هەروەها ئەنجامدەری تانەوتەشەرەكە ڕاستیو دروستی ئەو ڕووداوانە بسەلمێنێ كە داویەتیەپاڵ یەكێك لەو كەسانە[٨٢].

شایەنی ئاماژەبۆكردنە، تەنها لەو حاڵەتانەی سەرەوە ڕێگا بە تانەوتەشەر نادرێت، بەڵكو ئەوانە بەشێكن لەو حاڵەتانەی كە سەرچاوە گشتییەكەیان دەگەڕێتەوە بۆ ماددە (٤١)ی یاسای سزادانی عێراقی كە پێشتر ئاماژەمان پێی كردو دەكرێ گەلێك جێبەجێكردنی دیكەی لێ هەڵێنجین لەوانە دەكرێ تانەوتەشەرەكە بەمەبەستی داكۆكیكردنی ڕەوابێت یان بەمەبەستی بەكارهێنانی دەسەڵاتی یاساییبێت یان بەكارهێنانی حەسانەی پەرلەمانیبێت یان بەمەبەستی بڵاوكردنەوەی ڕووداوەكانی دادگابێت یان ئانووتلێدانبێت لە كردەوەی فەرمانبەرانو ئەوكەسانەی كە لە حوكمی ئەودانە، لە هەموویان گرنگتر، دەكرێ بەمەبەستی بڵاوكردنەوەی هەواڵبێت یان بەمەبەستی ڕەخنەگرتنی بابەتیانەبێت. لەبەر گرنگی مافی بڵاوكردنەوەی هەواڵەكانو مافی ڕەخنەگرتن، لەخوارەوە لە دوو خاڵدا بە درێژی باسیان دەكەین:

قذف وسب اثناء دفاعه عن حقوقه امام المحاكمة وسلطات التحقيق او الهيئات الاخرى وذلك في حدود مايقتضيه هذا الدفاع ٢- ولاعقاب على الشخص اذا كان قد ارتكب القذف او السب وهو في حالة غضب فور وقوع اعتداء ظالم عليه)).

٨٢ - ئەمەش دەقەكەیەتی: ((ولايقبل من القاذف اقامة الدليل على مااسنده الا اذا كان القذف موجها الى موظف او مكلف بخدمة عامة او الى شخص ذي صفة نيابية عامة او كان يتولى عملا يتعلق بمصلحة الجمهور وكان مااسنده القاذف متصلا بوظيفة المقذوف او عمله فاذا اقام الدليل على كل مااسنده انتفت الجريمة)).

١. مافی بڵاوکردنەوەی هەواڵەکان

یەکێك لە مافە سەرەکییکانی ڕۆژنامەگەری بڵاوکردنەوەی هەواڵە، ئەم مافە، لە لایەکەوە پەیوەندی بە ئازادی ڕۆژنامەگەرییەوە هەیەو لەلایەکی تریشەوە پەیوەندی بە مافی جەماوەرە هەیە لە ئاگاداربوونی ئەو ڕووداوە گرنگانەی کە لە دەوروبەریدا ڕوودەدەن.

کەواتە، ئاگری هەواڵی ئەو ڕووداوانە کە ڕۆژانە لە دەوروبەرمان ڕوودەدەن، لە ڕاگەشتی بیانشارینەوە، یان داوا لە جەماوەر بکەین کە هیچ شتێك لەو ڕووداوانە نەزانن کە لە کۆمەڵگاکەیدا ڕوودەدەن و پەیوەندییان بە ئاسایش و سەقامگیرییەوە هەیە[٨٣]. بەڵام دەبێ ڕۆژنامەنووس لە بڵاوکردنەوەی هەواڵەکاندا، مافی هەردوولا لەبەرچاو بگرێت. مافی هاوڵاتی لە شەرەف و کەرامەتدا کە یاسا گرێمانەی بوونی کردووە، ئەگەرهاتوو تۆمەتبار (متهم) بوو، بەبێ تاوان دادەنرێت تاکو تاوانەکەی لەلایەن دادگاوە دەسەلمێندرێت، هەروەها مافی لە تایبەتمەندێتیدا (حقه في الخصوصية). واتە نابێ ژیانی تایبەتی ئاشکرا بکرێت. هەروەها مافی کۆمەڵ لە ئاگادارکردنەوەی جەماوەرەکەی لەو ڕووداوانەی کە لە دەوروبەریدا ڕوودەدەن تا بە شێوەیەکی باش لە بەرژەوەندی دادپەروەری و ئاسایش دڵنیابێت کە مافێکی بنەڕەتییە لە کۆمەڵگەی دیموکراتیدا[٨٤].

جا ئەو هەواڵانەی کە ڕۆژنامەو گۆڤارەکان بڵاویان دەکەنەوە، بێگومان ئەگەرهاتوو سرووشتێکی ڕەسمییان هەبێت، ڕێگایان پێ دەدرێت، وەك

---

٨٣ - د. جمال الدين العطيفي: الأساس القانوني لاباحة العنف في حالة نشر اخبار الجرائم والتحقيقات الجنائية، مجلة القانون والاقتصاد، العدد الثالث السنة التاسعة والثلاثون، سبتمبر/ ١٩٦٩، مطبعة جامعة القاهرة، ل٣.

٨٤ - د. جمال الدين العطيفي: الأساس القانوني لاباحة العنف في حالة نشر اخبار الجرائم والتحقيقات الجنائية، سەرچاوەی پێشوو ل٣، هەروەها د. ابراهيم الداقوقي: قانون الأعلام سەرچاوەی پێشوو، ل٢٤٢.

ئاگادارییەك یان ئاگاکارییەکی ڕەسمی یان حوکمێکی دادگا، ئەوا، هەرچەندە ئانەوتەشەرئامێز بێتو ببێتە مایەی ئاوزڕاندنی کەسێکیش. بەتاوان دانانرێ. چونکە. لەلایەکەوە بڵاوکردنەوەی ئەو بابەتانەی کە گۆکن لەگەڵ یاسادا بەتاوان دانانرێت. و لەلایەکی تریشەوە، لەزۆر حاڵەتدا، ڕۆژنامە ناچارە ئەو هەواڵە بڵاوبکاتەوەو ئەم کارەشی، ڕاپەڕاندنی ئەرکێکی یاساییە[٨٥].

بەهەرحاڵ، بڵاوکردنەوەی هەواڵەکان لە هەر بووارێك بێت، دەبێ هەندێك مەرجی دیاریکراوی تیابێت، تاکو بەماف دابنرێت. ئەم مەرجانەش ئەمانەی خوارەوەن:

أ- دەبێ هەواڵەکە ڕاست بێت

ڕاستگۆیی لە بڵاوکردنەوەی هەواڵدا، مەرجە بۆ بەدیهێنانی ئەو بەرژەوەندییە کۆمەلایەتییەی کە پشتی پێ بەستراوە بۆ ڕێگادان بە بڵاوکردنەوەی هەواڵەکان، چونکە کۆمەڵ هیچ سوودێك لە بڵاوکردنەوەی هەواڵی نادروست وەرناگرێت، بەڵکو بەرژەوەندییەکەشی بەهۆی ئەوەوە دەکەوێتە هەڕەشەوە. جا ڕاستیو دروستی هەواڵ وادەخوازێت ئەو ڕووداوەی کە لەخۆی گرتووە، خۆی‌لەخۆیدا ڕاست بێت، هەروەها لەڕووی دانەپاڵیەوە بەوکەسەی کە دراوەتەپاڵیشی پێویستە ڕاست بێت[٨٦].

جا بۆنەوەی ڕۆژنامەنووس لە بڵاوکردنەوەی هەواڵەکان نەکەوێتە هەڵەوە، باشترین شت ئەوەیە، ڕووداوەکان "وەکو خۆی بگێڕێتەوە" هەروەکو لەسەر زاری (هوار دگۆسل)دا هاتووە، هەروەها

---

٨٥ - المستشار معوض عبد التواب، القذف والسب والبلاغ الكاذب، دار للمطبوعات الجامعية، اسكندرية، ١٩٨٨، ل١٩٩.

٨٦ - د. محمود نجيب حسني ، شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٦٣٦، هەروەها المستشار معوض عبد التواب، القذف والسب والبلاغ الكاذب، سەرچاوەی پێشوو، ل١١٩-١٢٠.

پێڕەوی ئەو پرنسیپە بکات کە دەڵێ: ((هەرکاتێک گومانت لە شتێک پەیداکرد وازی لێ بێنە))[87].

هەرلەم ڕووەوە (لویس د. بۆماردی) سەرنووسەری ئەسۆشیەیتپرێس دەڵێ: ((ئەگەرهاتوو یەکێک لەو بابەتانەی کە تیازمان وایە بڵاوی بکەینەوە ئەگەری ئەوەی لێکرا کە دەبێتە مایەی تانەوتەشەر، دەبێ خۆمان ئامادەبکەین بۆ وەڵامدانەوەی هەندێک پرسیار، کە بە دەستەواژەی "ئەگەرهاتوو" دەست پێدەکات، لەوانە،

ئەگەرهاتوو داوایەکمان لە دژ بەرزکرایەوە، ئایا دەتوانین پشت بەو سەرچاوانە ببەستین کە زانیارییەکانمان لێی وەرگرتووە؟))[88].

ب- دەبێ هەواڵەکە سروشتێکی کۆمەڵایەتی هەبێت

بوونی سروشتێکی کۆمەڵایەتی گرنگە بۆ ئەو هەواڵەی کە لە ڕۆژنامەدا بڵاودەکرێتەوە، چونکە ئەو سروشتە کۆمەڵایەتیە مەرجە بۆئەوەی بڵاوکردنەوەی هەواڵەکە لە بەرژەوەندی کۆمەڵدا بێت. بۆیە ئەوکەسەی کە ڕووداوێک بڵاودەکاتەوە کە دەستدرێژی بۆسەر ژیانی تایبەتی کەسێک تیایەو لە بەرژەوەندی کۆمەڵدا نیە، ناتوانێ کەڵک لە ڕێگاپێدانی یاسایی وەربگرێت بۆ ڕزگاربوون لەو تاوانە تانەوتەشەرەی کە لە ئاکامی بڵاوکردنەوەی ئەو هەواڵە ڕوودەدات.

---

٨٧ - د. سليمان جازع الشمري، الصحافة والقانون، منشورات الدار الدولية للنشر والتوزيع، القاهرة، مصر، بلاسنة النشر،ل١٢٤

٨٨ - د. سليمان جازع الشمري، الصحافة والقانون، سەرچاوەی پێشوو، ل١٢٥.

ج- دەبێ نمایشکردنی هەواڵەکە بابەتیانە بێت

پێویستە ڕۆژنامەنووس لە بڵاوکردنەوەی هەواڵدا بابەتیانەبێت و قەوارەیەکی لەخۆی گەورەتری پێ نەبەخشێت و موبالەغەی تێدا نەکات و خوێنەر چەواشە نەکات بە لێکدانەوەی ڕووداوەکان. بەجۆرێك دووربێ لە دەستپاکی یان بڵاوکردنەوەی نادڵنیایی لێیان.

د- دەبێ بڵاوکردنەوەی هەواڵەکە بە نیازی پاك بێت

مەبەستمان لەمە ئەوەیە، دەبێ ڕۆژنامەنووس لە بڵاوکردنەوەی هەواڵەکاندا ئامانجی بەدیهێنانی بەرژەوەندی کۆمەڵ بێت نەك تۆڵەسەندنەوەو تانەوتەشەردان لە خەڵکی.

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، هەندێجار، ڕۆژنامەنووس لە بڵاوکردنەوەی هەواڵەکاندا دەکەوێتە هەڵەوە، جا ئایا تا ڕادەیەك دەتوانێ سوود لەمە وەربگرێت بۆ ڕزگاربوون لە بەرپرسیارییەتی یاساییدا؟

بێگومـان نەگـەرهاتوو لـەوباوەڕەدابوو بێت کـە ئـەو هەواڵـە ڕاسـتەو بەمەبەسـتی خزمەتکردنی بەرژەوەندی گشتی بڵاوی کردبێتـەوە. ئـەوا دەتوانـێ سـوود لـەو هەڵەیـە وەربگرێـت بـۆ ڕزگـاربوون لـە بەرپرسـیاریەتی یاسـایی نەگەرهاتوو لە وەرگرتنی ئەو هەواڵەدا پشتی بە بەدواگەڕانی ئاسایی (التحري المعتـاد) هەرکەسێك کـە لەشـوێنی ئـەودابێت بەسـتبێت. هـەروەها نەگـەرهاتوو هەواڵەکە هـیچ بایـەخێکی کۆمەڵایـەتی نـەبوو بێت بـەڵام ڕۆژنامەنووسـەکە لـەو باوەڕەدابوو بێت کە بایەخی کۆمەڵایەتی هەیە[89].

دادگای " عابـدین "ی تاوانکـاریی میـسری لـە حوکمێکیـدا دەڵـێ: ((لـە بڵاوکردنـەوەی ئـەو ڕووداوانـەی کـە دەرهـەق بـە هاوڵاتیـان بـە تاوانەوتەشـەر دادەنـرێن و ڕۆژنامـەنووس بڵاویکردوونەتـەوە، هـەرکاتێك بـەبەڵێنەدرێت، ڕۆژنامەنووسـەکە لـەو بـاوەڕەدابووە کـە ئـەو ڕووداوانـە ڕاسـتن، هـەروەها لـە بڵاوکردنەوەیانـدا مەبەسـتی خزمـەتکردنی گشـتی بـووە، هـیچ پاسـاوێك بـۆ تۆمەتبارکردنی نابێ چونکە مەبەستی تاوانکاریی نەبووە))[90].

٢- مافی ڕەخنەگرتن

مافی ڕەخنەگرتن شێوەیەکە لە شـێوەکانی ئـازادی بیروڕادەربـڕین، کـە دەرفـەت بـە هاوڵاتیـان دەدات تـا لـەڕێگای گوزارشـتکردن لـە بیروڕاکانیانـەوە بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆ بەشـداری بکـەن لـە چارەسـەرکردنی ئـەو کێشـانەی کـە ڕووبـەڕووی کۆمـەڵ دەبنـەوەو دەبنـە ئاسـتەنگ لەبەردەمیـدا. ئـەویش بـە دەستنیشـانکردنی لایەنـە نێگەتیڤـەکانی ئـەو کاروبارانـە دەبێـت کـە مایـەی

---

٨٩ . د. محمود نجيب حسني : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٦٢٦.

٩٠ - جزائية عابدين ١٢ ديسمبر ١٩٠٥ (الحقوق ٢١ص ٤٤ بروانە (احمد امين) شرح قانون العقوبات – القسم الخاص .. سەرچاوەی پێشوو، ل٥٢٥.

باخیبدانی کۆمەڵ بۆ دۆزینەوەی ڕێگاچارەیان، هەروەها بۆنەوەی جارێکیتر لە دواڕۆژدا ڕوونەدەنەوە.

هەروەها ڕەخنەگرتن مافێکە لەو مافانەی کە یاسا دانی پێداناوە لەمیانی کەفالەتکردنی ئازادی بیروڕادەربڕین‌و کەفالەتکردنی دۆزینەوەی زانستی‌و داهێنانـدا چونکە ڕەخنەگرتن بنچینەی دۆزینەوەو داهێنانە. جا ڕەخنەگرتن لە دانانی بە ماف پشت بە گرنگیتی ئەو بەرژەوەندییە دەبەستی کە بۆ کۆمەڵ دەیهێنێتەدی[٩١] دەستووری عێراقی ساڵی ١٩٧٠ لە ماددەی (٣٦) و (٣٧)دا بەشێوەیەکی زمنی دانی پێداناوە. لە ماددەی (٣٦)دا دەنووسی کردووەو دەڵێ: ((دەستوور کەفالەتی ئازادی بیروڕا دەکات ...)). هەروەها لە بڕگە (ج)ی ماددەی (٣٧)دا دەڵێ: ((دەوڵەت کەفالەتی ئازادی دۆزینەوەی زانستی دەکات‌و لە گشت چالاکییە هزری‌و زانستییەکاندا داهێنان‌و سەرکەوتن پاداشت‌و هان دەدات))[٩٢].

هەروەکو لەسەرەوە ئاماژەمان پێی کرد، بۆیە ڕەخنەگرتن بەماف دانـدراوە تاکو لە ڕێگای ئەوەوە خزمەتی بەرژەوەندی گشتی بکەین. لە بەدیهێنانی ئەم ئامانجەش، بەرژەوەندی تاکەکەس وادەخوازێت ناووناوبانگ‌و شەرەف‌و کەرامەتی پارێزراوبێت، هەروەکو چۆن دارایی‌و لەشیان پارێزراوە.

جا یاسای سزادان لەڕێگای یاساغکردنی تانەوتەشەردا ناووناوبانگ‌و شەرەف‌و کەرامەتی تاکەکەس دەپارێزێت. جا لەبەرئەوەی ڕەخنەگرتن لە کردەوەو بیروڕای کەسانیتر، ڕەخنەگرتنە لە خودی کەسانی خاوەنی ئەو

[illegible] - د. محمود نجیب حسني ، شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٦٣٦-٦٣٧.

٩٢ دەستووری میسری ساڵی ١٩٧١ لە ماددەی (٤٧)دا بە ڕاشکاوییەوە دانی بە مافی ڕەخنەگرتن ناوەو دەڵێ: ((النقد الذاتي والنقد البناء ضمان لسلامة البناء الوطني)) هەروەها لە ماددەی (٤٩)دا جارێکیتر بەشێوەیەکی زمنی جەختی لەسەرکردۆتەوەو دەڵێ: ((تكفل الدولة للمواطنين حرية البحث العلمي والابداع الادبي والفني والثقافي)).

کـردەوەو بیروڕایانــە. بۆیــە، ئەمــە خۆیلەخۆیــدا دەســتدرێژیکردنە بۆســەر ناووناوبــانگو ئیعتباریــان. وبــڕای ئــەوەی هــەرخۆی ڕەخنــە تانەوتەشــەر پێکدەهێنێ[٩٢].

بەڵام سـەرەڕای ئەوەش، بەرژەوەنـدی کۆمـەڵ وادەخوازێت کە دان بـە ئازادی بیروڕادەربـڕین دابنرێت بـە مەبەستی بەدیهێنانی بەرژەوەنـدی گشتیو پێشخستنی کۆمـەڵ لـە ڕێگای توژینـەوەو داهێنانـدا کە لـە ڕێگای ڕەخنـەگرتنی بنیاتنـەرو بابەتیانـەوە دێتـەدی. لـەم حاڵەتەشـدا، دەبـێ بابەتـدی دوو بنچـینە ببین، یەکەمیان بەدیهێنانی بەرژەوەندی تاکەکەسە، هی دووەمیشیان بەدیهێنانی بەرژەوەنـدی کۆمەڵـە. جـا لەبەرئـەوەی بەرژەوەنـدی کۆمـەڵ لەپێشـترە بۆیـە دەیخەینە پێش بەرژەوەندی تاکەکەسەوە[٩٤].

یاسای سزادانی عێراقی ساڵی ١٩٦٩ لـە مـاددەی (٤١)دا بـۆ ڕێگادان بـە ڕەخنـەی تانەوتەشـەرئامێز، پرنسـیپێکی گشـتی دانـاوەو دەڵـێ: ((**ئەگـەرهاتوو گردەوەکە لە ئاکامی بەکارهێنانی مافێك کە یاسا دانیپێدانابێت ڕوویـدات بـە تاوان دانانـرێت**))[٩٥].

دادگای پیاچوونەوەی میسری لـە حوکمێکیـدا پێناسـەی ڕەخنـەی ڕەوا (ڕێگاپێـدراو)ی کـردووەو دەڵێ: ((**ڕەخنـەی ڕێگاپێـدراو بریتییـە لـە دەربڕینـی بیروڕا لەبارەی فەرمانێك یان کارێکەوە بەبێ ئەوەی بەمەبەستی ناووناوبـانگ زڕانـدنو دەسـتدرێژی بۆسـەر خاوەنی ئەو فەرمانـە یـان ئـەو کـارەی تیابێت.**

٩٢ - د. عبدالحميد الشواربي ؛ جرائم الصحافة والنشر، منشأة المعارف بالاسكندرية، ط/٢، ١٩٧٧، ل٩١.

٩٤ - د. عبدالحميد الشواربي ؛ جرائم الصحافة والنشر، سەرچاوەی پێشوو، ل٩١.

٩٥ - جێی سەرنجە، یاسای سزادانی میسری لە ماددەی (٦٠)دا هەمان پرنسیپی بۆ ڕێگادانی ڕەخنەی تانەوتەشەرئامێز داناوەو دەڵێ: ((لاتسري احكام قانون العقوبات على كل فعل ارتكب بنية سليمة عملا بحق مقرر بمقتضى الشريعة)).

ئەگەرهاتوو ڕەخنەکە ئەو سنوورەی بەزاند دەبێ خاوەنەکەی سزابدرێت چونکە تاوانی ئابڕووتەشەری ئەنجام داوە))[96].

لەم پێناسەیەی سەرەوەدا بۆمان دەردەکەوێ، دەبێ ئەم مەرجانەی خوارەوە لە ڕەخنەدا هەبێن تاکو بە ڕەخنەی ڕەوا دابنرێت:

ا- دەبێ ئەو ڕووداوەی ڕەخنەی لێگیراوە، ڕووداوێکی ڕاستەقینەبێت، یانیش ڕەخنەگر وابزانێت ڕووداوێکی ڕاستەقینەیە

واتە نابێ ڕووداوەکە بەدرۆ هەڵبەستراوبێت یان شێواو بێت، هەروەها دەبێ ڕەخنەگر ڕەخنەکەی ناراستەی ڕووداوەکە بکات نەك خاوەنی ڕووداوەکە تەنها لەو حاڵەتەدا نەبێت ئەگەرهاتوو سروشتی ڕووداوەکە وابخوازێت. بەڵام ئەگەرهاتوو هەندێ ڕووداوی لەخۆیەوە هەڵبەست یان هەندێ ڕووداوی ڕاستەقینەی شێواند یان ڕووداوەکانی بەجۆرێکی وا لێکدا[illegible] کە دووربێت لە دەسپاکی‌و بووە مایەی جەواشەکردنی خوێنەرو دووربێت لە بابەتیانەو بێلایەنی، یان ڕایگشتی جەواشە بکات، دەکەوێتەبەر لێپرسینەوەی یاساییەوە[97].

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، ئەو دەستەوازانەی کە ڕەخنەگر بڵاویان دەکاتەوە ج هی خۆی بێت یان یان هی کەسانیتر بێت، وەکویەکە، چونکە دووبارە بڵاوکردنەوەی نووسینێك کە تاوانی لەخۆگرتبێت، وەکو بڵاوکردنەوەیەکی سەرلەنوێیە، بۆیە هیچ کەسێك بۆی نیە بۆ خۆدزینەوە لە بەرپرسیارییەتی یاسایی پاساو بەوە بێنێتەوە گوایە ئەو دەستەواژانەی کە لەناو نووسینەکەدا هاتوون، پێشتر لە ڕۆژنامەیەکیتردا بڵاوکراوەتەوە. چونکە

---

٩٦ - (محكمة النقض المصرية، جلسة ١٩٣٨/٦/١٠ رقم ٢٤٨ سنة ٨ ق) بڕوانە (د. عبدالحميد الشواربي) جريمة القذف والسب في ضوء القضاء والفقه، سەرچاوەی پێشوو، ل١٥٨.

٩٧ - المستشار معوض عبد التواب، القذف والسب والبلاغ الكاذب، سەرچاوەی پێشوو، ل١٢٢.

ئەوکەسەی نووسینێك لە ڕۆژنامەیەك وەردەگرێتو دووبارە بلاویدەکاتەوە. پێویستە بەر لەوەی دووبارە بلاویبکاتەوە یان ڕەخنەی لێ بگرێت. لێی بکۆڵێتەوە ئایا ئەو نووسینە بوونی هەیە یان نا؟ هەروەها ئایا دەسکاری کراوە یان نا؟ [98].

هەروەها لەوانەیە ئەو ڕووداوەی ڕەخنەی لێگیراوە. ڕووداوێکی ڕاستەقینە نەبێت. بەلام ئەگەرهاتوو ڕەخنەگر ئەوەی سەلماند کە لەو باوەڕەدابووە کە ڕووداوێکی ڕاستەقینەیەو نەیزانیوە بەدرۆ هەلبەستراوە. دەکرێ لەسەر بنەمای " نیازپاکی " بەبێ تاوان دابندرێت [99]

ب- دەبێ ڕووداوەکە بایەخێکی کۆمەلایەتی هەبێت

بۆ مافی ڕەخنەگرتن وەك مافێکی یاسایی ئەوەندە بەس نیە ڕەخنەکە ئاراستەی ڕووداوێکی ڕاستەقینە کرابێت. بەلکو دەبێ ئەو ڕووداوە بایەخێکی کۆمەلایەتی هەبێت. ئەمە مەرجێکە لە مەرجەکانی ڕەخنەی بنیاتنەر. بەلام ئەگەرهاتوو ڕووداوەکە بایەخە کۆمەلایەتیەکەی لەدەستدا. ئەوکاتە هیچ پاساوێك بۆ ڕەخنەلێگرتنی نامێنێ. چونکە ڕەخنە فەرمانێکی کۆمەلایەتی هەیە. ئامرازێك نیە بۆ ئابڕووتەشەربردن لەخەلکی [100].

کەواتە. ڕەخنەی بنیاتنەر. ئەو ڕەخنەیەیە کە ئاراستەی ئەو ڕووداوانە دەگرێ کە جەماوەر بایەخیان پێ دەدات. بەلام ئەگەرهاتوو. ڕووداوەکە ئەو بایەخەی نەبوو. ئەوکاتە ڕەخنەکەش ئەم سیفەتە لەدەست دەدات. جا ناکرێ لەپەنای ڕەخنەوە دەستدرێژی بکرێتە سەر ژیانی تایبەتی خەلکی مەگەر

---

٩٨ - محكمة النقض المصرية، الطعن رقم ١٠٢٧ لسنة ٣٠ ق جلسة ١٩٦٠/١٢/٢٠ س١١ ص٩٣٦ بڕوانە (المستشار معوض عبد التواب) القذف والسب والبلاغ الكاذب، سەرچاوەی پێشوو ل ١٣٣.

٩٩ - د. عبدالحميد الشواربي ، جرائم الصحافة والنشر، سەرچاوەی پێشوو، ل٩٣.

١٠٠ - طارق احمد فتحي سرور، الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، منشورات دار النهضة العربية، القاهرة، ١٩٩١، ل١٦١.

پەیوەندی هەبێت بە کاروباری ژیانی گشتییەوە. لەم حاڵەتەشدا نابێ ڕەخنەکە لەم سنووورە بچێتە دەرەوە[101].

شایەنی باسە، کۆمەڵ هیچ سوودێك لەوە وەرناگرێت. ڕەخنەگر خۆی لە فەردی ژیانی تایبەتی کەسێك بدات. بەڵکو بەپێچەوانەوە نیگەران دەبێ، چونکە ڕەوشتی کۆمەڵایەتی ڕێگانادات دەستدرێژی بکرێتە سەر ژیانی تایبەتی کەسێك و خەڵکی لێ ئاگادار بکرێتەوەو بیروڕای لەسەر ئاڵوگۆڕ بکرێت[102].

بێگومان، هەر ڕووداوێك پەیوەندی بە بەرژەوەندی گشتییەوە هەبێت، جێگای بایەخی کۆمەڵ دەبێت و دەگری ڕەخنەی لێ بگیرێت. لەم ڕووەوە دادگای بیاچوونەوەی میسری لە بڕیارێکیدا دەڵێ: ((ڕەخنەی ڕێگاپێدراو بریتییە لە دەربڕینی بیروڕا لەبارەی فەرمانێکەوە یان کارێکەوە بەبێ ئەوەی دەستدرێژی بکرێتەسەر خاوەنی ئەو فەرمانە یان ئەو کارە بە مەبەستی ناوزڕاندنی. دادگا لە حوکمەکەیدا ئەمەی لەبەرچاوی خۆی نەگرتووە. چونکە ڕەخنەکە ئاراستەی ڕووداوێکی گشتی کراوە کە بریتییە لە سیاسەتی داوودەرمانی پزیشکی لە وڵاتدا، کە ئەمەش کێشەیەکی گشتییەو جێگای بایەخی جەماوەرە. جا لەبەرئەوەی دەستەواژەی وتارەکە لەگەڵ باروەزخی ئێستا دەگونجێت و مەبەستیشی بەرژەوەندی گشتییەو ڕەخنەگر مەبەستی نەبووە تانەوتەشەر لە کەسێکی دیاریکراو بدات، بۆیە ئەمە بە ڕەخنەی ڕێگاپێدراو دادەنرێت چونکە پەیوەندی هەیە بە ئازادی بیروڕاو یاسا کەفالەتی کردووە))[103].

---

101 - طارق احمد فتحي سرور: الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، سەرچاوەی پێشوو، ل٦٦.

102 المستشار معوض عبد التواب : القذف والسب والبلاغ الكاذب، سەرچاوەی پێشوو، ل١٢٤.

103 المستشار معوض عبد التواب : القذف والسب والبلاغ الكاذب، سەرچاوەی پێشوو، ل١٢٤.

ج- بەکارهێنانی دەستەواژەی گونجاو

ڕەخنەی بنیاتنەرو بابەتیانە ئەو ڕەخنەیەیە کە ڕەخنەگر تیایدا بۆ پێکانی ئامانجەکەی دەستەواژەی گونجاو بەکاردەهێنێتو بەبێی تواناش لە دەستەواژەی توندوتیژ دوور بکەوێتەوەو لەپەنای ڕەخنەوە هەستی کەس بریندار نەکاتو تیروتوانجیان تێنەگرێت.

جا بێوەری دەستەواژەی گونجاو بریتییە لە پێویستێتی ئەم دەستەواژەیە بۆ گوزارشتکردن لە بیروڕای نووسەرەکەی بۆ هێنانەدی ئەو واتایەی کە لە نووسینەکەیدا مەبەستیەتی[101].

جێی سەرنجە، "گونجاوێتی دەستەواژە" مەسەلەیەکی ڕێژەییەو بەستراوەتەوە بە جۆرو بارودۆخی ئەو ڕووداوەی کە ڕەخنەکەی ئاراستە دەگرێتو بەبێی ئەو باروودۆخە گونجاوێتی نێوان دەستەواژەو ئەو بیروڕایەی کە تەعلیقی لێدەدرێ هەڵدەسەنگێندرێت[102].

دادگای فەرەنسی لە ساڵی ١٩٩٢ ئەو ڕۆژنامەنووسانەی لە تاوانی ئانەوتەشەری بەتاشکرا بەخشی بۆ ئەو ئانەوتەشەرانەی کە دابوویانەپاڵ سیاسەتمەدارێك گوایە: ((مرۆڤێکی هەڵپەرستەو بەپێی باروودۆخ بەرگی خۆی دەگۆڕێتو لەگەڵ خوێی خۆی دژوارەو هیچ نرخێك بۆ باوەڕە ڕاستەقینەکەی خۆی دانانێت)) دادگای ناوبراو دووپاتی کردۆتەوە کە ئەو دەستەواژانەی کە لەم وتاردا بەکارهاتوونە، سنووری مافی ڕۆژنامەنووسیان لە ڕەخنەگرتنی ڕەفتاری گشتیو بەرنامەی سیاسەتمەدار بەتایبەتی لە کاتی هەڵبژاردندا نەبەزاندووە[103].

---

١٠١ - طارق احمد فتحي سرور، الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، سەرچاوەی پێشوو، ل١٦٥.

١٠٥ - لطيفة حميد محمد، جرائم النشر في التشريع العراقي، سەرچاوەی پێشوو، ل١٢٥.

١٠٦ - لطيفة حميد محمد، جرائم النشر في التشريع العراقي، سەرچاوەی پێشوو، ل١٢٥.

د- دەبێ ڕەخنەگر نیازی پاکە بێت

بۆ ئەوەی، ڕەخنە، ڕەخنەیەکی ڕەوابێت و ڕێگای پێبدرێت، دەبێ ڕەخنەگر لە ڕەخنەکەیدا نیازی پاک بێت. ئەمەش بە بوونی ئەم دوو مەرجانەی خوارەوە دێتەدی:

١- دەبێ ڕەخنەگر لە ڕەخنەکەیدا ئامانجی خزمەتکردنی بەرژەوەندی گشتی بێت

لەڕێگای ئەم مەرجەوە ئەو مەبەستە دێتەدی کە لە پێناویدا دان بە مافی ڕەخنەگرتن دراوە کە بریتییە لە خزمەتکردنی بەرژەوەندی گشتی لەڕێگای گوزارشتکردن لە بیروڕایەکی بنیاتنەر، کە سوودی بۆ کۆمەڵ هەبێت، جا بۆ کاری چاک ئامۆژگاری بکرێت یانیش بۆ دوورکەوتنەوە لەکاری خراپ وریا بکرێنەوە(١٠٧).

٢- دەبێ ڕەخنەگر لە ڕەخنەکەیدا باوەڕی بە ڕاستی ئەو ڕەخنەیە هەبێت کە گرتوویەتی

واتە دەبێ ڕەخنەگر لە ناخەوە باوەڕی بە ڕاستی و دروستی ئەو ڕایە هەبێت کە دەریدەبڕێت، هەڵبەتە ئەمەش لەو دەستەواژانەدا دەردەکەون کە ڕەخنەگر بەکاری هێناون، هەروەها لەو ئامانجەشدا بەدەردەکەوێ کە ڕەخنەگر مەبەستی بووە.

لە بنەڕەتدا گریمانەدەکرێ کە ڕەخنەگر ڕاستگۆیەو نیازیشی پاکە لە ڕەخنەکەیدا، بەڵام ئەگەرهاتوو ئەو دەستەواژانەی کە بەکاری هێنابوون، دەستەواژەی توونددوتیژ بوون یان بابەتی نەبوون یانیش ڕەخنەگر خۆی لەو باوەڕەدابووە کە ئەو بیروڕایەی دەریدەبڕێت ڕاست نییە، ئەوە مانای ئەوەیە

---

١٠٧ - طارق احمد فتحي سرور، الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، سەرچاوەی پێشوو، ل٢٦٧.

ڕەخنەگر نیازخراپ بووە لە ڕەخنەکەیدا. لەم حاڵەتەشدا، ئەرکی سەلماندنی نیازخراپیەکەی دەکەوێتە ئەستۆی ئەوکەسەی کە تۆمەتباری دەکات[108].

گرنگترین گەرینە (قرینة) بۆ سەلماندنی نیازخراپی ڕەختەگر، توندوتیژی ئەو دەستەواژانەیە کە لە ڕەخنەکەدا بەکارهاتوون بێ ئەوەی پێویست بێت، بەتایبەتی نەگونجانیان لەگەڵ ئامانجی ڕەخنەکە، هەرچەندە مەرجیش نیە تەنها لەڕێگای ئەو دەستەواژانەی کە لە وتارەکەدا بەکارهاتوون، نیازخراپی ڕەخنەگرمان بۆ دەربکەوێ، بەڵکو دەکرێ بەهەر ڕێگایەکی‌تر بگەینە ئەم مەبەستە.لەوانە هەوڵدانی ڕەخنەگر بۆ وەدەستهێنانی سوودێك یان دارلیەك بەرامبەر ڕاگرتنی هەڵمەتی ڕەخنەگرتنەکە یان بوونی ناکۆکی لەنێوان ڕەخنەگرو ئەوکەسەی ڕەخنەکەی ئاراستەکراوە[109].

شایەنی ئامازەبۆکردنە، نیازپاکی هۆیەکی گشتیە لە هۆیەکانی ڕێگادان بە هەموو تاوانێك لەوانە تاوانی ئانەوتەشەر، ئەگەرهاتوو ئەنجامدەر نیازی پاکبووبێت یان لەو باوەڕە دابووبێت ئەو کردارەی کە ئەنجامی دەدات ڕەوایە، هەروەهـــا بۆ ئەم مەبەستە پشتی بە هەندێك پاساوی ماقوڵ بەستبێت[110].

---

١٠٨ - د. محمود نجيب حسني ، شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٦٤٥.

١٠٩ - د. محمود نجيب حسني ، شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل-٦٤، هەروەها طارق احمد فتحي سرور، الحماية الجنائية لأسرار الافراد في مواجهة النشر، سەرچاوەی پێشوو، ل١٦٩.

١١٠ د. عبدالحميد الشواربي ، جرائم الصحافة والنشر، سەرچاوەی پێشوو، ل٩٧.

دووەم: تاوانی جوێنپێدانی ئاشکرا [١١١]

تاوانی جوێنپێدان یەکێکە لەو تاوانانەی کە دەبێتە مایەی ناووناوبانگ زڕاندن و لەکەدارکردنی شەرەف و کەرامەتی ئەوکەسەی کە تاوانەکەی دەرهەق دەکرێ. هەروەها تاوانێکە کە بە ئاشکرا یا نائاشکرا لە ڕێگای قسە یا وێنە یا نووسینەوە ئەنجام دەدرێت. بەڵام لە حاڵەتی ئەنجامدانی بە هەر ڕێگایەک لە ڕێگاکانی ئاشکرایی، سزاکەی توندتر دەبێت.

یاسای سزادانی عێراقی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراو ماددەی (٤٣٤،٤٣٦)ی بۆ تاوانی جوێنپێدان تەرخانکردووە.

بۆ ئەوەی زیاتر بە جوێنپێدانی ئاشکرا ئاشنابین کە دوای تاوانی تانەوتەشەر گرنگترین تاوانە لەو تاوانانەی کە بە ڕێگایەک لە ڕێگاکانی ئاشکرایی ڕوودەدات. تاکو ئێستا تاوانی جوێنپێدان لە هەرێمی کوردستاندا. دژی ڕۆژنامەنووسان و هاوڵاتیان دەیان کێشەی لێکەوتۆتەوە. هەندێکیش لەو کێشانە بۆ دادگا بەرزکراونەتەوە.

لەڕاستیدا، هۆی ڕوودانی زۆربەی ئەو تاوانانە، لەلایەک دەگەڕێتەوە بۆ لێکحاڵینەبوونی ڕۆژنامەنووسان و هاوڵاتیان، لەلایەکی تریشەوە دەگەڕێتەوە بۆ بێ ئاگایی سنووری ئازادیی ڕادەربڕین. بۆیە توێژینەوەی ئەم بابەتەمان بەپێویست زانی. بۆ ئەم مەبەستە لە خوارەوە لە سێ خاڵدا باسی ئەو تاوانانە لە یاسای سزادانی عێراقیدا دەکەین. خاڵی یەکەم تەرخاندەکەین بۆ پێناسەو ڕایەڵەکانی تاوانی جوێنپێدان و خاڵی دووەمیش تەرخاندەکەین بۆ سزاکەی و لە خاڵی سێیەمیشدا باسی هۆیەکانی ڕێگاپێنەدانی دەکەین:

---

١١١ - ئەم بابەتە لە بنەڕەتدا توێژینەوەیەکی زانستییەو پێشکەشی گۆڤاری سەنتەری برایەتی کراوەو ڕەزامەندی بۆ بڵاوکردنەوەی وەرگیراوە.

١- پێناسەی جوێنپێدانو رایەڵەکانی

٢- پێناسەی جوێنپێدان

جوێنپێدان بریتییە لە لەکەدارکردنی شەرەفو کەرامەتو ئیعتیاری کەسێك بە ئەنقەست، بەبێ ئەوەی ڕووداوێکی دیاریکراوی تێدا بدرێتەپاڵ [١١٢]

یاسای سزادانی عێراقی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراو، لە ماددەی (٤٣٤)دا پێناسەی جوێنپێدانی کردووەو دەڵێ: ((**جوێنپێدان بریتییە لە لەکەدارکردنی شەرەفو ئیعتبارو بریندارکردنی هەستی کەسێك هەرچەندە ڕووداوێکی دیاریکراویش نەدرابێتەپاڵ ئەوکەسە. ئەوکەسەی جوێن بەکەسێك دەدات، بە بەندینشینکردن بۆ ماوەیەك کە لە ساڵێك زیاتر نەبێت لەگەڵ غەرامەیەك لە سەد دینار زیاتر نەبێت یان بە یەکێك لەو دوو سزایە، سزا دەدرێت. ئەگەرهاتوو جوێندانەکە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە یا چاپەمەنییەوە یا لە ڕێگایەکی‌تری ڕاگەیاندن ڕوویدا، ئەوا بە بارودۆخێکی توند دادەنرێت**)) [١١٣]

لەم دەقەی سەرەوەدا بۆمان دەردەکەوێ، تاوانی جوێنپێدانی ئاشکرا سێ ڕایەڵی هەیە، ڕایەڵی بەئاشکرایی‌و ڕایەڵی ماددی‌و ڕایەڵی مەعنەوی.

١١٢- د. محمود نجيب حسني ، شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الاشخاص، منشورات دار النهضة العربية، مطبعة جامعة القاهرةو الكتاب الجامعي، القاهرة، ١٩٧٨، ل٦٤٦.

١١٣- ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی عەرەبی ، ((السب هو رمي الغير بما يخدش شرفه او اعتباره او يجرح شعوره وان لم يتضمن ذلك اسناد واقعة معينة. ويعاقب من سب غيره بالحبس مدة لاتزيد على سنة وبغرامة لاتزيد على مائة دينار او بأحدى هاتين العقوبتين. واذا وقع السب بطريق النشر في الصحف او المطبوعات او بأحدى طرق الاعلام الاخرى عد ذلك ظرفا مشددا)).

٢-١ ڕایەڵەکانی تاوانی جوێنپێدان

لە پێناسەی تاوانی جوێنپێداندا کە لە برگەی یەکەمی ماددەی (٤٣٤)دا هاتووە، کە پێشتر ئامازەمان پێی کرد، بۆمان دەردەکەوێ کە تاوانی جوێنپێدانی ئاشکرا سێ ڕایەڵی هەیە، ڕایەڵی بەئاشکرایی و ڕایەڵی ماددی و ڕایەڵی مەعنەوی:

١-٢-١ ڕایەڵی بەئاشکرایی

بەئاشکرایی لەڕووی زاراوەییەوە بەمانای گەیاندنی زانیاری دێت لەبارەی ڕووداوێک یا کردارێکی دیاریکراوەوە بەخەڵک جا چ بەقسەبێت یا بەکردار یا بەنووسین یانیش بەهەر هۆکارێکیتری گەیاندن بێت.

لە تاوانی جوێنپێداندا، بڵاوکردنەوەو ئاشکرایی ڕایەڵێکی تایبەتییە لە ڕایەڵەکانی ئەم تاوانە لەپاڵ هەردوو ڕایەڵی ماددی و ڕایەڵی مەعنەویدا و بە بەبوونی ئەم ڕایەڵە تاوانی جوێنپێدانی ئاشکرا بەگوێرەی ئەو وەسفەی کە لە دەقی ماددەی (٤٣٤)دا بۆی کراوە، ڕوونادات.

یاسای سزادانی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەمووارکراو لە برگەی سێیەمی ماددەی (١٩)دا بەم شێوەیەی خوارەوە هۆکارەکانی بەئاشکرایی (وسائل العلانیة) ی دەستنیشانکردووە[١١٤] :

---

١١٤ - ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی عەرەبی : ((٣- العلانية: تعد وسائل العلانية:

أ- الأعمال او الاشارات او الحركات اذا حصلت في طريق عام او في محفل عام او مكان مباح او مطروق او معرض لانظار الجمهور او اذا حصلت بحيث يستطيع رؤيتها من مكان في مثل ذلك المكان او اذا نقلت اليه بطريقة من الطرق الآتية.

ب- القول او الصياح اذا حصل الجهر به او ترديده في مكان مما ذكر او اذا حصل الجهر به او ترديده بحيث يستطيع سماعه من كان في مثل ذلك المكان او اذا اذيع بطريقة من الطرق الالية وغيرها بحيث يسمعه من لادخل له في استخدامه.

ج- الصحافة والمطبوعات الأخرى وغيرها من وسائل الدعاية والنشر.

د- الكتابة والرسوم والصور والشارات والافلام ونحوها اذا عرضت في مكان مما ذكر او اذا وزعت او بيعت الى اكثر من شخص او عرضت للبيع في اي مكان)).

١ كردەوەو نیشارەتو جوڵانەوە نەگەرهاتوو لە ڕێگایەکی گشتی یان شوێنێکی گشتیدا ڕوویدا بەجۆرێک ئەوکەسانەی کە لەو شوێنەن بتوانن بیبینن.

٢ قسەکردنو هاوارکردن لە شوێنەگشتییەکان بەجۆرێک ئەوکەسەی کە لەوشوێنەیە بتوانێ گوێی لێ بێت.

٣ ڕۆژنامەگەریو چاپەمەنیو کەناڵەکانی تری ڕاگەیاندن.

٤ نووسینو ڕەسمو وێنەو فیلمو شارە نەگەرهاتوو لە شوێنەگشتییەکاندا نمایشکرا یا دابەشکرا یا بەزیاتر لەکەسێک فرۆشرا یا لەهەرشوێنێک بۆ فرۆشتن نمایشکرا.

کەواتە، نەگەرهاتوو جوێنپێدانەکە بەئاشکرایی بە ڕێگایەک لەو ڕێگایانەی سەرەوە ڕوویدا، ئەوا بە جوێنپێدانی ئاشکرا دادەنرێتو لەو حاڵەتەشدا سزایەکەی لە سزای جوێنپێدانی نائاشکرا توندتر دەبێت. جا نەگەرهاتوو تاوانەکە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە ڕوویدا، ئەوا بە تاوانی ڕۆژنامەگەری دادەنرێت، بەڵام ئەمە هیچ لە سروشتو سزای تاوانەکە ناگۆڕێت، چونکە ڕۆژنامەگەری بە هەموو جۆرەکانییەوە (چاپکراو، بیستراو، بینراو، بیستراووبینراو، ئینتەرنێت) هۆکارێکە لە هۆکارەکانی بەئاشکرایی.

شایەنی ئاماژەپێکردنە، یاسادانەری عێراقی، هۆکارەکانی بەئاشکرایی کە لە ماددەی (١٩)دا ئاماژەیان پێکراوە بە شێوەیەکی دیاریکراوو گەمارۆدراو دەستنیشان نەکردووە، بەڵکو بەنموونە هێناویەتیو دەکرێ نموونەی تریان لەسەر وەربگیرێن. ئەمەش وادەخوازێ ئەرکی لێکدانەوەی بوونو نەبوونی ئاشکرایی لە ڕوودانی ئەو تاوانەدا لەبەر ڕۆشنایی ئەو نموونانەی کە لە دەقی ئەو ماددەیەدا هاتوون، بە دادوەر بسپێردرێت.

جا لەبەرئەوەی ئاشکرایی ڕەگەزێکی تایبەتە لە ڕەگەزەکانی تاوانی جوێنپێدانی ئاشکرادا، بۆیە دەبێ دادگا لە حوکمەکەیدا بایەخبدات بە دەستنیشانکردنی ئەو هۆکارەی کە لە ڕێگایەوە ڕوویدا، بۆئەوەی دادگای پیاچوونەوە بتوانێ بە ڕۆڵی خۆی لە چاودێریکردنی جەسپاندنی یاسا

بەشێوەیەکی ڕاست و دروست ببینێ، جا فەرامۆشکردنی ئەو زانیارییە حوکمەکە لەکەدار دەکات و دەبێتەهۆی ڕەتکردنەوەی لەلایەن دادگای پیاچوونەوە[115].

هەروەها لە حوکمێکی تریدا دەڵێ: ((مادام ئاشکرایی ڕەهەڵێکە لە ڕەهەڵە گرنگەکانی تاوانی جوێنپێدان، بۆیە لەو حوکمەدا کە دادوەر بۆ ئەم تاوانە دەریدەکات دەبێ ئەو شوێنە دیار بکرێت کە جوێنەکەی لێ دراوە، بۆ لێکۆڵینەوە لە بوونی مەرجی ئاشکرایی، ئەگەر ئەمەی دیارنەکرد، حوکمەکە بە حوکمێکی پووچەڵ دادەنرێت))[116].

---

١١٥ - قرار محكمة النقض المصرية، جلسة ١٩٤٠/١٢/٢ طعن رقم ٢٤ سنة ١١ ق، بڕوانە للمستشار معوض عبد التواب، القذف والسب والبلاغ الكاذب، منشورات دار المطبوعات الجامعية، اسكندرية، ١٩٨٨، ل١٥٩.

١١٦ - محكمة النقض والابرام، فبراير سنة ١٩١٨ المجموعة الرسمية سنة ١٩١٨ ص٥٤، بڕوانە المستشار مصطفى مجدي هرجة، التعليق على قانون العقوبات في ضوء الفقه والقضاء – القسم الخاص، الكتاب الثالث، ط/١، منشورات منشأة المعارف، اسكندرية، ١٩٨٨، ٨٨-٨٩.

١-٢-٢ ڕایەڵی ماددی

تەنها بیرکردنەوە لە ئەنجامدانی تاوان، بەتاوان دانانرێ، مەگەر ئەم بیرکردنەوەیە لە قەوارەیەکی ماددیی هەستپێکراوەوە بەرجەستەبێت کە پێی دەوترێ ڕایەڵی ماددی تاوان. واتە ئەو هیواو ئاوات و ئارەزووو بیرو هزرانەی کە لەناو مێشکدا دەخولێنەوە بە ڕایەڵی ماددی دانانرێن هەتا ئەبن بە چالاکییەکی هەستپێکراو لە واقیعدا. بۆیە ئەگەر بگەڕێینەوە بۆ یاسای سزادانی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ دەبینین لە ماددەی (٢٨)دا بەم شێوەیەی خوارەوە پێناسەی ڕایەڵی ماددیی تاوانی کردووەو دەڵێ: ((ڕایەڵی ماددیی تاوان بریتییە لە ڕەفتارێکی تاوانکاری لە کردنی کردارێك یا نەکردنی کردارێك کە یاسا فەرمانی پێکردووە)).

لەم ماددەیەدا بۆمان دەردەکەوێ کە ڕایەڵی ماددیی لە تاوانی تەواودا لە سێ ڕەگەز پێکدێت ئەمانیش بریتین لە ڕەفتاری تاوانکاری و ئەنجامی زیانبەخش و پەیوەندی هۆکاری لەنێوان ڕەفتاری تاوانکاری و ئەنجامی زیانبەخشدا.

لە تاوانی جوێنپێداندا، ڕایەڵە ماددییەکە بریتییە لە ئاراستەکردنی ئەو دەستەواژانەی کە شەرەف و کەرامەت و ئیعتبار لەکەدار دەکەن یان لکاندنی لەکە یا خەوشێکی دیاریکراو بە کەسێکەوە بەبێ ئەوەی ڕووداوەکەی دیاریکرێت[١١٧].

مەبەست لە لەکەدارکردنی دیاریکراو هەموو کەمکردنەوەیەکە لە سیفەتەکانی ئەوکەسەی کە ئەو لەکەیەی دراوەتەپاڵ یا سوکایەتیکردن بە ڕەوشتی یا زیانئامەی. جا ئەوکەسەی بە یەکێك دەڵێ دز یا ساختەچی یا فێڵباز یان سەرخۆش یا دووڕوو. ئەوا لە ڕێگای ئەم دەستەواژانەوە خەوشێکی یا لەکەیەکی دیاریکراو دەداتەپاڵ ئەوکەسە[١١٨].

---

١١٧ - احمد امين، شرح قانون العقوبات — القسم الخاص، ط/٢، منشورات مكتبة النهضة، بيروت-بغداد، بلاسنة النشر، ل٥٦٠.

١١٨ د. عبدالحميد الشواربي، جريمة القذف والسب في ضوء القضاء والفقه، منشورات دار المطبوعات الجديدة، اسكندرية، ١٩٨٥، ل١٠٦.

بەڵام سەبارەت بەو دەستەواژانەی کە شەرەف و نامووس و ئیعتیبار لەکەدار دەکەن، بریتییە لە هەر دەستەواژەیەك کە ببێتە مایەی دەستدرێژیکردنەسەر شەرەف و نامووسی تاوانبەرهەڵکراو یان ناوونابانگ زڕاندنی لەنێو خەڵکدا.

ئەگەر واتای ئەمە بە ڕەهایی وەربگرین، لکاندنی لەکەدارکردنی دیاریکراو دەگرێتەوە. وەك ئەوکەسەی بە یەکێك دەڵێ سەگباب یان مەیموون. بەڵام لەوانەیە هەندێجار شەرەف و نامووس و ئیعتیبار لەکەدار دەکرێت بەبێ ئەوەی خەوشێکی یا لەکەیەکی دیاریکراو بە خاوەنەکەی بلکێنرێت، وەك ئەوکەسەی بە یەکێك دەڵێ خوا لە تۆ خراپتری دروس نەکردووە یا گیانی بەزەییت نیە[119].

جا ڕێگاو جۆنێتی لکاندنی لەکەدارییەکە، هیچ لە مەسەلەکە ناگۆڕێت. بۆیە چ بە شێوەی ئەنکید بێت یا بە گومانەوە بێت یا لەشێوەی پرسیار بێت یا بە ئاماژەبۆکردن بێت یا زەمکردنێکی لەبەماى ستایشەوە بێت. هەروەها بەنووسین بێت یا بە قسە یا بە جووڵە یا بە هەر شێوازێکی تری گوزارشتکردن بێت، وەکو یەکە[120].

---

١١٩ - احمد امين، شرح قانون العقوبات – القسم الخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٥٦٠.

١٢٠ - د. ابراهيم الداقوقي، قانون الاعلام، منشورات جامعة بغداد، مطبعة وزارة الاوقاف والشؤون الدينية، بغداد، ١٩٨٦، ل٢٥٥.

١-٢-٢ ڕایەڵی مەعنەوی

تاوانی جوێنپێدان لە بنەڕەتدا تاوانێکی بەئەنقەستە بۆیە ڕایەڵە مەعنەویەکەی خۆی لە مەبەستی تاوانکاریدا دەبینێتەوە کە مەبەستێکی گشتیەو پشت بە هەردوو ڕەگەزی ئاگاداری و ئیرادە (العلم والارادة)وە دەبەستێت[١٣١].

کەواتە هەرکاتێک مەبەستی تاوانکاری هەردوو ڕەگەزەکەی تێدابوو، ڕایەڵی مەعنەوی تاوانی جوێنپێدان دێتەدی بەبێ گوێدانەوەی ئایا هۆی ئەنجامدانی چی بووەو چی نەبووە؟ چونکە هۆی ئەنجامدانی ئەو تاوانە، ڕەگەزێک نیە لە ڕەگەزەکانی مەبەستی تاوانکاری[١٣٢].

دادگای پیاچوونەوەی میسری (محكمة النقض المصرية) لەمبارەیەوە لە بڕیارێکیدا دەڵێ: ((لە تاوانەکانی جوێنپێدان و ئابڕوبەشەردا، هەرکاتێک ئەو دەستەواژانەی کە ئاراستەی تاوانبەرەکراو کراون، ئەگەر خۆی لەخۆیدا ناشیاو بێت، مەبەستی تاوانکاری بوونی دەبێت))[١٣٣].

کەواتە، ئەگەرهاتوو ئەو دەستەواژانەی کە لە جوێنەکەدا بەکارهاتبوون خۆی لەخۆیدا مانای جوێن ببەخشێت، ئەوکاتە هیچ پێویست بە سەلماندنی بوونی مەبەستە تاوانکاریەکە ناکات، بەڵکو لەجیاتی ئەوە، گریمانەی بوونی مەبەستی تاوانکاری لەلایەن تۆمەتبارەوە دەکرێت، لەو حاڵەتەشدا تۆمەتبار بۆی هەیە پێچەوانەی ئەمە بسەلمێنێ.

---

١٣١ - المستشار معوض عبد التواب، القذف والسب والبلاغ الكاذب، سەرچاوەی پێشوو، ل١٥٣.

١٣٢ - المستشار مصطفى مجدي هرجة: التعليق على قانون العقوبات في ضوء الفقه والقضاء – القسم الخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٨٨.

١٣٣ - الطعن رقم ٢٢٤ لسنة ٤٠ ق جلسة ١١/٥/١٩٧٠ س٢١ ص٦٩٢ بروايه المستشار معوض عبد التواب، القذف والسب والبلاغ الكاذب، سەرچاوەی پێشوو، ل١٥٧.

٢- سزای جوێنپێدانی ئاشکرا

لە پاشبەندی ماددەی (٢٤)ی یاسای سزادانی عێراقیدا هاتووە:

((ئەوکەسەی جوێن بە کەسێك دەدات، بە بەندینشینکردن بۆ ماوەیەك کە لە ساڵێك زیاتر نەبێت لەگەڵ غەرامەیەك لە سەد دینار زیاتر نەبێت یان بە یەکێك لەو دوو سزایە سزا دەدرێت. ئەگەرهاتوو جوێنپێدانەکە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە یا چاپەمەنییەوە یان یەکێك [illegible] ڕێگاکانی تری ڕاگەیاندن روویدا، ئەوا بە باروودۆخێکی توند دادەنرێت)).

لەم دەقەدا بۆمان دەردەکەوێت، یاسادانەری عێراقی جیاوازی کردووە لە نێوان جوێنپێدان لە ڕێگای بڵاوکردنەوەو غەیری بڵاوکردنەوەدا بۆیە لە حاڵەتی ئەنجامدانی لە ڕێگای بڵاوکردنەوەدا سزاکەی توند کردووە.

کەواتە، لە حاڵەتی ئەنجامدانی جوێنپێدانەکە بەڕێگایەك لە ڕێگاکانی جگەلە بڵاوکردنەوەوە، دادگا بۆی هەیە ئەوکەسە کە جوێنی داوە سزا بدات بۆ ماوەیەك کە لە ساڵێك زیاتر نەبێت لەگەڵ غەرامەیەك لە سەد دینار زیاتر نەبێت یا بە یەکێك لەو دوو سزایە[124]. بەڵام لە حاڵەتی ئەنجامدانی جوێنپێدانەکە بە ڕێگایەك لە ڕێگاکانی بڵاوکردنەوە، بۆی هەیە سزایەکەی توند بکات بە جۆرێك ماوەی بەندینشینکردنەکە بگەیەنێتە دە ساڵ[125].

---

١٢٤ - شایەنی ئاماژەبۆکردنە، بڕی ئەو غەرامەیەی کە لە ماددەی ناوبراودا هاتووە بەپێی بڕیاری ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش ژمارە (٢٠٦)ی ١٩٩٤/١١/٢٣ گۆڕاوەو کەمترین بڕی بۆتە (٢٠١) دینارو دوادەمەی (١٠٠٠) دینارە لە تاوانەکانی کەتندا، بڕوانە ڕۆژنامەی "الوقائع العراقية" ژمارە (٣٥٤٠) لە ١٩٩٤/١٢/٥.

١٢٥ - بڕوانە دەقی ماددە (١٣٦)ی یاسای سزادانی عێراقی کە تیایدا هاتووە : ((اذا توافر في جريمة ظرف من ظروف المشددة يجوز للمحكمة ان تحكم على الوجه الاتي:- ١- ...... ٢- اذا كانت العقوبة السجن المؤقت او الحبس جاز الحكم بأكثر من الحد الأقصى للعقوبة المقررة للجريمة بشرط عدم تجاوز ضعف هذا الحد على ان لاتزيد

٣- هۆیەکانی ڕێگاپێدانی

مەبەستمان لە جوونی ڕێگاپێدراو، ئەو جوونەیە کە لە بنەڕەتدا بە تاوان دانـراوەو گشت ڕەهەندەکانیشی تێدایە لە بنەڕەتیشدا یاسا سزای بۆ داناوە، بەڵام ئەگەر ڕوویدا، لەبەر هەندێك ئیعتبار. لە هەندێك حاڵەتی دیاریکراودا، ئەنجامدەرەکەی سزا نادرێت.

یاسای سزادانی عێراقی لە ماددەی (٤١)دا بۆ ڕێگادان بە جوونی، پرنسیپێکی گشتی داناوە، ئەمەش دەقەکەیەتی : ((بە تاوان دانانرێت ئەگەرهاتوو کردەوەکە لە ئاکامی بەکارهێنانی مافێك کە یاسا دانی پێداتابێت ڕوویدات ....))، بەپێی ئەم دەقە، لەهەندێ حاڵەتدا، جوونپێدانەکە ڕوودەدات، مەبەستی تاوانکاریشی لەگەڵدایە، بەڵام بە مەبەستی مومارەسەکردنی مافێك کە یاسا دانی پێداناوە جوونپێدانەکە ڕێگای پێ دەدرێت و ئەنجامدەری جوونەکەش لە سزا دەبەخشرێت.

کەواتە، هەرکاتێك هۆیەك لە هۆیەکانی ڕێگاپێدانی جوونپێدانەکەو مەرجەکانی هەبوون، ئاکامێکی ڕاستەوخۆی بەسەر ڕێگاپێدانی ئەو جوونپێدانەوە دەبێت. جا دەکرێ جوونپێدانەکە بە مەبەستی بەرگری لەخۆکردنی ڕەوا بێت، ئەگەرهاتوو، ئەو کەسەی کە بەرگری لەخۆی دەکات (المدافع) بۆ بەرپەچدانەوەی جوونی دەستدرێژیکەر (المعتدي) جوونەکەی ئاراستەی ئەو کردبێت. یانیش لە کاتی بەرگریکردنی لە مافی خۆیدا، لەبەردەم دادگا یا دەسەڵاتی لێکۆڵینەوە یا دەسەڵاتەکانی تردا، لەو سنوورەی کە داکۆکیکردنەکە پێویستی پێیەتی، جوونەکەی ئاراستەی نەیارەکەی (خصمە) کردبێت[١٣٦]، هەروەها ئەوکەسەی کە تاوانی جوونپێدان ئەنجام دەدات، ئەگەرهاتوو لە حاڵەتی تووڕەبووندا، لە ئاکامی

مدة السجن المؤقت في اي حال خمس وعشرين سنة ومدة الحبس على عشر سنوات ....)).

١٣٦ - بڕوانە دەقی ماددەی (٤٢)ی یاسای سزادانی عێراقی کە تیایدا هاتووە ((لاجريمة اذا وقع الفعل استعمالا لحق الدفاع الشرعي ...)).

ئەو دەستدرێژییە ناڕەوایەی کە کراوەتە سەری. ئەمەی ئەمجامەدا لەسزا دەبەخشرێت[١٢٧].

شایەنی ئاماژەبۆکردنە. تەنها لەو حاڵەتانەی سەرەوە ڕێگا بە جوێنپێدان نادرێت، بەڵکو ئەوانە بەشێکن لەو حاڵەتانەی کە سەرچاوە گشتییەکەیان دەگەڕێتەوە بۆ ماددە (٤١)ی یاسای سزادان کە لە سەرەوە ئاماژەمان پێی کردووەو دەکرێ گەلێك جێبەجێکردنی دیکەی لێ هەڵێنجین لەوانە دەکرێ جوێنەکە بە مەبەستی داکۆکیکردنی ڕەوابێت یان بەمەبەستی بەکارهێنانی تانوولێدانبێت لە کردەوەی فەرمانبەران و ئەوکەسانەی کە لە حوکمی ئەودانە یان بەمەبەستی ڕەخنەگرتنی بابەتیانەبێت.

هەرچەند یاسای سزادانی عێراقی بە پێچەوانەی یاسای سزادانی میسری، ڕاشکاوانە ڕێگای بەو جوێنە نەداوە کە پەیوەندیی هەیە بەو تانەوتەشەرەی کە ئاراستەی فەرمانبەرێك یا ئەوکەسانەی کە لە حوکمی ئەودانە دەکرێ[١٢٨]. بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیەنێ، ئەگەر هاتوو، ئەو جوێنەی بە

---

١٢٧ - بڕوانە دەقی ماددە (٤٣٦)ی یاسای سزادانی عێراقی کە تیایدا هاتووە ، ((١ لاجریمة فیما یسنده احد الخصوم او من ینوب عنهم الی الاخر شفاها او کتابة من قذف وسب اثناء دفاعه عن حقوقه امام المحاکمة وسلطات التحقیق او الهیئات الاخری وذلك فی حدود مایقتضیه هذا الدفاع ٢- ولاعقاب علی الشخص اذا کان قد ارتکب القذف او السب وهو فی حالة غضب فور وقوع اعتداء ظالم علیه)).

١٢٨ - یاسای سزادانی میسری لە ماددەی (١٨٥)دا ڕێگای بەو جوێنە داوە کە بە فەرمانبەران و ئەوکەسانە دەدرێ کە لە حوکمی ئەودانە، ئەگەرهاتوو، جوێنەکە پەیوەندیی بەو تانەوتەشەرەوە هەبوو کە بە نیازپاکی ئاراستەی ئەوکەسانە کراوە ئەمەش دەقەکەیەتی: ((هەرکەسێك جوێن بە فەرمانبەرێکی گشتی یا کەسێك کە سیفەتی بریکاری گشتی تێدابێت یا خزمەتگوزارییەکی گشتی لە ئەستۆ بێت، بدات، بەهۆی ڕاپەڕاندنی ئەو فەرمانە یا ئەو بریکارێتییە یا ئەو خزمەتگوزارییە گشتییە، بە بەندیخانەکردن بۆ ماوەیەك کە لە ساڵێك زیاتر نەبێت لەگەڵ غەرامەیەك کە لە بیست جونەی کەمتر نەبێت و لە سەد جونەی زیاتر نەبێت یا

فەرمانبەرێك یا ئەوكەسانەی كە لە حوكمی ئەودانە درا. ئەگەر پەیوەندی بەو تانەوتەشەرەوە هەبوو، كە لەلایەن هەمان تاوانبارەوە ئاراستەی هەمان كەس كرابوو. ڕێگای پێ نەدرێت، مادام پەیوەندی ئاراستەكردنی تانەوتەشەرەكەوە ئاراستەی ئەوكەسە كراوەو بۆتە بەشێك لەو ڕووداوەی دراوەتە پاڵی. ئەگینا فەرمانبەران و ئەوكەسانەی كە لە حوكمی ئەودانە لە ڕەخنەگرتن و جوێن و

بە یەكێك لەو دوو سزایە، سزا دەدرێ بەمەرجێك لەگەڵ حوكمی بڕگەی دووەمی ماددەی (٢٠٢) ناكۆك نەبێت، ئەگەرهاتوو جوێنەكە پەیوەندی بەو تاوانەی تانەوتەشەرەوە هەبوو كە هەمان تاوانبار دژی هەمان ئەوكەسەی كە جوێنی پێدراوە، ئەنجامیداوە)). بێگومان لە گەڕانەوەماندا بۆ دەقی بڕگەی دووەمی ماددەی (٢٠٢)ی یاسای سزادانی میسری، بۆمان دەردەكەوێ یاسادانەری میسری ڕێگای بەو جوێنە داوە كە پەیوەندیی بەو تاوانەی تانەوتەشەرەوە هەیە كە هەمان ئەوكەسەی جوێنەكەی داوە، دژی تاوانبەرهەڵكراو ئەنجامیداوە. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت كە تاوانی جوێنپێدان خۆی لەخۆیدا ڕێگای پێ نەدراوە، بەڵام ئەگەر پەیوەندی بە تانەوتەشەرەوە هەبوو، لەو حاڵەتەدا بە بۆنەی تانەوتەشەری ڕێگاپێدراوەوە ڕێگای پێ دەدرێت كە ئەمەش دەقەكەیەتی: ((هەركەسێك بەڕێگایەك لەو ڕێگایانەی كە لە ماددەی (١٧١)ی ئەم یاسایەدا هاتووە، شتێك بداتەپاڵ كەسێكی ترەوە بە تانەوتەشەر دادەنرێت، ئەگەرهاتوو ئەو شتە ڕاست دەرچێ و ببێتەمایەی سزادانی ئەوكەسەی ئەوشتەی دراوەتە پاڵ بەپێی یاسا یا بەكەمزانینی لەلایەن خەڵكی نیشتمانەكەی. لەگەڵ ئەوەشدا، ئەو تانووتلێدانەی كە لە كارەكانی فەرمانبەری گشتی یا ئەوكەسەی كە سیفەتی بریكاری گشتی تێدابێت یا خزمەتگوزاری گشتی لە ئەستۆدابێت دەگیرێت، ناچێتەژێر حوكمی ئەم ماددەیەوە، ئەگەرهاتوو بە نیازپاكی ئەنجامدراو سنووری كارەكانی وەزیفەو بریكارێتی و خزمەتگوزارییە گشتییەكە نەبەزاند، بەمەرجێك ڕاستی هەموو كردارێك بسەلمێندرێت كە دراوەتە پاڵی ...)).

تانەوتەشەری ڕێکابێدراو کە بۆ بەرژەوەندی گشتی یاسا دانی پێداناوە، ڕزگاریان دەبێت.

بۆیە، بەڕای ئێمە، ئەمە کەموکورتییەکە لە یاسای سزادانی عێراقیداو پێویستە چارەسەر بکرێت.

لەبەرئەوەی لەکاتی بەرگری لەخۆکردن و لە کاتی بەکارهێنانی حەسانەی پەرلەمانیو لەکاتی مومارەسەکردنی مافی ڕەخنەگرتندا ڕێگا بە جوێنپێدان دەدرێت. بۆیە لە سێ خاڵدا لە خوارەوە بە درێژی باسی ئەو حاڵەتانە دەکەین:

٣ ١ جوینداننیپیدان لەکاتی بەرگری لەخۆکردندا

مافی بەرگریکردن لەبەردەم دادگا، یەکێکە لە مافە سەرەکییەکانی مرۆڤ [١٢٩] و ئەمڕۆ بۆتە مافێکی دەستووری. دوای ئەوەی دەستووری عێراقی ساڵی ١٩٧٠ لە بڕگەی (ب) ماددەی (٢٠)دا دانی پێدانناوە. کە ئەمەش دەقەکەیەتی: ((مافی بەرگری لەخۆکردن لە هەموو قۆناغەکانی لێکۆڵینەوەو دادگاییکردن، بەپێی حوکمەکانی یاسا، پیرۆزە)). هەروەها هۆیەکە لە هۆیەکانی ڕێگابیندانی جوێن لەکاتی موماڕەسەکردنی مافی بەرگری لەخۆکردن لەبەردەم دادگادا.

یاسای سزادانی عێراقی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەمووارکراو لە بڕگەی یەکەمی ماددەی (٤٣٦)دا دەڵێ: ((ئەو تانەوتەشەرو جوێنانەی کە بە قسە [illegible] بە نووسین بە یەکێك لە نەیارەکان (الخصوم) یا ئەوکەسانەی بریکاری ئەوانن لە کاتی داکۆکی لەخۆکردن لەبەردەم دادگاکان یا دەسەڵاتەکانی لێکۆڵینەوە یا دەستەکانیتردا لەو سنوورەی کە بۆ ئەو داکۆکیکردنە پێویستە، دەیداتەپاڵ لایەنەکەیتر، بەتاوان دانانرێ)).

لەم دەقەی سەرەوە بۆمان دەردەکەوێ، کە دەبێ تاوانبارو تاواندرهەڵکراو، هەردووکیان لەو دەعوایەدا نەیار بن. هەروەها دەبێ ئەو دەستەواژانەی کە جوێنیان لەخۆگرتووە، بەقسە یا بە نووسین لەبەردەم دادگا ئاراستە کرابن، هەروەها دەبێ ئەو دەستەواژانە لە سنووری پێویستی داکۆکیکردنەکە تێپەڕنەکردووە، ئەمەو دەبێ تاوانبار نیازی پاك بووبێت، چونکە نیازپاکی مەرجێکی گشتییە لە مەرجەکانی بەکارهێنانی ماف. ئەمەش مانای ئەوەیە کە دەبێ مافی بەرگری لەخۆکردن ئەم چوار مەرجانەی سەرەوەی تێدا بێت بۆئەوەی ئەو جوێنانەی کە تیایدا ئاراستەی تاواندرهەڵکراو دەکرێن بە جوێنی ڕێگاپێدراو دابنرێن.

---

١٢٩ - بڕوانە دەقی ماددە (٨)ی جاڕنامەی جیهانیی مافەکانی مرۆڤ کە ئەمەش دەقەکەیەتی: ((هەموو کەسێك بۆ داوەرییکردن و پاراستنی مافە بنەڕەتییەکانی خۆی، مافی پەنابردنەبەر دادگا نیشتمانییەکانی هەیە لەکاتی دەستدرێژیکردنەسەری و ئەمەش یاسا پێی بەخشیوە)).

٢-٢ جوێنپێدان لە کاتی بەکارهێنانی حەسانەی پەرلەمانیدا

ئەو ڕۆڵەی کە بەپەرلەمانتاران بێیان دراوە بۆ گوزارشتکردن لە ویستو ئارەزووی گەل. وا دەخوازێت ئازادییەکی تەواو بە پەرلەمانتاران ببەخشرێت بۆ گوزارشتکردن لە بیروڕای خۆیان. زۆربەی وڵاتانی دنیا بۆ ئەم مەبەستە لە دەستووردا دانیان بە حەسانەی پەرلەمانی ناوە. کە حەسانەیەکی دوولایەنە: حەسانەیەکی بابەتیانەیە، کە بریتییە لە ڕێگادان بە هەر تاوانێك لە تاوانەکانی بیروڕادەربڕین، کە تاوانی جوێنپێدان یەکێکە لەو تاوانانەو هەموو بیروڕایەك دەگرێتەوە کە لە دانیشتنەکانی پەرلەمان یا لە یەکێك لە لیژنەکانیدا دەربدەبڕدرێن. هەروەها حەسانەیەکی شێوەدیارە، کە بریتییە لە پاساغکردنی وەرگرتنی هەر ئیجرائاتێکی تاوانکاری دژی پەرلەمانتار، مەگەر دوای وەرگرتنی ڕەزامەندی پێشەکی پەرلەمان نەبێت. جا دەستووری عێراقی ساڵی ١٩٧٠ لە بڕگەی (أ)ی ماددەی (٥٠)دا دانی بەم حەسانەیەدا ناوەو دەڵێ: ((ئەندامانی ئەنجومەنی نیشتمانی بۆ ئەو بیروڕاو پێشنیارانەی کە لە کاتی مومارەسەکردنی ئەرکەکانیان دەریدەبڕن، لێپرسینەوەیان لەگەڵ ناکرێت)). هەروەها بڕگەی (ب)ی هەمان ماددەدا دەڵێ: ((نابێ لێپێچانەوەی هیچ ئەندامێك لە ئەندامانی ئەنجومەنی نیشتمانی بکرێت یا بگیرێت لەبەر تاوانێك لەکاتی خولەکانی بەستندا (خلال دورات الانعقاد) بەبێ وەرگرتنی ڕەزامەندی ئەنجومەن، مەگەر لە حاڵەتی گەورە کەتنێکی بینراودا نەبێت)).

لەم دەقانەی سەرەوەدا بۆمان دەردەکەوێ، حەسانەی پەرلەمانی بابەتیانە، هۆیەکە لە هۆیەکانی ڕێگادان بە تاوانی جوێنپێدان و ئەم حەسانەیەش حەسانەیەکی هەمیشەییەو پەرلەمانتار دوای کۆتاییهاتنی ماوەی پەرلەمانێتییەکەشی، لەسەر تاوانی جوێنپێدان دادگایی ناکرێت. ئەگەر هاتوو تاوانەکەی لەماوەی ئەندام بوونی لە پەرلەماندا ئەنجام دابێت. هەروەها ئەم حەسانەیە تەنها پەرلەمانتاران دەگرێتەوەو ئەو فەرمانبەر و کارمەندانە ناگرێتەوە کە لە پەرلەماندا کاردەکەن.

٢-٢ جوێنپێدان لەکاتی موومارەسەکردنی مافی ڕەخنەگرتندا

مافی ڕەخنەگرتن شێوەیەکە لە شێوەکانی ئازادی بیروڕادەربڕین. کە دەرفەت بە هاوڵاتیان دەدات تا لەڕێگای گوزارشتکردن لە بیروڕاکانیانەوە بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆ بەشداری بکەن لە چارەسەرکردنی ئەو کێشانەی کە ڕووبەڕووی کۆمەڵ دەبنەوەو دەبنە ئاستەنگ لەبەردەمیدا. ئەویش بە دەستنیشانکردنی لایەنە نێگەتیڤەکانی ئەو کاروبارانە دەبێت کە مایەی باخپێدانی کۆمەڵن بۆ دۆزینەوەی ڕێگاچارەیان، هەروەها بوونەوەی جارێکیتر لە دوارۆژدا ڕوونەدەنەوە.

هەروەها ڕەخنەگرتن مافێکە لەو مافانەی کە یاسا دانی پێداناوە لەمیانی کەفالەتکردنی ئازادی بیروڕادەربڕین‌و کەفالەتکردنی توێژینەوەی زانستی‌و داهێناندا چونکە ڕەخنەگرتن بنچینەی توێژینەوەو داهێنانە. جا ڕەخنەگرتن لە دلنانی بە ماف پشت بە گرنگێتی ئەو بەرژەوەندییە دەبەستێ کە بۆ کۆمەڵ دەیهێنێتەدی[١٣٠]. دەستووری عێراقی ساڵی ١٩٧٠ لە ماددەی (٢٦) و (٢٧)دا بەشێوەیەکی زمنی دانی پێداناوە. لە ماددەی (٢٦)دا دەقنووسی کردووەو دەڵێ: ((دەستوور کەفالەت ئازادی بیروڕا دەکات ...))، هەروەها لە برگە (ج)ی ماددەی (٢٧)دا دەڵێ: ((دەوڵەت کەفالەتی ئازادی توێژینەوەی زانستی دەکاتو لە گشت چالاکییە هزری‌و زانستییەکاندا داهێنان‌و سەرکەوتن پاداشت‌و هان دەدات))[١٣١].

---

١٣٠ - د. محمود نجيب حسني ، شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٦٢٦-٦٢٧.

١٣١ - دەستووری میسری ساڵی ١٩٧١ لە ماددەی (٤٧)دا بە ڕاشکاوییەوە دانی بە مافی ڕەخنەگرتن ناوەو دەڵێ: ((النقد الذاتي والنقد البناء ضمان لسلامة البناء الوطني)) هەروەها لە ماددەی (٤٩)دا جارێکیتر بەشێوەیەکی زمنی جەختی لەسەرکردۆتەوەو دەڵێ: ((تكفل الدولة للمواطنين حرية البحث العلمي والابداع الادبي والفني والثقافي)).

هەروەکو لەسەرەوە ئاماژەمان پێی کرد، بۆیە ڕەخنەگرتن بەماف دانراوە تاکو لە ڕێگای ئەوەوە خزمەتی بەرژەوەندی گشتی بکەین. جا لەبەرئەوەی ڕەخنەگرتن لە کردەوەو بیروڕای کەسانیتر، ڕەخنەگرتنە لە خودی کەسانی خاوەنی ئەو کردەوەو بیروڕایانە، بۆیە. ئەمە خۆیلەخۆیدا دەستدرێژیکردنە بۆسەر ناوونابوبانگو ئیعتباریان، وێڕای ئەوەی هەرخۆی ڕەخنە جۆرێك لە جۆرەکانی ئاتەوتەشەرو جوێن لەخۆ دەگرێت[132].

بەڵام سەرەڕای ئەمەش، بەرژەوەندی کۆمەڵ وادەخوازێت کە دان بە ئازادی بیروڕادەربڕین دابنرێت بە مەبەستی بەدیهێنانی بەرژەوەندی گشتیو پێشخستنی کۆمەڵ لە ڕێگای ئۆزینەوەو داهێناندا کە لە ڕێگای ڕەخنەگرتنی بنیاتنەرو بابەتیانەوە دێتەدی. لەم حاڵەتەشدا، دەبێ بابەندی دوو بنچینە ببین، یەکەمیان بەدیهێنانی بەرژەوەندی تاکەکەسە. هی دووەمیشیان بەدیهێنانی بەرژەوەندی کۆمەڵە. جا لەبەرئەوەی بەرژەوەندی کۆمەڵ لەپێشترە، بۆیە دەیخەینە پێش بەرژەوەندی تاکەکەسەوە[133].

یاسای سزادانی عێراقی ساڵی ١٩٦٩ لە ماددەی (٤١)دا بۆ ڕێگادان بە ڕەخنەی جوێن ئامێز، پرنسیپێکی گشتی داناوەو دەڵێ: ((ئەگەرهاتوو کردەوەکە لە ئاکامی بەکارهێنانی مافێك کە یاسا دانیپێدانابێت ڕوویدات بە تاوان دانانرێت))[134]

کەواتە مافی ڕەخنەگرتن ڕێگادەدات بە بەکارهێنانی ئەو دەستەواژانەی کە جوێنیان لەخۆ گرتووە ئەگەرهاتوو ئەو مەرجانەی تێدابوو

---

١٣٢ - د. عبدالحميد الشواربي ، جرائم الصحافة والنشر، سەرچاوەی پێشوو، ل٩٧.

١٣٣ - د. عبدالحميد الشواربي ، جرائم الصحافة والنشر، سەرچاوەی پێشوو، ل٩٧.

١٣٤ - جێی سەرنجە، یاسای سزادانی میسری لە ماددەی (٦٠)دا هەمان پرنسیپی بۆ ڕێگادانی ڕەخنەی ئاتەوتەشەرئامێز داناوەو دەڵێ: ((لاتسري احكام قانون العقوبات على كل فعل ارتكب بنية سليمة عملا بحق مقرر بمقتضى الشريعة)).

کە مافی ڕەخنەگرتنی لەسەر بنیاتنراوە. جا لەسەر ئەو بنەمایە نەگەری ئەوە دەکرێ ڕەخنەکە فەرمانێکی کۆمەلایەتی بینیوە[135].

دادگای پیاچوونەوەی میسری لە حوکمێکیدا دانی بەم مافە ناوەو بە هۆیەکی داناوە لە هۆیەکانی ڕێگادان بە جوێن‌و لەمبارەیەوە دەڵێ: ((ئەو وتارانەی کە تاوانیان کەوتۆتەوە، لێکۆڵینەوەیان لە دەسەڵاتی دادگادایە، تاکو واتاو ئامانجی دەستەواژەکان تێبگات، بۆئەوەی بتوانێ وەسفێکی یاساییان بکات، ئایا ڕەخنەیەکی ڕێگاپێدراوە یا جوێنێکی یاساغکراوە))[136]. هەروەها لە حوکمێکیدا پێناسەی ڕەخنەی ڕێگاپێدراوی کردووەو دەڵێ: ((ڕەخنەی ڕێگاپێدراو بریتییە لە دەربڕینی بیروڕا لەبارەی فەرمانێك یان کارێکەوە بەبێ ئەوەی بەمەبەستی ناوزڕاندن‌و دەستدرێژی بۆسەر خاوەنی ئەو فەرمانە یان ئەو کارەی تیایێت. ئەگەرهاتوو ڕەخنەکە ئەو سنوورەی بەزاند دەبێ خاوەنەکەی سزابدرێت چونکە، بەگوێرەی حاڵەتەکان، تاوانی جوێنپێدان‌و ئابڕووبەرینی ئەنجام داوە))[137]

لەم پێناسەیەی سەرەوەدا بۆمان دەردەکەوێ، دەبێ ئەم مەرجانەی خوارەوە لە ڕەخنەدا هەبن تاکو بە ڕەخنەی ڕێگاپێدراو دابنرێت:

ت- دەبێ ئەو ڕووداوەی ڕەخنەی لێگیراوە، ڕووداوێکی ڕاستەقینەبێت، یانیش ڕەخنەگر وابزانێت ڕووداوێکی ڕاستەقینەیە

---

١٣٥ - د. محمود نجيب حسني ، شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٦٦٧.

١٣٦ - د. محمود نجيب حسني ، شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٦٦٧.

١٣٧ - (محكمة النقض المصرية، جلسة ١٩٣٨/١/١٠ رقم ٢٤٨ سنة ٨ ق) بڕوانە (د. عبدالحميد الشواربي) جريمة القذف والسب في ضوء القضاء والفقه، سەرچاوەی پێشوو، ل١٥٨. هەروەها لطيفة حميد محمد، جرائم النشر في التشريع العراقي ، رسالة مقدمة الى كلية القانون جامعة بغداد كجزء من متطلبات نيل شهادة الدكتوراه في القانون الجنائي لعام ١٩٩٩، ل١٤١.

واتە نابێ ڕووداوەکە بەدرۆ هەڵبەسترابێت یان شێواو بێت. هەروەها دەبێ ڕەخنەکەی ڕەخنەگر ئاراستەی ڕووداوەکە بکات نەک خاوەنی ڕووداوەکە تەنها لەو حاڵەتەدا نەبێت ئەگەرهاتوو سروشتی ڕووداوەکە وابخوازێت. بەڵام ئەگەرهاتوو هەندێ ڕووداوی لەخۆیەوە هەڵبەست یان هەندێ ڕووداوی ڕاستەقینەی شێواند یان ڕووداوەکانی بەجۆرێکی وا لێکداوە کە دووربێت لە دەسپاکیو بووە مایەی چەواشەکردنی خوێنەرو دووربێت لە بابەتیاتەو بێلایەنی، یان ڕایگشتی چەواشە بکات، دەکەوێتەبەر لێپرسینەوەی یاساییەوە[١٣٨].

شایەنی ئاماژەبۆکردنە. ئەو دەستەواژانەی کە ڕەخنەگر بڵاویان دەکاتەوە چ هی خۆی بێت یان هی کەسانیتر بێت، وەکویەکە، چونکە دووبارە بڵاوکردنەوەی نووسینێك کە تاوانی لەخۆگرتبێت. وەکو بڵاوکردنەوەیەکی سەرلەنوێیە. بۆیە هیچ کەسێك بۆی نیە بۆ خۆدزینەوە لە بەرپرسیارێتی یاسایی پاساو بەوە بێنێتەوە گوایە ئەو دەستەواژانەی کە لەناو نووسینەکەدا هاتوون، پێشتر لە ڕۆژنامەیەکیتردا بڵاوکراوەتەوە. چونکە ئەوکەسەی نووسینێك لە ڕۆژنامەیەك وەردەگرێتو دووبارە بڵاویدەکاتەوە، پێویستە بەر لەوەی دووبارە بڵاویبکاتەوە یان ڕەخنەی لێ بگرێت، لێی بکۆڵێتەوە ئایا ئەو نووسینە بوونی هەیە یان نا؟ هەروەها ئایا دەسکاری کراوە یان نا؟[١٣٩].

هەروەها لەوانەیە ئەو ڕووداوەی ڕەخنەی لێگیراوە، ڕووداوێکی ڕاستەقینە نەبێت، بەڵام ئەگەرهاتوو ڕەخنەگر ئەوەی سەلاند کە لەو

---

١٣٨ - للمستشار معوض عبد التواب، القذف والسب والبلاغ الكاذب، سەرچاوەی پێشوو، ل١٢٢.

١٣٩ - محكمة النقض المصرية، الطعن رقم ١٠٢٧ لسنة ٣٠ ق جلسة ٢٠/١٢/١٩٦٠ س١١ ص٩٢٩ بڕوانە (للمستشار معوض عبد التواب) القذف والسب والبلاغ الكاذب، سەرچاوەی پێشوو ل ١٢٢.

باوەڕدابوو کە ڕووداوێکی ڕاستەقینەیەو نەیزانیوە بەدرۆ هەڵبەستراوە، دەکرێ لەسەر بنەمای "نیازپاکی" بەبێ تاوان دابندرێت[١٤٠].

پ دەبێ ڕووداوەکە بایەخێکی کۆمەڵایەتی هەبێت

بۆ مافی ڕەخنەگرتن وەك مافێکی یاسایی ئەوەندە بەس نیە ڕەخنەکە ئاراستەی ڕووداوێکی ڕاستەقینە کرابێت، بەڵکو دەبێ ئەو ڕووداوە بایەخێکی کۆمەڵایەتی هەبێت. ئەمە مەرجێکە لە مەرجەکانی ڕەخنەی بنیاتنەر، بەڵام ئەگەر هاتوو ڕووداوەکە بایەخە کۆمەڵایەتیەکەی لەدەستدا، ئەوکاتە هیچ پاساوێك بۆ ڕەخنەلێگرتنی نامێنێ، چونکە ڕەخنە فەرمانێکی کۆمەڵایەتی هەیە، ئامرازێك نیە بۆ تانەوتەشەرو جوێندان بە خەلکی[١٤١].

کەواتە، ڕەخنەی بنیاتنەر، ئەو ڕەخنەیەیە کە ئاراستەی ئەو ڕووداوانە دەکرێ کە جەماوەر بایەخیان پێ دەدات، بەڵام ئەگەر هاتوو، ڕووداوەکە ئەو بایەخەی نەبوو، ئەوکاتە ڕەخنەکەش ئەم سیفەتە لەدەست دەدات. جا ناکرێ لەبەناوی ڕەخنەوە دەستدرێژی بکرێتە سەر ژیانی تایبەتی خەڵکی مەگەر پەیوەندی هەبێت بە کاروباری ژیانی گشتییەوە. لەم حاڵەتەشدا نابێ ڕەخنەکە لەم سنوورە بچێتە دەرەوە[١٤٢].

شایەنی باسە، کۆمەڵ هیچ سوودێك لەوە وەرناگرێت، ڕەخنەگر خۆی لە قەرەی ژیانی تایبەتی کەسێك بدات، بەڵکو بەپێچەوانەوە نیگەران دەبێ،

---

١٤٠ - د. عبدالحميد الشواربي : جرائم الصحافة والنشر، سەرچاوەی پێشوو، ل٩٢.

١٤١ طارق احمد فتحي سرور، الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، منشورات دار النهضة العربية، القاهرة، ١٩٩١، ل١٦١.

١٤٢ - طارق احمد فتحي سرور، الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، سەرچاوەی پێشوو، ل١٦١.

چونکە ڕەوشتی کۆمەڵایەتی ڕێگانادات دەستدرێژی بکرێتە سەر ژیانی تایبەتی کەسێك و خەڵکی لێ ئاگادار بکرێتەوەو بیروڕای لەسەر ئاڵوگۆڕ بکرێت[١٤٣].

بێگومان، هەر ڕووداوێك پەیوەندی بە بەرژەوەندی گشتییەوە هەبێت، جێگای بایەخی کۆمەڵ دەبێت و دەکرێ ڕەخنەی لێ بگیرێت. لەم ڕووەوە دادگای پیاچوونەوەی میسری لە بڕیارێکیدا دەڵێ: ((ڕەخنەی ڕێگاپێدراو بریتییە لە دەربڕینی بیروڕا لەبارەی فەرمانێکەوە یان کارێکەوە بەبێ ئەوەی دەستدرێژی بکرێتەسەر خاوەنی ئەو فەرمانە یان ئەو کارە بە مەبەستی ناوزڕاندنی. دادگا لە حوکمەکەیدا ئەمەی لەبەرچاوی خۆی نەگرتووە. چونکە ڕەخنەکە ئاراستەی ڕووداوێکی گشتی کراوە کە بریتییە لە سیاسەتی داوودەرمانی پزیشکی لە وڵاتدا. کە ئەمەش کێشەیەکی گشتییەو جێگای بایەخی جەماوەرە. جا لەبەرئەوەی دەستەواژەی وتارەکە لەگەڵ باروودۆخی ئێستا دەگونجێت و مەبەستیشی بەرژەوەندی گشتییەو ڕەخنەگر مەبەستی نەبووە ناوناتکەیەوەو جوێن بە کەسێکی دیاریکراو بدات، بۆیە ئەمە بە ڕەخنەی ڕێگاپێدراو دادەنرێت چونکە پەیوەندی هەیە بە ئازادی بیروڕاو یاسا کەفالەتی کردووە))[١٤٤].

ح. بەکارهێنانی دەستەواژەی گونجاو

ڕەخنەی بنیاتنەرو بابەتیانە ئەو ڕەخنەیەیە کە ڕەخنەگر تیایدا بۆ پێکانی ئامانجەکەی دەستەواژەی گونجاو بەکاردەهێنێت و بەپێی توانایش لە دەستەواژەی توندوتیژ دوور بکەوێتەوەو لەپەنای ڕەخنەوە هەستی کەس بریندار نەکات و تیروتوانجیان تێنەگرێت.

---

١٤٣ - المستشار معوض عبد التواب: القذف والسب والبلاغ الكاذب، سەرچاوەی پێشوو، ل ١٢٤.

١٤٤ المستشار معوض عبد التواب ، القذف والسب والبلاغ الكاذب، سەرچاوەی پێشوو، ل١٢٥.

جا پێوەری دەستەواژەی گونجاو بریتییە لە پێویستێتی ئەم دەستەواژەیە بۆ گوزارشتکردن لە بیروڕای نووسەرەکەی بۆ هێنانەدی ئەو واتایەی کە لە نووسینەکەیدا مەمەستیەتی[١٤٥].

جێی سەرنجە، " گونجاوێتی دەستەواژە " مەسەلەیەکی ڕێژەییەو پەستراوەتەوە بە جۆرو بارودۆخی ئەو ڕووداوەی کە ڕەخنەکەی ئاراستە دەکرێت و بەپێی ئەو بارودۆخە گونجاوێتی نێوان دەستەواژەو ئەو بیروڕایەی کە تەعلیقی لێدەدرێ هەڵدەسەنگێندرێت[١٤٦].

دادگای فەرەنسی لە ساڵی ١٩٩٢ ئەو ڕۆژنامەنووسانەی لە تاوانی تانەوتەشەرو جوێندانی بەئاشکرا بەخشی بۆ ئەو تانەوتەشەرو جوێنانەی کە دابوویانەپاڵ سیاسەتمەدارێك گوایە: ((مرۆڤێکی هەڵپەرستەو بەپێی بارودۆخ بەرگی خۆی دەگۆڕێت و لەگەڵ خودی خۆی دژوارەو هیچ نرخێك بۆ باوەڕە ڕاستەقینەکەی خۆی دانانێت)) دادگای ناوبراو دووپاتی کردۆتەوە کە ئەو دەستەواژانەی کە لەم وتارەدا بەکارهاتوونە، سنووری مافی ڕۆژنامەنووسیان لە ڕەخنەگرتنی ڕەفتاری گشتی و بەرنامەی سیاسەتمەدار بەتایبەتی لە کاتی هەڵبژاردندا نەبەزاندووە[١٤٧].

ز- دەبێ ڕەخنەگر نیازی پاکە بێت

بۆئەوەی ڕەخنە، ڕەخنەیەکی ڕەوابێت و ڕێگای پێبدرێت. دەبێ ڕەخنەگر لە ڕەخنەکەیدا نیازی پاك بێت، ئەمەش بە بوونی ئەم دوو مەرجانەی خوارەوە دێتەدی:

---

١٤٥ - طارق احمد فتحي سرور، الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، سەرچاوەی پێشوو، ل١٦٥.

١٤٦ لطيفة حميد محمد: جرائم النشر في التشريع العراقي سەرچاوەی پێشوو، ل١١٥.

١٤٧ - لطيفة حميد محمد: جرائم النشر في التشريع العراقي سەرچاوەی پێشوو، ل١١٥.

١- دەبێ ڕەخنەگر لە ڕەخنەکەیدا ئامانجی خزمەتکردنی بەرژەوەندی گشتی بێت

لەرێگای ئەم مەرجەوە ئەو مەبەستە دێتەدی کە لە پێناویدا دان بە مافی رەخنەگرتن نراوە کە بریتییە لە خزمەتکردنی بەرژەوەندی گشتی لەرێگای گوزارشتکردن لە بیروڕایەکی بنیاتنەر. کە سوودی بۆ کۆمەڵ هەبێت. جا چ بۆ کاری چاك ئامۆژگاری بکرێت یانیش بۆ دوورکەوتنەوە لەکاری خراپ وریا بکرێتەوە[١٤٨].

٢- دەبێ ڕەخنەگر لە ڕەخنەکەیدا باوەڕی بە ڕاستی ئەو ڕەخنەیە بکات کە گرتوویەتی

واتە دەبێ ڕەخنەگر ناخەوە باوەڕی بە ڕاستی‌و دروستی ئەو ڕایە بکات کە دەریدەبڕێت. هەڵبەتە ئەمەش لەو دەستەواژانەدا دەردەکەون کە رەخنەگر بەکاری هێناون، هەروەها لەو ئامانجەشدا بەدەردەکەوێ کە ڕەخنەگر مەبەستی بووە.

لە بنەڕەتدا گریمانەدەکرێ کە ڕەخنەگر ڕاستگۆیەو نیازیشی پاکە لە ڕەخنەکەیدا، بەڵام ئەگەرهاتوو ئەو دەستەواژانەی کە بەکاری هێنابوون، دەستەواژەی توندوتیژ بوون یان بابەتی نەبوون یانیش ڕەخنەگر خۆی لەو باوەڕەدابووە کە ئەو بیروڕایەی دەریدەبڕێت ڕاست نیە. ئەوە مانای ئەوەیە ڕەخنەگر نیازخراپ بووە لە ڕەخنەکەیدا. لەم حاڵەتەشدا. ئەرکی سەلماندنی نیازخراپیەکەی دەکەوێتە ئەستۆی ئەوکەسەی کە تۆمەتباری دەکات[١٤٩].

---

١٤٨ - طارق احمد فتحي سرور، الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، سەرچاوەی پێشوو، ل١٦٧.

١٤٩ د. محمود نجيب حسني : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٦٤٩.

گرنگترین گەرینە (قرینة) بۆ سەلماندنی نیازخراپی ڕەخنەگر، توندوتیژیو ناشیاوی ئەو دەستەواژانەیە کە لە ڕەخنەکەدا بەکارهاتوون بێ ئەوەی پێویست بێت. بەتایبەتی ئەگونجانیان لەگەڵ ئامانجی ڕەخنەکە، هەرچەندە مەرجیش نیە تەنها لەڕێگای ئەو دەستەواژانەی کە لە وتارەکەدا بەکارهاتوون، نیازخراپی ڕەخنەگرمان بۆ دەربکەوێ، بەڵکو دەکرێ بەهەر ڕێگایەکیتر بگەینە ئەم مەبەستە. لەوانە هەوڵدانی ڕەخنەگر بۆ وەدەستهێنانی سوودێك یان داراییەك بەرامبەر ڕاگرتنی هەڵمەتی ڕەخنەگرتنەکە یان بوونی ناکۆکی لەنێوان ڕەخنەگرو ئەوکەسەی ڕەخنەکەی ئاراستەکراوە[150].

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، نیازپاکی هۆیەکی گشتیە لە هۆیەکانی ڕێگادان بە هەموو تاوانێك لەوانە تاوانی جوێنپێدان. ئەگەرهاتوو ئەنجامدەر نیازی پاکبووبێت یان لەو باوەڕە دابووبێت ئەو کردارەی کە ئەنجامی دەدات ڕەوایە. هەروەها بۆ ئەم مەبەستە پشتی بە هەندێك پاساوی ماقوڵ بەستبێت[151].

---

١٥٠ - د. محمود نجيب حسني ، شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٦٤٠، هەروەها طارق احمد فتحي سرور، الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، سەرچاوەی پێشوو، ل١٦٩.

١٥١ - د. عبدالحميد الشواربي ، جرائم الصحافة والنشر، سەرچاوەی پێشوو، ل٩٢.

کۆتایی:

لە کۆتاییدا ، بۆمان دەردەکەوێ:

- هەرچەند تاوانی جوێنپێدان یەکێکە لەو تاوانانەی کە لە بنەڕەتدا بە تاوان داندراوەو گشت ڕێبەڵەکانیشی هەنەو یاساش سزای بۆ داناوە. چونکە دەبێتە مایەی ناووناوبانگ زڕاندن و لەکەدارکردنی شەرەفو کەرامەتی ئەوکەسەی کە تاوانەکەی دەرهەق دەکرێ. بەڵام سەرەڕای ئەمە ئەگەر ڕوویدا، لەبەر هەندێك ئیعتبار، لە هەندێك حاڵەتی دیاریکراودا، بە مەبەستی ئومارەسەکردنی ئەو مافانەی کە یاسا دانی پێداناوە جوێنپێدانەکە ڕێگای پێ دەدرێت و ئەنجامدەری جوێنەکەش لە سزا دەبەخشرێت.
- هەرکاتێك هۆیەك لە هۆیەکانی ڕێگاپێدانی جوێنپێدانەکەو مەرجەکانی هەبوون، ئاکامێکی ڕاستەوخۆی بەسەر ڕێگاپێدانی ئەو جوێنپێدانەوە دەبێت.
- یاسای سزادانی عێراقی لە ماددەی (٤١)دا بۆ ڕێگادان بە جوێن، پرنسیپێکی گشتی داناوەو لەبەر ڕۆشنایی ئەوەوە هەندێك حاڵەتی لە حاڵەتەکانی تاوانی ڕێگاپێدراو بە نموونە هێناوەتەوە. کە بەشێکن لەو حاڵەتانەی سەرچاوە گشتییەکەیان دەگەڕێتەوە بۆ دەقی ماددەی ناوبراوو دەگرێ گەلێك جیبەجێکردنی دیکەی لێ هەڵێنجین. لەوانە ڕەخنەی ڕێگاپێدراو (النقد المباح).
- حەسانەی پەرلەمانی، هۆیەکە لە هۆیەکانی ڕێگادان بە تاوانی جوێنپێدان و ئەم حەسانەیەش حەسانەیەکی هەمیشەییە،و پەرلەمانتار دوای کۆتاییهاتنی ماوەی پەرلەمانێتییەکەشی، لەسەر تاوانی جوێنپێدان دادگایی ناکرێت، ئەگەرهاتوو تاوانەکەی لەماوەی ئەندام بوونی لە پەرلەماندا ئەنجام دابێت.
- حەسانەی پەرلەمانی، تەنها پەرلەمانتاران دەگرێتەوە، ئەو فەرمانبەرو کارمەندانە ناگرێتەوە کە لە پەرلەماندا کاردەکەن.
- نابێ لەبەمفای ڕەخنەوە دەستدرێژی بکرێتە سەر ژیانی تایبەتی خەڵکی مەگەر پەیوەندی هەبێت بە کاروباری ژیانی گشتییەوە. لەم حاڵەتەشدا نابێ ڕەخنەکە لەم سنوورە بچێتە دەرەوە. ئەگینا ڕێگای پێ نادرێت.

- یاسای سزادانی عێراقی ڕاشکاوانە ڕێگای بەو جوێنە نەداوە کە پەیوەندیی هەیە بەو تانەوتەشەرەی کە ئاراستەی فەرمانبەرێك یا ئەوکەسانەی کە لە حوکمی ئەودانە دەکرێ، بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیەنێ. ئەگەر هاتوو، ئەو جوێنەی بە فەرمانبەرێك یا ئەوکەسانەی کە لە حوکمی ئەودانە درا، ئەگەر پەیوەندی بەو تانەوتەشەرەوە هەبوو، کە لەلایەن هەمان تاوانبارەوە ئاراستەی هەمان کەس کرابوو، ڕێگای پێ نەدرێت، مادام بەبۆنەی ئاراستەکردنی تانەوتەشەرەکەوە ئاراستەی ئەوکەسە کراوەو بۆتە بەشێك لەو ڕووداوەی دراوەتە پاڵی. ئەگینا فەرمانبەران و ئەوکەسانەی کە لە حوکمی ئەودانە لە ڕەخنەگرتن و تانەوتەشەری ڕێگاپێدراو کە بۆ بەرژەوەندی گشتی یاسا دانی پێداناوە، ڕزگاریان دەبێت.

سەرچاوەكان

كتێبەكان :

- المستشار معوض عبد التواب: القذف والسب والبلاغ الكاذب، منشورات دار المطبوعات الجامعية، اسكندرية، ١٩٨٨ .
- د. محمود نجيب حسني : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الأعتداء على الاشخاص، منشورات دار النهضة العربية، مطبعة جامعة القاهرةو الكتاب الجامعي، القاهرة، ١٩٧٨ .
- المستشار مصطفى مجدي هرجة: التعليق على قانون العقوبات في ضوء الفقه والقضاء – القسم الخاص، الكتاب الثالث، ط/١، منشورات منشأة المعارف، اسكندرية، ١٩٨٨.
- احمد امين: شرح قانون العقوبات – القسم الخاص، ط/٣، منشورات مكتبة النهضة، بيروت-بغداد، بلأسنة النشر.
- د. عبدالحميد الشواربي: جريمة القذف والسب في ضوء القضاء والفقه، منشورات دار المطبوعات الجديدة، اسكندرية، ١٩٨٥.
- د. ابراهيم الداقوقي: قانون الاعلام، منشورات جامعة بغداد، مطبعة وزارة الاوقاف والشؤون الدينية، بغداد، ١٩٨٦.
- لطيفة حميد محمد: جرائم النشر في التشريع العراقي ، رسالة مقدمة الى كلية القانون جامعة بغداد كجزء من متطلبات نيل شهادة الدكتوراه في القانون الجنائي لعام ١٩٩٩.
- طارق احمد فتحي سرور: الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، منشورات دار النهضة العربية، القاهرة، ١٩٩١.
- شريف كامل : الجرائم الصحفية، ج/٢، شركة دار الاشعاع للطباعة، القاهرة، ١٩٨٦.
- كمال سعدي مصطفى: حق الملكية الادبية والفنية في القانون العراقي والمقارن، رسالة مقدمة الى كلية القانونوالسياسة ، جامعة صلاح الدين كجزء من متطلبات نيل شهادة الماجستير في القانون لعام ١٩٩٦.

- مصطفى مجدي هرجة: التعليق على قانون العقوبات في ضوء الفقه والقضاء – القسم الخاص، الكتاب الثالث، ط/١، منشورات منشأة المعارف بالأسكندرية، ١٩٨٨.
- د.عبدالله اسماعيل البستاني : حرية الصحافة في العراق، ط/١، منشورات جمعية بيروت الامة، مطبعة الرابطة، بغداد.
- د.لطيفة حميد محمد : جرائم النشر في التشريع العراقي، رسالة مقدمة الى كلية القانون ، جامعة بغداد كجزء من متطلبات نيل شهادة الدكتوراهفي القانون الجنائيلعام ١٩٩٩.
- عادل بطرس ؛ قانون الاعلام، الجزء الثالث، مطابع الفضالي، بيروت-لبنان، ١٩٩٥.
- د.علي حسين الخلف و سلطان عبدالقادر الشاوي ؛ المبادىء العامة في قانون العقوبات، مطبعة الرسالة، الكويت، ١٩٨٢.
- د.فخري عبدالرزاق الحديثي : شرح قانون العقوبات، القسم العام، مطبعة اوفسيت الزمان، بغداد، ١٩٩٢.
- د.محمد زكي ابو عامر : قانون العقوبات اللبناني – القسم العام، الدار الجامعية للطباعة والنشر، بيروت، ١٩٨١.
- د. مصطفى ابراهيم الزلمي : المسؤولية الجنائية في الشريعة الاسلامية و مقارنة بالقانون، ج/١، مطبعة اسعد، بغداد، ١٩٨٢.
- د.احمد الاشهب : المسؤولية الجنائية في الشريعة الاسلامية والقوانين الوضعية، منشورات جمعية الدعوة الاسلامية العالمية، ط/١، بنغازي، ١٩٩٤.
- د.عبدالله اسماعيل البستاني ؛ حرية الصحافة، سەرچاوەی پێشوو، ل١٦٥، و د.محمد محيالدين عوض ؛ العلانية في قانون العقوبات، مطبعة النصر، القاهرة، ١٩٥٥.
- ميثم حنظل شريف ؛ التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة، رسالة مقدمة الى كلية القانون جامعة بغداد كجزء من متطلبات نيل شهادة الماجستير في القانون لعام ١٩٩٩، النسخة المعدة للمناقشة.
- جون . ار . بيتنر : مقدمة في الاتصال الجماهيري، ترجمة مركز الكتب الاردني، عمان، ١٩٩٠.

- د. عبدالحميد الشواربي : جريمة القذف والسب في ضوء القضاء والفقه، منشورات دار المطبوعات الجديدة بالاسكندرية، ١٩٨٥.
- ابراهيم المشاهدي: المبادئ القانونية في قضاء محكمة التمييز، القسم الجنائي، مطبعة الجاحظ، بغداد، ١٩٩٠.
- د. جمال الدين العطيفي: الأساس القانوني لاباحة القذف في حالة نشر اخبار الجرائم والتحقيقات الجنائية، مجلة القانون والأقتصاد، العدد الثالث، السنة التاسعة والثلاثون، سبتمبر/ ١٩٦٩، مطبعة جامعة القاهرة.
- د. سليمان جازع الشمري: الصحافة والقانون، منشورات الدار الدولية للنشر والتوزيع، القاهرة، مصر، بلاسنة النشر.
- د. عبدالحميد الشواربي : جرائم الصحافة والنشر، منشأة المعاوف بالاسكندرية، ط/٣، ١٩٧٧.
- طارق احمد فتحي سرور: الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، منشورات دار النهضة العربية، القاهرة، ١٩٩١.

ياساو رێساو دەستوورەكان :

- الدستور العراقي لسنة ١٩٧٠ المعدل.
- قانون العقوبات العراقي المرقم (١١١) لعام ١٩٦٩ المعدل.
- قانون العقوبات المصري رقم (٥٧) لسنة ١٩٢٨ المعدل.

بەڵگەنامەكان:

- جاڕی گەردوونیی مافی مرۆڤ، ئەنیستیتۆی كورد لە پاریس، فدراسیۆنی ناونەتەوەیی مافی مرۆڤ، فۆنداسیۆنی دانیل میتران، جوڵانەوەی كرێكارانی نەرویژی، پاریس، ١٩٩٣.
- رۆژنامەی "الوقائع العراقية" ژمارە (٣٥٤٠) لە ١٢/٥/١٩٩٤.



دانەر لە چەند دێڕێکدا:

- لە ساڵی ١٩٥٦ لە شاری هەولێر هاتۆتە سەر شانۆی ژیان.
- لە ساڵی ١٩٩٤ بەشداری کردووە لە دامەزراندنی کۆمەڵەی عێراقی بۆ مافەکانی مرۆڤ ئەوکاتە بارەگاکەی لە دیمەشقی پایتەختی سوریا بوو بە شێوەیەکی کاتی.
- لە ساڵی ١٩٨٨/١٩٨٩ کۆلێژی یاسای لە زانکۆی سەلاحەددین تەواوکردووەو بڕوانامەی بەکالۆریۆسی لە یاسا وەرگرتووە.
- لە ١٩٩٦/٥/٢١ بڕوانامەی ماستەری لە یاسا لە نامەی "حق الملكية الأدبية والفنية في القانون العراقي والمقارن" لە کۆلێژی یاساو ڕامیاری لە زانکۆی سەلاحەددین وەرگرتووە.
- لە ٢٠٠٣/٧/٧ بڕوانامەی دکتۆرای لە یاسا لە نامەی "چوارچێوەی یاسایی ئازادی ڕۆژنامەگەری لە کوردستانی عێراقدا" لە کۆلێژی یاساو ڕامیاری لە زانکۆی سەلاحەددین وەرگرتووە.
- بە بۆنەی (١٠٦) ساڵەی ڕۆژنامەگەریی کوردی لە ڕۆژی ٢٠٠٤/٤/٢٢ وەك نووسەرێك بۆ ئەو دەیان ساڵەی کە لەم بوارەدا خزمەتی کردووە لەلایەن وەزارەتی ڕۆشنبیری هەرێمی کوردستانەوە لەگەڵ کۆمەڵێك نووسەریتر ڕێزی لێ نراوەو مووچەیەکی مانگانەی بە بڕی (٢١٠٠٠٠) دینار بە درێژایی ژیان بۆ بڕاوەتەوە.

بێ لە وتارو توێژینەوە زانستییەکان، ئەم کتێبە چاپکراوانەی خوارەوەی هەیە:

- شەش کورتەچیرۆکی کوردی — هاوبەش. چاپخانەی شارەوانی ١٩٧٦
- ون بوون — چیرۆك. چاپخانەی ڕۆشنبیری ١٩٨٤
- دەرگا — چیرۆك. چاپخانەی زانکۆ ١٩٩٠
- سەعید زەبوٚکی لای خوٚمان — ڕۆمان. چاپخانەی ڕۆشنبیری ١٩٩٦
- چەمکی ماف — چاپی یەکەم + چاپی دووەم. چاپخانەی کریستال ١٩٩٨
- لێکدانەوەی یاسای بەکرێدان. چاپخانەی زانکۆ ١٩٩١
- چەمکی یاسا. چاپخانەی زانکۆ ١٩٩٩
- حقوق المؤلف. چاپخانەی کریستال ١٩٩٧
- یاساو ماف. چاپخانەی زانکۆ ١٩٩٨
- مافی دانەر — وەرگێڕان، هاوبەش. چاپخانەی زانکۆ ٢٠٠٠
- تڕحێو — چیرۆك. چاپخانەی زانکۆ ١٩٩٨
- دەسەڵاتی چوارەم. چاپخانەی ڕۆشنبیری ١٩٩٨
- هونەری منداڵان. چاپخانەی کریستال ١٩٩٨
- یاسای ڕۆژنامەگەری. چاپخانەی قەڵا ٢٠٠٣
- ئازادیی ڕۆژنامەگەری و ئەخلاقی پیشە. چاپخانەی منارە ٢٠٠٤

چاپخانەی منارە - هەولێر